

LUETAAN, MUTTA YMMÄRRETÄÄNKÖ LUKEMAAMME –
lukustrategiat yläkoulun äidinkielen ja kirjallisuuden oppikirjoissa

Pro gradu
Susanna Mononen

Jyväskylän yliopisto
Kielten laitos
Suomen kieli
Joulukuu 2011

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistinen tiedekunta	Laitos – Department Kielen laitos
Tekijä – Author Susanna Mononen	
Työn nimi – Title Luetaan, mutta ymmärretäänkö lukemaamme – lukustrategiat yläkoulun äidinkielen ja kirjallisuuden oppikirjoissa	
Oppiaine – Subject suomen kieli	Työn laji – Level Pro gradu
Aika – Month and year joulukuu 2011	Sivumäärä – Number of pages
Tiivistelmä – Abstract	
Asiasanat – Keywords	
Säilytyspaikka – Depository	
Muita tietoja – Additional information	

Sisällysluettelo

1	JOHDANTO.....	9
2	PISA	12
2.1	Yleistä PISA-tutkimuksesta.....	12
2.2	Lukutaidon osuus PISA-tutkimuksissa.....	13
2.3	Viimeisimmän PISA-tutkimuksen tuloksia	14
3	LUKUSTRATEGIAT	17
3.1	Yleistä lukustrategioista	17
3.2	Erilaisia lukustrategioita.....	18
3.2.1	Tietotekstiin sopivia lukustrategioita	18
3.2.2	Kaunokirjalliseen tekstiin sopivia lukustrategioita	22
3.2.3	Monenlaisiin teksteihin sopivia lukustrategioita.....	27
3.3	Lukustrategioiden opettaminen	30
3.3.1	Lukustrategiat haltuun vaiheittain.....	30
3.3.2	Vinkkejä peruslukustrategian neljään keskeiseen osaan.....	31
4	POPS 2004 – PERUSOPETUKSEN OPETUSSUUNNITELMAN PERUSTEET 2004	33
4.1	Yleistä Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteista.....	33
4.2	Oppiaineena äidinkieli ja kirjallisuus – suomi äidinkielenä.....	35
4.3	Lukustrategiat Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa	35
5	OPPIKIRJAT	38
5.1	Yleistä.....	38
5.2	Aktiivi – äidinkieli ja kirjallisuus	38
5.2.2	Aktiivi 7.....	38
5.2.3	Aktiivi 8.....	39
5.2.4	Aktiivi 9.....	41
5.3	Aleksis – äidinkieli ja kirjallisuus	42

5.3.2	Aleksis 7	42
5.3.3	Aleksis 8	43
5.3.4	Aleksis 9	44
5.4	Lentävä lause – äidinkieli ja kirjallisuus	45
5.4.2	Lentävä lause 7	45
5.4.3	Lentävä lause 8	47
5.4.4	Lentävä lause 9	48
5.5	Uusi Loitsu – Äidinkieli ja kirjallisuus.....	49
5.5.2	Uusi Loitsu 7	49
5.5.3	Uusi Loitsu 8	51
5.5.4	Uusi Loitsu 9	53
5.6	Sisu – Peruskoulun äidinkieli ja kirjallisuus.....	54
5.6.2	Sisu 7	54
5.6.3	Sisu 8	56
5.6.4	Sisu 9	58
5.7	Taito, Voima ja Taju.....	60
5.7.2	Taito – Äidinkieli ja kirjallisuus 7.....	60
5.7.3	Voima – Äidinkieli ja kirjallisuus 8	62
5.7.4	Taju – Äidinkieli ja kirjallisuus 9.....	65
5.8	Tekstitaituri.....	67
5.8.2	Tekstitaituri 7 – Äidinkieli ja kirjallisuus	67
5.8.3	Tekstitaituri 8 – Äidinkieli ja kirjallisuus	68
6	POHDINTAA JA YHTEENVETOA KAIKKIEN OPPIKIRJASARJOJEN OPPIKIRJOISTA	71
7	PÄÄTÄNTÖ	75
	LÄHTEET	78
	LIITE 1: Äidinkielen ja kirjallisuuden oppikirjat	80

LIITE 2: Ääneen ajattelun kartta (Kulich 1992)	84
LIITE 3: Mentaalisen mallintamisen itsearviointi	85

1 JOHDANTO

Lukutaitoa, tekstinymmärtämistä ja lukustrategioita on tutkittu paljonkin niin Suomessa kuin maailmalla. OECD:n (Organization for Economic Cooperation and Development) hallinnoima PISA-tutkimus (Programme for International Student Assessment) on ehkä tunnetuin ja antaa monipuolista tietoa nuorten lukutaidosta Suomessa ja maailmalla (OECD). Yleisesti nykyään puhutaan funktionaalisesta, toimivasta tai toiminnallisesta lukutaidosta, joka tarkoittaa taitoa lukea ja ymmärtää erilaisia tekstejä. Hyvän lukutaidon omaava nuori pystyy yhteiskunnan edellyttämiin luku- ja kirjoitustehtäviin. Hän osaa lukea erilaisia tekstejä – kaunokirjallisuutta, sanoma- ja aikakauslehtiä, kokonaisia kirjoja, lomakkeita, tiedotteita, mainoksia, hakuteoksia ja sanakirjoja jne. Hän osaa lukea audiovisuaalisia tekstejä eli erilaisia eri viestintävälineissä esiintyviä tekstejä, mitä kutsutaan medialukutaidoksi. Toimivaan lukutaitoon kuuluu myös tietokonelukutaito eli nuori osaa hyödyntää ja käyttää tietokonetta arkielämässään. (Sarmavuori 1999, 15 – 16.) Yleisenä oletuksena on, että jokaisella nuorella olisi peruskoulun jälkeen toimiva lukutaito, jolla hän tulee hyvin toimeen erilaisissa tilanteissa erilaisten tekstien kanssa.

Taitavat lukijat osaavat käyttää erilaisia lukustrategioita. Myös monia erilaisia lukustrategioita on kehitelty – erilaisia erilaisille teksteille. Esittelen jäljempänä perusrakenteen lukustrategialle, erilaisia lukustrategioita sekä miten lukustrategioita voisi koulussa opettaa. Baker ja Brown (1984) kuvasivat tehokkaiden lukijoiden metakognitiivisia taitoja: Hyvät lukijat

- 1) selvittivät lukemisen tarkoituksen ja ymmärsivät tehtävän eksplisiittiset ja implisiittiset vaatimukset
- 2) tunnistivat viestin tärkeät aspektit
- 3) kiinnittivät huomion pääsisältöön
- 4) varmistivat ymmärtämisensä
- 5) kysyivät itseltään, oliko tarkoitus saavutettu
- 6) korjasivat menettelyään, jos huomasivat ymmärtäneensä jotain väärin.

(Tierney, Readence & Dishner 1990, 302.)

Bakerin ja Brownin taitavan lukijan taidot ovat käytännössä lukustrategioiden vaiheita. Ensimmäiseksi lukija selvittää, miksi hän lukee, seuraavaksi hän silmäilee eli pyrkii hahmottamaan tärkeimmät kohdat tekstistä. Sen jälkeen hän lukee tekstin tarkasti ymmärtääkseen pää-

sisällön. Sitten hän varmistaa esimerkiksi kysymyksillä, että on ymmärtänyt, mistä tekstissä on kyse. Lisäksi hän arvioi, että saavuttiko oman tavoitteensa, sekä korjaa, jos toteaa ymmärtäneensä jotain väärin.

Lukustrategioiden opettaminen on tutkimukseni pääpainopistealue ja erityisesti keskityn siihen, miten ne tulevat esille yläkoulun äidinkielen ja kirjallisuuden oppikirjoissa. Kansallisessa Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa lukustrategiat tulevat esille eli ne ovat sinne kirjattuina, mutta jäävätkö ne vain sanoiksi paperilla vai tulevatko ne myös käytäntöön. Merja Kauppinen on tehnyt kattavan väitöskirjan lukutaidosta ja sen opetuksesta peruskoulun äidinkielen ja kirjallisuuden opetussuunnitelmissa. Tarkastelen hänen tutkimustaan ja kansallisen peruskoulun opetussuunnitelman perusteita tarkemmin jäljempänä. Ovatko lukustrategiat siis osa opetusta? Toki niitä tulisi olla kaikissa oppiaineissa, mutta äidinkielessä oppiaineena käsitellään itsessään paljon erilaisia tekstejä, joten lukustrategioiden opettaminen ja oppiminen kuuluvat olennaisesti osaksi äidinkielen ja kirjallisuuden oppiainetta.

Valtakunnallisen opetussuunnitelman lisäksi käytännön opetusta ohjaavat voimakkaasti myös oppikirjat. Tarkastelen tutkimuksessani erityisesti sitä, että siirtyykö lukustrategioiden opettaminen opetussuunnitelmasta käytäntöön oppikirjojen tasolla. Opetetaanko yläkoulun äidinkielen oppikirjoissa lukustrategioita? Onko niissä opetustekstejä, joissa esitellään erilaisia lukustrategioita? Onko niissä tehtäviä, joissa oppilaan tulee käyttää jotain lukustrategiaa? Oppikirjojen vaikutusta opetuksen käytänteisiin on pidetty jopa niin suurena, että niiden on sanottu toimivan piilo-opetussuunnitelmana.

Jyväskylän yliopiston ”Muuttuvat teksti- ja mediamaisemat” -tutkimushanke (2006 – 2009) selvitti, millaisten tekstien, kielten ja medioiden ympäröiminä 9. luokkalaiset oppilaat ja yläkoulussa työskentelevät äidinkielen ja vieraiden kielten opettajat elävät. Tämän tutkimuksen mukaan opetussuunnitelmat ja erityisesti oppimateriaalit ohjaavat opetusta. Tutkimuksessa opettajille tehdyn kyselyn vastausten perusteella äidinkielen ja kirjallisuuden opetus rakentuu vahvasti oppikirjan ja kaunokirjallisuuden varaan. Vastaajista 76 prosenttia sanoi käyttävänsä usein opetuksessaan oppikirjaa. Erillisiä harjoituskirjoja käytetään selvästi vähemmän, vain 32 prosenttia vastaajista ilmoitti käyttävänsä niitä usein. Opettajia pyydettiin myös ilmoittamaan, mitkä oppimateriaalit ovat heidän opetuksessaan tärkeimpiä, ja nimeämään viisi tärkeintä. Äidinkielen ja kirjallisuuden opettajat olivat varsin yksimielisiä ja eniten mainintoja sai oppikirja, joka oli viiden tärkeimmän joukossa 93 prosentilla vastaajista. (Luukka, Pöyhönen, Huhta, Taalas, Tarnanen ja Keränen 2008, 90 – 98.) Oppikirjoilla on siis suuri merkitys äidinkielen opetuksessa. Jos lukustrategioita ei joissain oppikirjoissa ole, niin

saavatko nuoret näin erilaiset eväät lukutaitoon riippuen opettajasta ja hänen käyttämästään oppikirjasarjasta?

Tutkimukseni käsittelee siis lukustrategioita ja keskityn tutkimuksessani lukustrategioiden esiintymiseen erityisesti yläkoulun äidinkielen ja kirjallisuuden oppikirjoissa. Olen ottanut tutkimukseeni mukaan kaikkien suomalaisten oppikirjojen kustantajien tällä hetkellä yläkoulussa käytössä olevien äidinkielen ja kirjallisuuden oppikirjasarjojen oppikirjat seitsemänneltä (7.) luokalta yhdeksännelle (9.) luokalle (Liite 1). Olen jättänyt tutkimukseni ulkopuolelle kaiken muun niihin liittyvän opetusmateriaalin, koska yllä mainitun Jyväskylän yliopiston tutkimuksen mukaan oppikirja on tärkein ja käytetyin opetusmateriaali äidinkielen ja kirjallisuuden tunneilla. Olen itse tehnyt äidinkielen ja kirjallisuuden opettajan sijaisuuksia noin viisitoista vuotta ja käyttänyt sinä aikana useita eri kirjasarjojen oppikirjoja. Itse en muista opettaneeni tunneilla kertaakaan lukustrategioita. Oletukseni näin on, että oppikirjoissa ei lukustrategioita juurikaan opeteta. Onko niin, ettei yhtään lukustrategiaa kokonaisuudessaan tule oppikirjoissa? Onko tehtävänannoissa kuitenkin osia lukustrategioista? Ovatko tehtävät kenties yksipuolisia? Entä jos nuoret näin oppivat vain osia strategioista?

Esittelen tutkielmani aluksi sekä PISAn tutkimuksia että kansallisia Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteita. Mitä lukustrategioista on tullut esille PISAn tutkimuksien yhteydessä? Miten lukustrategiat tulevat esille valtakunnallisissa opetussuunnitelman perusteissa? Lisäksi esittelen erilaisia lukustrategioita sekä ajatuksia niiden opettamisesta. Millaisia lukustrategioita on? Miten niitä voi opettaa? Varsinaisessa tutkimusosassani esittelen jokaisen oppikirjan ja miten siinä on lukustrategioita käsitelty. Opetetaanko äidinkielen ja kirjallisuuden oppikirjoissa lukustrategioita? Onko niissä tehtäviä, joissa oppilas tulee käyttäneeksi lukustrategiaa? Vai ovatko tehtävät sellaisia, ettei lukustrategioita tehtävän tekemiseen hyödynnetä? Saavatko kaikki nuoret samanlaiset eväät lukutaitoon oppikirjasarjasta huolimatta? Vai jääkö lukustrategioiden opetus ehkä kokonaan yksittäisen opettajan vastuulle?

2 PISA

2.1 Yleistä PISA-tutkimuksesta

PISA (Programme for International Student Assessment) on tutkimus, joka tehdään 15-vuotiaille oppilaille 3 vuoden välein 30:ssä OECD:n (Organization for Economic Cooperation and Development) jäsenmaassa sekä vaihtelevassa määrässä yhteistyömaita. PISA tuottaa tietoa koulutuksen tilasta ja tuloksista sekä koulun ulkopuolella tapahtuvasta oppimisesta kansainvälisessä vertailukehyksessä. (OECD.)

Oppilaat ovat lähellä perusopintojensa loppuvaihetta, ja tutkimuksella mitataan heidän tietojaan ja taitojaan selviytyä jokapäiväisessä elämässä. Heidän osaamistaan mitataan kolmella osa-alueella – lukutaidossa, matemaattisissa ja luonnontieteellisissä taidoissa. Joka vuosi yksi näistä kolmesta osa-alueesta painottuu enemmän kuin toiset kaksi. Ensimmäisen keran tutkimus on toteutettu vuonna 2000, jolloin painopistealueena oli lukutaito. Vuonna 2003 painopistealueena oli matematiikka, vuonna 2006 luonnontieteet sekä vuonna 2009 uudelleen lukutaito. (OECD.)

PISA-tutkimuksissa mitataan oppilaiden kykyä soveltaa heidän tietojaan käytännössä arkielämän tilanteissa. Lisäksi taustakyselyillä selvitetään tekijöitä, kuten oppimista tukevia opiskeluasenteita ja -taitoja, jotka voivat vaikuttaa heidän suoritukseensa. Niillä selvitetään myös monipuolisesti opiskeluympäristöä koulussa ja kotona sekä kodin sosiaalista asemaa ja kodin antamaa tukea koulunkäynnille kuin myös oppilaiden omaa ajankäyttöä ja suhtautumista kouluun ja oppimiseen. Lisäksi mukana olevien koulujen rehtorit vastaavat kyselyihin, jotka koskevat koulutuksen järjestämiseen liittyviä asioita. Oppilaat valitaan tutkimukseen mukaan satunnaisesti osallistuvien maiden yleisistä ja yksityisistä kouluista. (OECD.)

Suomalaiset oppilaat ovat olleet OECD-maiden kärkijoukoissa jokaisella tutkimuskerralla. Suomen menestystä selittävät pitkälti koulutusjärjestelmä, eli periaatteessa koko ikäluokka käy peruskoulun, ammattitaitoiset opettajat, eli Suomessa opettajilta vaaditaan koulutus ja he ovat saaneet laadukkaan korkeakoulutuksen työhönsä, sekä koulujen itsenäisyys, eli jokainen koulu laatii koulukohtaisen opetussuunnitelman valtakunnallisen peruskoulutuksen opetussuunnitelman perusteiden pohjalta. Lisäksi on muita suomalaisten nuorten menestystä selittäviä asioita, kuten se, että Suomi on koulutusmyönteinen maa. Melkein koko ikäluokka suorittaa peruskoulun ja suurin osa ikäluokasta jonkin asteisen jatkotutkinnon. Lisäksi Suomessa laaditaan säännöllisin väliajoin valtakunnalliset opetussuunnitelman perusteet. Ne toi-

mivat suuntaviivoina ja mahdollistavat näin opetuksen organisoinnin paikallisesti parhaalla mahdollisella tavalla. Myös oppilaiden oppimisen ja hyvinvoinnin yksilölliseen tukemiseen kiinnitetään paljon huomiota, sekä tehdään yhteistyötä koulun kehittämiseksi moniammatillisesti. Suomessa on lisäksi korkeatasoinen ja toimiva kirjastolaitos, jonka palvelut ovat periaatteessa kaikkien saatavilla ja maksuttomia. (Opetus- ja kulttuuriministeriö.)

2.2 Lukutaidon osuus PISA-tutkimuksissa

Lukutaidon osa-alue on ollut nyt kaksi kertaa painopistealueena – ensimmäisen kerran vuonna 2000 ja uudelleen vuonna 2009. Nyt voidaan siis ensimmäisen kerran luotettavasti ja monipuolisesti arvioida oppimistulosten kehitystä, sillä merkittävä osa lukutaidon tehtävistä vuoden 2009 PISAssa on samoja kuin vuoden 2000 PISAssa. Lukutaidon arvioinnissa korostuu PISAlle ominaiseen tapaan taidon soveltaminen arkielämän lukutilanteissa. Lukutaito on PISAssa määritelty seuraavasti:

Lukutaito on kirjoitettujen tekstien ymmärtämistä, käyttöä ja arviointia sekä niiden lukemiseen sitoutumista lukijan omien tavoitteiden saavuttamiseksi, tietojen ja valmiuksien kehittämiseksi sekä yhteiskuntaelämään osallistumiseksi.

Lukutaito nähdään siis tekstien käyttötaitona, vuoden 2009 lukutaidon arviointia varten lukutaidon määritelmään on otettu mukaan lukemiseen sitoutuminen. Tällä halutaan painottaa sitä, että lukutaitoinen nuori, paitsi osaa lukea, myös arvostaa lukemista, ja lukeminen on tiivis osa hänen päivittäistä elämäänsä. Lukemiseen sitoutunut lukija on kiinnostunut lukemisesta, säätelee tietoisesti esimerkiksi käyttämiään lukustrategioita, osallistuu lukemiseen liittyvään sosiaaliseen toimintaan ja lukee aktiivisesti erilaisia tekstejä. (Sulkunen, Välijärvi, Arffman, Harju-Luukkainen, Kupari, Nissinen, Puhakka ja Reinikainen 2010.)

Jotta PISAn lukutaitokoe vastaisi lukutaidon määritelmää mahdollisimman kattavasti, on kokeeseen pyritty valitsemaan mahdollisimman monipuolisesti autenttisia tekstejä, joita nuoret oikeasti kohtaavat arkielämässä. Tehtävätyyppejä on myös erilaisia. Lukukokeen tekstien valintaa ohjataan ja jäsennetään arviointikehyksessä lukemistilanteen sekä tekstimuodon ja tekstityypin käsitteiden avulla. Pyrkimyksenä lukukokeen laatimisessa on, että erilaiset tekstikategoriat tulevat katetuiksi mahdollisimman hyvin ja monipuolisesti. Lukutaidon arviointikehyksessä tehtävien laatimista ohjaava keskeinen käsite on aspekti eli tekstien ja tehtävien lähestymistapa ja ajatteluprosessi. Jokainen lukutaitokokeen tehtävä mittaa jotain luke-

misen aspektia, jotka ovat tiedonhaku, luetun ymmärtäminen ja tulkinta sekä luetun pohdinta ja arviointi. Aspektit ovat toisiaan täydentäviä, ja jokaisesta niistä on eritasoisia tehtäviä. Lukutaidon tuloksia raportoidaan sekä lukutaidon kokonaistuloksena että kolmella eri aspekteja edustavalla lukutaidon osa-alueella. (Sulkunen ja muut 2010.)

2.3 Viimeisimmän PISA-tutkimuksen tuloksia

PISA 2009 -tutkimus osoittaa, että suomalaisten nuorten lukutaito on edelleen OECD-maiden kärkitasoa. Tutkimuksen mukaan Suomessa lukutaito on myös suhteellisen tasa-arvoista. Nuorten suoritusten vaihtelun tarkempaa tarkastelua varten heidät jaettiin lukutaidon suorituspistemäärien perusteella seitsemälle eri suoritustasolle. Parhaat lukijat sijoittuivat tasolle 6 ja heikoimmat tasoille 1a tai 1b. Suoritustasot eroavat toisistaan tehtävien edellyttämien ajatteluprosessien vaativuuden, luettavien tekstien sisällön selkeyden ja tuttuuden sekä tehtävänäntojen sisältämien tietojen määrän ja yksityiskohtaisuuden suhteen. Vuoden 2009 PISAsa kolme neljästä suomalaisnuoresta saavutti arkielämän tarpeisiin riittävän lukutaidon eli he ylsivät tutkimuksessa vähintään suoritustasolle 3. Kaiken kaikkiaan tutkimuksen mukaan suomalaisnuorten lukutaito on kansainvälisessä vertailussa sangen korkeatasoista ja tasa-arvoista. Heikkoja lukijoita oli Suomessa vain kahdeksan prosenttia. Vaikkakin luku on pieni, niin se kuitenkin tarkoittaa tuhansia nuoria, joiden lukutaitoon tulisi kiinnittää enemmän huomiota. (Sulkunen ja muut 2010.)

Suomessa lukutaito on korkealla tasolla jokaisella lukutaidon osa-alueella niin tiedonhaun, luetun ymmärtämisen ja tulkinnan kuin luetun pohdinnan ja arvioinnin osa-alueella. Tosin aivan ensimmäiseksi Suomi ei sijoittunut millään näistä osa-alueista. Kaiken kaikkiaan Suomessa piste-erot olivat hyvin pieniä, joten lukutaidon eri osa-alueiden välillä osaaminen on keskimäärin tasaista. Tosin tiedonhaun osa-alueella suoritusten vaihtelua kuvaava keskihajonta on suurempi kuin muilla osa-alueilla ja merkitsee sitä, että tiedonhaussa nuorten osaaminen vaihtelee. (Sulkunen ja muut 2010.)

Tosin nyt lukutaidon osa-alueen ollessa toisen kerran painopistealueena, on suomalaisten nuorten kohdalla kuitenkin huomattavissa lukutaidon heikentymistä. Vuonna 2000 lukutaidon kansallinen keskiarvo oli Suomessa 546 pistettä, kun taas vuoden 2009 arvioinnissa se oli 536 pistettä. Kymmenen pisteen lasku ei ole tilastollisesti merkitsevä, mutta muutoksen suunta on huolestuttava PISA 2009 -tutkimuksen mukaan, sillä heikkojen lukijoiden määrä on hieman lisääntynyt ja erinomaisten lukijoiden määrä vähentynyt jopa 3 prosenttia. Lisäksi

myös vähintään suoritustasolle 3 yltäneiden nuorten määrä on laskenut – vuonna 2000 tason saavutti 79 prosenttia ja vuonna 2009 75 prosenttia. Lukutaidon osa-alueilla suomalaisnuorten lukutaito on PISA 2009 -tutkimuksen mukaan heikentynyt selvästi tiedonhaun sekä luetun ymmärtämisen ja tulkinnan alueilla. Sen sijaan luetun pohdinnan ja arvioinnin osa-alueella suomalaisnuorten suoritustaso on pysynyt lähes samana vuoteen 2000 verrattuna. Tiedonhaku sekä luetun ymmärtäminen ja tulkinta olivat vuoden 2000 PISAssa suomalaisnuorten vahvoja osa-alueita, mutta nyt ne ovat heikentyneet niin, että kaikkien osa-alueiden suoritustaso on suurin piirtein samaa tasoa. Myös vuoden 2009 tutkimuksessa käy ilmi, että sekä heikkoja että erinomaisia lukijoita on tällä osa-alueella enemmän kuin muilla. Luetun ymmärtämisen ja tulkinnan osa-alueella erinomaisten lukijoiden määrä on myös vähentynyt 8 prosenttia vuodesta 2000. (Sulkunen ja muut 2010.)

PISA 2009 -tutkimuksessa arvioitiin ensimmäistä kertaa, missä määrin nuoret ovat tietoisia tehokkaista ja tarkoituksenmukaisista lukustrategioista. Lisäksi tarkasteltiin lukustrategioiden hallinnan ja lukutaidon yhteyttä. Oppilaille esitettiin kuvaus lukemistilanteesta, ja heitä pyydettiin arvioimaan tiettyjen lukustrategioiden hyödyllisyyttä kuvatussa tilanteessa. Oppilaiden arvioita eri strategioiden hyödyllisyydestä verrattiin lukutaitoasiantuntijoiden arvioihin. Suomalaisnuorten tietoisuus tehokkaista ymmärtämis- ja muistamisstrategioista oli vain OECD-maiden keskiarvon tienoilla. Tiivistämisstrategiat olivat suomalaisnuorilla hieman OECD-maiden keskitasoa paremmin hallussa. Tehokkaiden ja tarkoituksenmukaisten lukustrategioiden hallinnan ja lukutaidon yhteys on tutkimuksen raportin mukaan vahva. (Sulkunen ja muut 2010.)

Vuoden 2009 lukutaidon määritelmään on sisällytetty myös lukemiseen sitoutuminen eli lukutaitoinen nuori, paitsi osaa lukea, myös arvostaa lukemista, ja lukeminen on tiivis osa hänen päivittäistä elämäänsä. Lukemiseen sitoutunut lukija on kiinnostunut lukemisesta ja ennen kaikkea lukee aktiivisesti erilaisia tekstejä. Suomalaisten nuorten kiinnostus lukemiseen oli tutkimuksen mukaan OECD-maiden keskitasoa. Kiinnostuksella lukemiseen ei vaikuttanut olevan yhteyttä lukutaidon tasoon kansainvälisesti, mutta lukemisesta eniten kiinnostuneet nuoret saavuttivat selvästi paremman lukutaidon tason kaikissa PISAan osallistuneissa maissa kuin lukemisesta vähintään kiinnostuneet nuoret. Lukemisen monipuolisuudellakaan ei näyttänyt olevan vaikutusta lukutaitoon kansainvälisesti, mutta enemmän erilaisia tekstejä lukevat nuoret saavuttivat samoin paremman lukutaidon kuin lukemista kiinnostuneetkin verrattuna yksipuolia tekstejä lukeviin nuoriin. (Sulkunen ja muut 2010.)

Hyvän lukutaidon taustalla on PISAn mukaan useita eri tekijöitä. Keskeisimmät lukutaidon vaihtelua selittävät tekijät vuoden 2009 tutkimuksen mukaan ovat nuorten asenteet lukemista kohtaan sekä tarkoituksenmukaisten lukustrategioiden hallinta. Nuorten kiinnostus lukemiseen selitti (yksitellen tarkasteltuna) peräti 27 prosenttia nuorten välisestä lukutaidon vaihtelusta. Lähes yhtä suureen selityssasteeseen ylsi tiivistämisstrategioiden hallinta (24 %), mutta myös luetun ymmärtämis- ja muistamisstrategioiden hallinta oli suhteellisen vahva selittäjä (18 %). Kaikkien kolmen tekijän osalta selitysosuus oli Suomessa suurempi kuin OECD-maissa keskimäärin. Lukemisen monipuolisuus selitti suomalaisnuorten lukutaidon vaihtelusta 14 prosenttia, mikä oli selvästi enemmän kuin OECD-maissa keskimäärin. Verkotekstien lukemisaktiivisuus sen sijaan selitti nuorten lukutaidon vaihtelusta vain 2 prosenttia. Lukustrategioiden lisäksi eräät opiskelustrategiat selittivät nuorten lukutaidon vaihtelua. (Sulkunen ja muut 2010.)

PISA 2009 Ensituloksia raportin mukaan ei voida vielä puhua suomalaisen osaamistason laskusta, mutta tuloksiin sisältyy varoituksia tällaisesta kehityksestä. Osaamisen jakautuminen yksittäisten oppilaiden, oppilasryhmien, koulujen ja asuinalueiden mukaan kertoo perusopetuksen vaikutuksesta yhteiskunnalliseen tasa-arvoon. Kokonaisuutena oppilaiden väliset suorituserot ovat Suomessa yleensä olleet 10 – 15 prosenttia OECD-maita pienempiä. Nyt ero on enää 5 – 10 prosenttia. Käytännössä erot Suomessa ovat pysyneet ennallaan, kun taas muissa maissa ne ovat pienentyneet. Toinen ero muihin maihin verrattuna on ollut Suomessa tyttöjen ja poikien välinen ero lukutaidossa. Tällä kertaa ero on tyttöjen eduksi suurempi kuin koskaan aiemmin. (Sulkunen ja muut 2010.)

PISA 2009 -tutkimuksen aineisto nostaa esiin monia kysymyksiä ja toimintavaihtoehtoja etsittäessä keinoja suomalaisten nuorten lukutaidon kehittämiseen. Taidoiltaan heikkojen lukijoiden määrä näyttäisi olevan hieman kasvussa etenkin poikien keskuudessa, samoin huippulukijoiden väheneminen. Lukemisen opetus kaipaa siis PISA 2009 -tutkimuksen mukaan tehostamista. PISA-tulosten valossa tarvetta erityiseen tukeen lukutaidon kehittämisessä on myös yläluokilla. Olennaista on vahvistaa lukijoiden omaa luottamusta lukemistehtävistä suoriutumiseen. Luottamusta omaan lukutaitoon edistää parhaiten onnistumisen kokemusten saaminen. Opetuksessa tulee tällöin lähteä liikkeelle jokaisen oppilaan yksilöllisistä tarpeista ja osaamistasosta. Eräs tärkeä tekijä on se, että oppilas saa valita itse häntä kiinnostavaa ja hänelle relevanttia luettavaa. Luettavan materiaalin pitää myös olla oppilaan taitotasoa vastaavaa. Samalla toki tarvitaan myös konkreettista ja jatkuvaa lukemisen ohjausta muun muassa lukustrategioista. (Sulkunen ja muut 2010.)

3 LUKUSTRATEGIAT

3.1 Yleistä lukustrategioista

Lukustrategioilla tarkoitetaan tietoisia toimintamalleja ja tekniikoita, jotka auttavat lukijaa ymmärtämään ja käsittelemään tekstiä. Siihen, mitä lukustrategiaa lukija käyttää, vaikuttaa hänen tietonsa tehtävästä ja tavoitteesta sekä omista taidoistaan selviytyä lukutehtävästä. Lukustrategioita on monenlaisia, toiset sopivat kaunokirjalliseen tekstiin paremmin ja toiset taas tietoteksteille ja osa taas kaikenlaisille teksteille.

Kun ihminen lukee, niin Palinscarin ja Brownin (1984) mukaan hänessä käynnistyy kuusi eri aktiviteettia:

1. lukemisen tarkoituksen ymmärtäminen (*eksplisiittisesti ja implisiittisesti*)
 2. tärkeän taustatiedon aktivointi
 3. huomion keskittäminen oleelliseen triviaalin sijasta
 4. luetun sisällön kriittinen arviointi aiemman tiedon valossa
 5. aktiviteetin monitorointi mm. kyselemällä itseltään luetusta ja sen joihinkin kohtiin takaisin palaaminen
 6. päätelmien tekeminen ja niiden testaaminen.
- (Takala 2006, 150.)

Palinscar ja Brown (1984) yhdistivät nämä neljäksi keskeiseksi strategian osaksi

1. ennustaminen/ennakointi (*predicting*)
 2. selvennyksen pyytäminen/selventäminen (*claryfying*)
 3. kysymysten tekeminen (*questioning*)
 4. tiivistäminen (*summarizing*)
- (Takala 2006, 150.)

Kun lukija ennakoi tulevan tekstin sisältöä, niin hän voi alkaa jo tehdä mielessään johtopäätöksiä ja päätelmiä tekstistä. Selventäminen on oman lukemisensa arviointia eli lukija lukee tekstin huolellisesti ja ottaa selvää vielä asioista, joita ei ymmärtänyt. Kysymysten tekeminen tekstistä auttaa löytämään siitä oleellisen tiedon ja jättämään vähemmälle huomiolle sen, mikä ei ole niin tärkeää. Viimeisenä on tiivistäminen, jolloin lukija hahmottaa oleellisen tiedon ja varmistaa, että on ymmärtänyt lukemansa.

Olen tarkastellut äidinkielen ja kirjallisuuden oppikirjoja juuri näiden neljän keskeisen lukustrategian osan pohjalta. Olen siis etsinyt oppikirjoista ohjeistuksia kokonaisen lukustrategian käyttämiseen sekä näiden neljän strategian osan tyyppisiä yksittäisiä ohjeistuksia ja tehtäviä.

1. Silmäile, selaile ja ennakoi. Mieti, mitä jo tiedät asiasta.
2. Lue huolellisesti. Selvitä outojen sanojen merkitys.
3. Mieti, mikä on tärkeää. Tee kysymyksiä tekstistä.
4. Tiivistä ja kertaa, arvioi. Paina mieleesi tekstin pääasiat.

Lisäksi olen tarkastellut kirjoista kaikkia seuraavaksi esittelemiäni strategioita. Jos kirjoista ei kuitenkaan ole löytynyt selkeästi lukustrategioita, niin olen tarkastellut kirjan opetustekstejä ja tehtäviä juuri noiden neljän keskeisen lukustrategian osan pohjalta. Esittelemäni lukustrategiat olen valinnut siten, että mukana on erilaisia ja erilaille tekstityypeille tarkoitettuja lukustrategioita. Tässä ei suinkaan ole kaikki olemassa olevat lukustrategiat, vaan niin on myös monia muita.

3.2 Erilaisia lukustrategioita

Erilaisia lukustrategioita on todella paljon. Jokainen voi valita parhaaksi katsomansa lukustrategian erilaisista vaihtoehdoista. Esittelen tässä jaksossa erilaisia lukustrategioita. Jaottelen lukustrategiat sen mukaan, miten ne käyvät erilaisiin tekstityyppeihin. Osa lukustrategioista käy monenlaisiin teksteihin ja aina voi strategioita kehittää edelleen ja muokata tilanteeseen sopiviksi. Tärkeintä mielestäni lähinnä olisi, että lukija olisi tietoinen käyttämistään lukustrategioista ja osaisi valita niistä sillä hetkellä luettavaan tekstiin ja tavoitteisiinsa parhaiten sopivan. Jos lukija ei ole omista lukustrategioistaan tietoinen, niin hän ei myöskään osaa käyttää niitä tehokkaasti.

3.2.1 Tietotekstiin sopivia lukustrategioita

Tietoteksteille sopivia lukustrategioita voi hyödyntää missä tahansa oppiaineessa, jossa luetaan oppikirjan opetustekstejä. Ylipäätään nämä lukustrategiat sopivat kaikenlaisiin tietoteksteihin.

3.2.1.1 SQ3R

Vanhimman tunnetun lukustrategian on Sarmavuoren (1999, 78 – 79) mukaan esittänyt Robinson vuonna 1946. Strategia on suunniteltu ennen kaikkea yksin lukemista ja oman opiskelun tehostamista varten.

Survey – tekstin nopea silmäily
Question – kysymysten muotoilu
Read – vastausten etsiminen lukemalla
Recite – itseltä kuulusteleminen
Review – kertaus sopivin aikavälein
 (Tierney ja muut 1990, 299 – 301.)

3.2.1.2 ARMS-strategia

ARMS tarkoittaa sanoja: anticipate, read, map ja summarize. Strategian on esittänyt Katharine Busch (1985). Se auttaa yhdistämään tekstin tietoja aiempiin tietoihin ja kokemuksiin. Vaiheet ovat seuraavanlaiset:

Lue tekstin otsikko.
Ennakoi tekstin sisältöä. Kirjoita 5 – 7 asiaa, joita teksti voisi käsitellä.
Vertaile ja täydennä listaasi kuultuasi ryhmäsi muiden jäsenten ennakoinnista.
Piirtäkää keskeisistä oletuksistanne kartta.
Lue teksti silmäillen.
Tee muistiinpanoja, alleviivaa ydinkohtia, kirjoita tukisanoja.
Kokoa tekstin keskeiset käsitteet korteille.
Järjestä kortit merkityksen mukaan.
Piirrä sisällöstä merkityskartta.
Kirjoita kartan pohjalta tiivistelmä.
Vertaile tekstin käsitekarttaa oletusten karttaan. Mieti, mitä uutta opit.
 (Linnakylä & Takala 1990, 20.)

3.2.1.3 ERRQ-strategia

ERRQ tarkoittaa sanoja estimate, read, respond ja question. Strategian on esittänyt Katharine Busch (1985). Se auttaa kysymään ja yhdistämään omaa kokemustietoa tekstin tietoon. Vaiheet ovat seuraavanlaiset:

1. *Oppilaille selvitetään, että lukeminen on ennakoarviointia ja tekstiin reagointia.*
 2. *Oppilaat valitsevat luettavan tekstin ja arvioivat, miten pitkälle he pääsisivät ymmärtäen lukemansa ja missä tulisi ymmärtämisvaikeuksia. Vaikeat kohdat alleviivataan.*
 3. *Oppilaat lukevat tekstin. He kiinnittävät huomion mielikuviinsa, tunteisiinsa ja kokemuksiinsa.*
 4. *He kertovat niistä suullisesti tai kirjallisesti.*
 5. *Oppilaat selostavat omin sanoin tekstin sisällön tai kirjoittavat siitä tiivistelmän.*
 6. *Oppilaat laativat suullisia tai kirjallisia kysymyksiä lukemastaan.*
- (Linnakylä & Takala 1990, 21.)

3.2.1.4 REAP-strategia

Strategian on esittänyt Marilyn G. Eanet ja Anthony V. Manzo (1976). Sen tarkoituksena on edistää lukijaa ymmärtämään, auttaa häntä synteisiin ja ilmaisemaan tekijän ideat omin sanoin sekä kehittää oppilaan kirjoittamista.

R Read (lukea)
E Encode (koodata)
A Annotate (tehdä muistiinpanoja ja huomautuksia)
P Ponder (harkita, miettii)
 (Tierney ja muut 1990, 289 – 294.)

3.2.1.5 Yleiskatsaustekniikka

Strategian on kehittänyt R. C. Aukerman (1972). Se tarjoaa systemaattisen lähestymistavan sisältöön tutustumiseksi. Se auttaa opettajaa ohjaamaan oppilaan lukemista.

- 1) *Otsikon analysointi*
 - 2) *Alaotsikoiden analysointi*
 - 3) *Kuvien analysointi*
 - 4) *Johdattelevat kappaleet*
 - 5) *Päätelmäkappaleet*
 - 6) *Pääidean erottaminen*
- (Tierney ja muut 1990, 295 – 298.)

3.2.1.6 PORPE-strategia

PORPE tarkoittaa sanoja predict (ennusta), organize (järjestä), rehearse (toista), practice (harjoittele) ja evaluate (arvioi). Strategian on kehittänyt Michele L. Simpson (1986). Sen tarkoi-

tuksena on auttaa oppilasta aktiivisessa suunnittelussa, ohjailussa ja oppimisen arvioinnissa sekä valmistaa esseen kirjoittamiseen ja käyttää kirjoittamisen oppimiseen. (Sarmavuori 1999, 81.) (Tierney ja muut 1990, 302 – 306.)

3.2.1.7 KWL-strategia

KWL tarkoittaa know, want to know ja learn. Strategian on kehittänyt Donna M. Ogle (1989). Se auttaa sekä opettajaa että oppilaita hahmottamaan oppimistaan. Se on tarkoitettu tietotekstin lukemisen ymmärtämisen edistämiseen. Siinä käytetään monistetta, jossa on kolme palstaa:

Mitä tiedämme

Mitä etsimme

Mitä opimme

Mitä vielä pitäisi oppia

(Tierney ja muut 1990, 283 – 288.)

3.2.1.8 Kysy itseltäsi -strategia

Strategian on esittänyt Katharine Busch (1985). Se auttaa irtautumaan tekstistä, täydentämään entisiä tietoja ja ajatuksia sekä löytämään uusia. Vaiheet ovat seuraavanlaiset:

1. *Oppilas miettii, miksi hän lukee tekstiä.*
2. *Hän etsii kappaleen tärkeimmän asian ja alleviivaa sen.*
3. *Hän miettii, mihin kysymykseen tuo ydinasia vastaa.*
4. *Hän vastaa esittämäänsä kysymykseen.*
5. *Hän etenee näin kappale kappaleelta.*
6. *Hän arvioi lopuksi koko lukutekstin kysymyksiä ja vastauksia: mitä lisätietoa ne antavat tekstistä.*

(Linnakylä & Takala 1990, 18.)

3.2.1.9 TEAKKO-strategia

TEAKKO-strategia on Sarmavuoren (1999, 105 – 114) kehittämä. Hän kehitti sen tietotekstin lukemisen tehostamiseksi (1992). Strategian avulla aktivoidaan lukijan skeemat ja saadaan hänet yhdistämään niitä lukemaansa. Sen vaiheina ovat

<i>T</i>	<i>tiedot</i>
<i>E</i>	<i>ennakointi</i>
<i>A</i>	<i>aktiivinen vaihe: pääajatuksen kirjoittaminen tekstin viereen ja/tai alleviivaus tuntemattomien sanojen ympäröinti, niiden selittäminen, väliotsikoiden keksiminen, mind map</i>
<i>K</i>	<i>keskustelu ryhmässä (parin kanssa), yhteiskeskustelu luokassa</i>
<i>K</i>	<i>kysyminen, tiivistelmä</i>
<i>O</i>	<i>oppimisen arviointi</i>

3.2.1.10 ELTKK-strategia

ELTKK-strategia sisältää vaiheet: ennusta, lue, tiivistä, kysy ja kartoita. Strategian ovat kehittäneet Leena Blom, Pirjo Linnakylä ja Sauli Takala (1988). Sen tarkoituksena on kehittää oppilaiden opiskelutaitoja. Vaiheet ovat seuraavanlaiset:

1. *Lue tekstin otsikko ja alaotsikot. Ennusta niiden perusteella, mitä teksti sisältää.*
 2. *Lue teksti ja alleviivaa keskeiset kohdat.*
 3. *Kirjoita muistiin lukemisen aikana heränneitä kysymyksiä ja ajatuksia.*
 4. *Piirrä ydinasioita ja niiden suhteita kuvaava merkityskartta.*
 5. *Kirjoita ja esitä suullisesti tekstin tiivistelmä.*
- (Blom, Linnakylä & Takala 1988, 14 - 28.) (Linnakylä & Takala 1990, 22.)

3.2.2 Kaunokirjalliseen tekstiin sopivia lukustrategioita

Kaunokirjallisen tekstin lukemiseen on myös kehitetty erilaisia lukustrategioita. Ne sopivat kaikenikäisiin kaunokirjallisiin teksteihin. Niiden avulla pyritään esimerkiksi edistämään oppilaiden lukemismotivaatiota sekä auttamaan tekstien tulkitsemista. Osa kaunokirjallisiin teksteihin liittyvistä lukustrategioista on kehitelty nimenomaan tiettyjä tekstejä varten, mutta toki niitä voi hyödyntää mihin tahansa muuhun kaunokirjalliseen tekstiin.

3.2.2.1 Lukijoiden teatteri

Sloyerin (1982) *Readers Theatre* edustaa tulkitsevaa lukemista. Sen tarkoituksena on edistää oppilaan lukemismotivaatiota, kielentaitojen integrointia, suullista lukemista ja tulkintaa. Sen vaiheita ovat:

Materiaalin valinta.

Aloittaminen. Keskustellaan siitä, mitä teatteri ja elokuva ovat, miten kirja muutetaan elokuvaksi.

Adaptaatiosuunnitelma. Kertomus muutetaan vuoropuheluksi.

Dramatisointi. Keskustelu luonteista, rooleista, kertojasta ja tapahtumista.

Teatteriesityksen valmistaminen.

Esite. Keskustelu siitä.

Täyden ohjelman valmistaminen.

(Tierney ja muut 1990, 190 – 195.)

Sarmavuoren (1999, 82) mukaan Rosemary Rankin mainitsee, että Lukijoiden teatteri kehittää itseluottamusta, suullista kielitaitoa, kirjoitustaitoa ja inspiroi luovasti.

3.2.2.2 DARTS-strategia

DARTS tarkoittaa sanoja directed activities related to texts. Teksteihin suhteutetut ohjatut toiminnot -strategian ovat esittäneet Eric Lunzer ja Keith Gardner (1979). Siihen kuuluu

1) Tekstin rekonstruointi:

- a. *Ennustaminen – teksti pysäytetään tiettyihin kohtiin ja oppilaat spekuloiivat, mitä tapahtuu seuraavaksi.*
- b. *Aukotus – runo- tai proosatekstiin sijoitetaan aukkoja (poistetaan joitakin sanoja) ja oppilaat keskustelevat mahdollisista vaihtoehdoista. Lopullisia valintoja verrataan alkuperäiseen.*
- c. *Järjestyksen sekoittaminen – esim. runo on pilkottu osiin ja oppilaat ryhmissä etsivät oikean järjestyksen.*
- d. *Alut ja loput – oppilaille annetaan alku ja loppu ja he esittävät, mitä voisi olla niiden välillä.*

2) Tekstianalyysi:

- a. *Etsitään rajoja – oppilaat jakavat tekstin osiin.*
- b. *Alleviivaus ja luokittelu – oppilaat merkitsevät tekstin sen merkittävien piirteiden tai mallien mukaan.*
- c. *Piirroksia ja diagrammeja – tekstin jokin tieto esitetään visuaalisesti. Yksi variantti on ideakartta.*
- d. *Väitteisiin vastaaminen – oppilaille esitetään suuri määrä väitteitä tekstistä ja he arvioivat, mitkä niistä ovat tärkeimpiä ja relevantteimpia.*
- e. *Kysyminen – oppilaat päättävät ryhmissä, millaisia kysymyksiä he haluavat tehdä tekstistä.*

(Wellington 2000, 180 – 182.)

3.2.2.3 Ajattelunravistelu

Nancy Lee Cecil (1995) esittelee SCAMPERing-tekniikkaa, jonka Sarmavuori on vapaasti suomentanut ajattelunravisteluksi. Sen avulla opettajat voivat auttaa oppilaita ymmärtämään, kuinka uusia ideoita voi tuottaa yhdistämällä niitä olemassa oleviin vanhoihin. Se tarjoaa kertomuksiin esikirjoittamisen ja kysymisen strategioita. Se lisää ajattelun joustavuutta ja divergenttisuutta.

Korvaa (*substitute*). Mikä yksityiskohta kertomuksessa voitaisiin muuttaa toiseen yksityiskohtaan tai tapahtumaan? Miten tämä muunnos muuttaisi koko kertomusta?

Yhdistä (*combine*). Mitä piirteitä muista kertomuksista haluaisit lisätä tähän muuttaaksesi kertomuksen tapahtumia? Miten kertomus muuttuu?

Mukauta (*adapt*). Miten yksi keskustelu tai tapahtuma muuttaisi kertomuksen loppua?

Muunna (*modify*). Mitä tapahtumaa voisi muuttaa, niin että kertomuksella olisi toisenlainen loppu?

Lisää, liioittele (*magnify*). Mitä henkilöille tapahtuu kertomuksen jälkeen?

Hyödynnä (*put to use*). Miten voit antaa henkilölle enemmän tekemistä ja sanomista kertomuksessa, kuinka jotain asiaa/yksityiskohtaa voisi käyttää enemmän?

Näkökulma (*point of view*). Miten kertomus olisi toisenlainen, jos joku muu henkilö kertoisi sen?

Poista (*eliminate*). Mitä tapahtuisi, jos poistaisit yhden päähenkilön kertomuksesta?

Järjestä uudelleen (*rearrange*). Muuta tapahtumien järjestystä. Miten se vaikuttaisi loppuun?

Korvaa (*reverse*). Anna päähenkilölle vastakkaisen persoonallisuuden piirteitä. Miten kertomus muuttuu, jos hyvistä henkilöistä tulee pahoja ja pahoista hyviä?

(Sarmavuori 1999, 85 – 87.)

3.2.2.4 Taikuri-strategia

Taikuri-strategian on esittänyt Sarmavuori (1992, 92 – 105). Taikuri-strategia on laadittu Tove Janssonin Taikurin hattu -kirjan käsittelyä varten. Vaiheita ovat seuraavat

1. Ennakointi

- ennakkoasenteet, -tiedot, ajattelu
- mitä pitää kertomuksesta alkukappaleiden perusteella
- tapahtumien ennakointi
- toivomusten ennakointi

2. *Ongelmanratkaisu*
 - *keskustelu*
 - *väittely*
3. *Kirjan lopun arviointi*
4. *Kysyminen*
5. *Piirtäminen*
6. *Näyttelemineen*
7. *Oppimisen arviointi*

3.2.2.5 NOPPA-strategia

Lukijoilla on Sarmavuoren (1999, 114 – 132) mukaan usein epäluuloja varsinkin nimettömiä tekstejä kohtaan. Siksi hän päätti kokeilla strategiaa, joka lähtee tekstin nimestä. NOPPA-strategian vaiheina ovat

- 1) *Nimen tarkastelu*
- 2) *Omaehtoaisen kokemuksen mieleenpalauttaminen*
- 3) *Pääkohtien, pääkysymysten ja -ajatusten miettimineen*
- 4) *Arviointi eli sekä novellin että oman oppimisen arvioiminen.*

3.2.2.6 VILKKA-strategia

Strategian on kehittänyt Auli Koponen (1993 – 1997). Sen tarkoituksena on motivoida oppilaita kirjallisuuden tulkintaan. Se edustaa teksti- ja lukijälähtöistä kirjallisuuden opetusmenetelmää. Siinä otetaan oppilas huomioon lukijana, mutta tehdään oikeutta myös tekstille eli pyritään saamaan tekstistä irti omaa tulkintaa. Vaiheet ovat seuraavanlaiset:

1. *Virittäytyminen*
2. *Informaatio (menetelmän selittäminen)*
3. *Lukemineen*
4. *Keskustelu*
5. *Kirjoittaminen*
6. *Arviointi*
(Koponen 1997, 165 – 167.)

3.2.2.7 ESPETMA-strategia

Leena Vestalan ja Jaana Väisäsen laatiman ESPETMA-strategian vaiheet ovat seuraavanlaiset:

1. *Ennakointi. Oppilas kirjoittaa tekstin otsikosta mieleen tulevia asioita.*
2. *Samaistuminen. Oppilas samaistuu tekstin henkilöön ja kertoo tämän tuntemuksista.*
3. *Päättely. Oppilas päättelee tekstin henkilön motiiveja.*
4. *Ennustaminen. Teksti pysäytetään ja oppilaat miettivät, mitä tapahtuu.*
5. *Tekstin analysointi. Tuntemattomien sanojen selittämistä ja kohokohtien etsimistä.*
6. *Miellekartta. Henkilöanalyysi miellekarttaa käyttäen.*
7. *Tekstin arviointi. Oppilas arvioi tekstiä. Mikä on sen opetus? Kuka henkilö hän haluaisi olla? Mitä hän muuttaisi?*
(Sarmavuori 1999, 141 – 144.)

3.2.2.8 Kertomuspyramidi

Kertomuspyramidi vaatii kertomuksen ytimeen pureutumista. Siinä edellytetään ongelman löytämistä ja samoin sen ratkaisun keksimistä, joten siinä vaaditaan ajattelua ja novellin tarkkaa lukemista. Usein yhden kerran lukeminen ei riitä, vaan novelliin on syvennyttävä perusteellisemmin. Kertomuspyramidin vaiheet ovat seuraavanlaiset

1. *Päähenkilön nimi*
2. *Kaksi päähenkilöä kuvaavaa sanaa*
3. *Kolme tapahtumapaikkaa kuvaavaa sanaa*
4. *Neljä ongelmaa esittävää sanaa*
5. *Viisi tapahtumaa kuvaavaa sanaa*
6. *Kuusi toista tapahtumaa kuvaavaa sanaa*
7. *Seitsemän kolmatta tapahtumaa kuvaavaa sanaa*
8. *Kahdeksan ratkaisua ilmentävää sanaa*
(Sarmavuori 1999, 146 – 152.)

3.2.2.9 Kymppi-strategia

Sirkku Ikonen ja Leena Jalava (1996) kehittivät toimintatutkimuksena Tove Janssonin Taikurin hattuun Kymppi-strategian omille luokilleen. He jakoivat oppilaansa äidinkielen todistusarvosanan perusteella tasoryhmiin: hyvät, keskitasoiset ja heikot lukijat. Kymppistrategian vaiheet ovat

1. *Motivointi*
Muumilaakson kartan, musiikin ja mustan silinterinhatun avulla johdateltiin oppilaat aiheeseen.
2. *Ennakointi*
Kirjan alun lukemisen jälkeen ennakoidaan sekä ryhmässä (Mitä Muumilaaksossa tapahtuu?) että yksin (Mitä munankuorille tapahtuu?) kirjan tapahtumia.
3. *Ongelmanratkaisu ja väittely*
Luetusta jaksosta esitettyyn ongelmaan mietitään oma ratkaisu. Niistä valitaan ryhmän yhteinen ratkaisu väittelemällä.
4. *Miellekartta*
Miellekartan tekemistä luetusta harjoitellaan ensin ryhmissä. Tekstiä luetaan eteenpäin, sen jälkeen tehdään omat miellekartat.
5. *Pääajatuksen tunnistaminen*
Pääajatusta tunnistetaan sekä ryhmäprosessointina että yksilöllisinä ratkaisuin.
6. *Piirtäminen*
Piirretään ja kirjoitetaan luetusta.
7. *Draama*
Ryhmille jaetut tekstikatkelmat muutetaan vuoropuheluksi. Näistä harjoitellaan pienenäytelmiä, jotka esitetään luokalle.
8. *Tulkinta*
Oppilas kuvasi kirjan viimeisen luvun alkua ja Nuuskamuikkusta.
9. *Toivominen*
Sattumanvaraisesti valituille kirjan olennoille keksittiin toivomuksia.
10. *Kirje*
Kun koko kirja on luettu, kirjoitetaan kirje toisen luokan oppilaalle kirjan herättämistä ajatuksista.

Lopuksi oppilaat arvioivat, mitä olivat lukemisprosessin aikana oppineet. (Ikonen & Jalava 1996, 65 – 106.)

3.2.3 Monenlaisiin teksteihin sopivia lukustrategioita

Lukustrategioita voi hyödyntää myös muunlaisiin teksteihin kuin vain tieto- tai kaunokirjallisiin teksteihin esimerkiksi myös mediateksteihin, kuten mielipidekirjoituksiin. Tässä jaksossa on sekä tieto- ja kaunokirjallisiin teksteihin että muunlaisiin teksteihin sopivia lukustrategioita.

3.2.3.1 Ennustelu

Ennustelun strategian on esittänyt Katharine Busch (1985). Sen tarkoituksena on auttaa ymmärtämään aiemman tiedon merkitys lukemisen ymmärtämisessä. Se aktivoi niiden oppilai-

den ajattelua, jotka sitoutuvat tiukasti tekstiin, ja auttaa irtautumaan siitä. Vaiheet ovat seuraavanlaiset:

1. *Lue tekstin otsikko.*
2. *Ennusta, mitä teksti sisältää. Kirjoita tai esitä suullisesti mahdollisimman monta ehdotusta.*
3. *Lue teksti läpi silmäillen. Huomaa otsikot, kuvat ja kuviot.*
4. *Palaa alkuun ja lue ensimmäisen sivun alaotsikko. Ennusta ensimmäisen luvun sisältö uudelleen.*
5. *Lue ensimmäinen luku ja vertaa sisältöä ennustukseesi.*
6. *Käy läpi teksti luku luvulta: ennusta, lue ja vertaa sisältöä ennustukseesi.*
(Linnakylä & Takala 1990, 17.)

3.2.3.2 Väittely

Strategian on esittänyt Katharine Busch (1985). Se aktivoi ja auttaa kommunikoimaan tekstin kanssa. Vaiheet ovat seuraavanlaiset:

1. *Oppilaat lukevat yleisönosastokirjoituksen tai lehden pääkirjoituksen. Kukin oppilas kertoo, oliko samaa mieltä vai eri mieltä tekstin kanssa.*
2. *Teksti luetaan uudelleen. Kukin oppilas alleviivaa sinisellä ne kohdat, joissa on kirjoittajan kanssa samaa mieltä, ja punaisella, mistä on eri mieltä.*
3. *Opettaja avaa keskustelun. Samaa mieltä olleet kertovat, miksi ja missä asiassa he ovat kirjoittajan kannalla. Seuraavaksi eri mieltä olleet kertovat, miksi ja mistä he ovat kirjoittajaa vastaan.*
4. *Lopuksi keskustellaan yhteisesti ja etsitään luokan kanta asiaan.*
(Linnakylä & Takala 1990, 19.)

3.2.3.3 Ääneen ajattelu

Ääneen ajattelu on tullut Sarmavuoren (1999, 88 – 90) mukaan esille merkittävänä oppimisen edistäjänä. Se on tutkimuskeino ajatusten selville saamiseksi. Sitä on hänen mukaansa suositeltu opettajille. Ääneen lukiessaan opettaja voi myös ajatella ääneen ja näyttää mallia oppilaille, mitä ajatuskulkuja lukijalle voi tulla. Eileen Kolich on esitellyt ääneen ajattelun kartan (Liite 2) ja lisäksi hänellä on arviointilomake (Liite 3) ääneen ajattelusta. Siinä oppilas arvioi, tekeekö hän ennusteita otsikosta, kertomuksen ongelmasta, sen ratkaisumahdollisuudesta, yritysten seurauksista ja ratkaisusta. Hän arvioi, liittikö hän kertomuksen elementtejä omiin persoonallisiin kokemuksiinsa ja muodostiko hän visuaalisia kuvia eri tapahtumista. Samoin

hän arvioi, verbalisoiko hän sekavia kohtia. Metakognitiosta on kysymyksenä, miten oppilas korjaisi epäjohdonmukaisuuksia.

3.2.3.4 Vertailukiekkko

Kahden asian vertailemiseksi on käytettävissä vertailukiekkko, johon merkitään keskelle ilmiöiden samanlaiset piirteet. Eroavat ja erilaiset piirteet merkitään leikkauskohdan ulkopuolelle. Vertailua voi tehdä kaunokirjallisuudesta ja tietokirjallisuudesta. Vertailuja voi tehdä henkilö- hahmoista, teksteistä ja teoksista. (Sarmavuori 1999, 90 – 91.)

3.2.3.5 Kysy, vastaa, lue -strategia

QAR-strategia (tai KVL-strategia) mahdollistaa kirjan ulkopuolelle menemisen ja omien ajatusten esittämisen. Strategia mahdollistaa erilaisia tehtäviä erilaisille lukijoille. Lukija voi päättää, tekeekö hän aivan tekstissä pysytteleviä päätelmiä ja/tai meneekö hän sen ulkopuolelle ja kehittelee omiaan. (Sarmavuori 1999, 91 – 92.)

3.2.3.6 Ajattelun avaimet

Strategian tavoitteena on edistää oppilaiden motivaatiota, argumentointia, ennustamista ja kysymistä. Vaiheet ovat seuraavanlaiset:

1. *Lue otsikko ja alaotsikot, silmäile kuvat ja kuvat.*
 2. *Ennakoi tekstin sisältö.*
 3. *Lue teksti silmäillen. Mieti, mitä mieltä olet aiheesta ja asiasta.*
 4. *Lue teksti huolellisesti, alleviivaa tärkeät kohdat (sinisellä samaa mieltä, punaisella eri mieltä).*
 5. *Keskustele aiheesta, ketkä ovat samaa mieltä, ketkä eri mieltä ja mistä kohdasta.*
 6. *Piirrä tekstin sisällöstä kartta. Vertaile ja täydennä sitä.*
 7. *Kerro omin sanoin tiivistäen tekstin sisältö.*
 8. *Etsi kysymällä lisätietoja.*
 9. *Pohdi tekstin väitteitä, puutteita, väärinkäsityksiä.*
 10. *Kerro oma johtopäätöksesi asiasta tai kirjoita mielipiteesi.*
- (Linnakylä & Takala 1990, 23.)

3.3 Lukustrategioiden opettaminen

3.3.1 Lukustrategiat haltuun vaiheittain

Lukustrategiat auttavat oppilasta ymmärtämään ja muistamaan luettua tekstiä. Tekstistä oppimisessa, samoin kuin kaikessa opiskelussa, toiminnanohjauksella on Tuija Aron (2002, 16) mukaan suuri merkitys. Tavoitteellisen ja itsenäisen työskentelyn onnistumiseksi oppilaan on kyettävä ainakin jossain määrin suunnittelemaan työskentelyään jo ennen työhön ryhtymistä. Tämä edellyttää muun muassa motivoitumista toimintaan ja tavoitteen ymmärtämistä tai sen asettamista. Lisäksi omaa työskentelyään pitää pystyä arvioimaan ja tarvittaessa muuttamaan. Taitavan lukijan työskentelytavoissa korostuu Aron mukaan oman toiminnan aktiivinen seuraaminen, jota tarvitaan ennen lukemista, sen aikana ja sen jälkeen. Juuri tämä taito hänen mukaansa on jäänyt oppimatta niiltä oppilailta, joille tekstin ymmärtäminen on hankalaa. Heidän lukemisestaan puuttuu aktiivinen tekstin työstäminen. Lukustrategioiden opettamisessa onkin Aron mukaan huomioitava oppilaan oman toiminnanohjauksen taidot.

Lukustrategioiden opettaminen tulisi olla Aron (2002, 17 – 18) mukaan vaiheittaista. Strategioiden opetusta ohjaavat periaatteet, joiden avulla oppilasta tuetaan strategioiden itenäisempään käyttämiseen ja oman toiminnan arvioimiseen. Ensimmäisessä vaiheessa puhutaan mallintamisesta eli oppilaille annetaan jonkin lukustrategian malli. Pelkistetyimmillään oppilaille siis voidaan opettaa jokin tietty strategia ilman, että heitä opetetaan tietoisesti arvioimaan toimintatapaansa tai oppimansa tiedon määrää. Tällöin Aron mukaan oppilas saattaa oppia menetelmän käytön harjoittelussa tilanteessa, mutta taidon yleistyminen muihin tehtäviin tai tehtävätyyppeihin jää heikoksi.

Toisessa vaiheessa lukustrategiaa sovelletaan opettajan ohjauksessa. Oppilaalle opetetaan menetelmä ja kerrotaan myös jotain sen hyödyistä ja merkityksestä oppimisessa. Harjoituksia tehdään useissa eri yhteyksissä, jotta oppilas näkee menetelmän hyödyt. Näin opitut taidot Aron mukaan yleistyvät, mutta todennäköisesti vain samantyyppisiin harjoituksiin. (Aro 2002, 17 – 18.)

Kolmannella tasolla opettajan ohjausta aletaan vähitellen häivyttämään. Opetukseen liitetään itse menetelmän opettamisen lisäksi tietoa menetelmän käytöstä ja oman toiminnan seuraamisesta ja arvioimisesta. Oppilaan on siis ymmärrettävä, miksi hän harjoittelee ja hänen on itse opittava jäsentämään oppimistilannetta. Oppilaalla tulee myös olla näkemys sekä op-

pimistilanteesta että sen vaativuudesta kuin omista taidoistaan. Vähitellen oppilas siis oppii soveltamaan lukustrategioita itsenäisesti. (Aro 2002 17 – 18.)

Lukustrategioiden opettaminen tulee Aron (2002, 18) mukaan lähteä helpoista, yksinkertaisista tehtävistä ja siirtyä sitten vähitellen haastavampiin ja vaativampiin. Opetuksessa olisi lähdettävä liikkeelle yhdestä tai kahdesta lukustrategiasta, ja uusia lukustrategioita ei saisi opettaa ennen kuin edelliset ovat hallussa. Aron mukaan olisi hyvä muistaa, että lukustrategioita ei tarvitse pitää erillään muusta koulutyöstä, vaan niiden opettaminen ja harjoittelu voidaan luontevasti nivoa osaksi muuta työskentelyä.

3.3.2 Vinkkejä peruslukustrategian neljään keskeiseen osaan

Ennakointi periaatteessa alkaa jo ennen kuin kirjaa/tekstiä aletaan lukea. Kirjan/tekstin kuvista ja otsikoista voidaan keskustella ja pohtia, mistä kirja/teksti kertoo. Yksi keino on antaa oppilaille ensin pääotsikko ja sitten vähitellen paljastaa alaotsikoita. Tällä tavoin herätellään oppilasta miettimään, mitä hän tietää asiasta jo ennestään. (Takala 2006, 154.)

Selvennysvaiheessa oppilaat voivat aluksi itsenäisesti etsiä vaikeita sanoja/käsitteitä ja niille voidaan yhdessä etsiä selityksiä. Olisi tärkeää rohkaista oppilaita kysymään mahdollisimman nopeasti, jos jokin on vaikeasti ymmärrettävä. Näin mitään oleellista ei jää ymmärtämättä ja sitä kautta vaikeutta koko tekstin ymmärtämisestä. (Takala 2006, 154.)

Kysyminen on yksinkertaisesti kysymysten tekemistä tekstistä/kirjasta. Yleensä kysymisen hoitaa opettaja, mutta olisi tärkeää, että oppilas oppisi itse tekemään oleelliset kysymykset eli erottamaan pääasian sivuseikoista. Oppilaiden pitäisi myös harjoitella erityyppisten kysymysten tekoa. Pienemmille oppilaille voidaan opettaa Takalan (2006, 155 – 156) mukaan kolmenlaisia kysymyksiä: kysymyksiä, joiden

1. vastaus löytyy suoraan tekstistä
2. vastaus löytyy tekstin eri kohdista kokoamalla
3. vastaus edellyttää päättelyä, ajattelua ja aikaisempaa tietoa.

Isompien oppilaiden kanssa taas kysymystyyppejä voi ryhmitellä eri tavoin. Voidaan puhua

1. yksityiskohta-kysymyksistä
2. syy-seuraus-suhde -kysymyksistä

3. vertailevista kysymyksistä
4. pääasiakysymyksistä
5. sekä kysymyksistä, jotka vaativat erityisesti päättelyä.

Lisäksi oppilaille voidaan antaa avuksi kysymysten jaottelu kolmeen luokkaan S, M ja L. Eli kuten vaatekoot S-luokan kysymykseen voi antaa vastauksen sanalla tai muutamalla. M-luokan kysymykseen pitää lukea hieman enemmän tekstiä ja vastuksen tulee olla pitempi ja se ehkä vaatii omaa päättelyä ja L-luokan kysymys vaatii laajemman vastauksen ja omaa pohdintaa, jossa hyödynnetään aiempia tietoja ja päätellään asioita niiden ja lukemisen perusteella.

Tiivistelmän tekemistä varten opettajan on ensin opetettava muutamia peruskäsitteitä tai niiden tulisi olla oppilaille jo hallussa, ennen kuin he pystyvät tekemään tiivistelmiä onnistuneesti. Eli oppilaiden tulisi hallita kappaleen, otsikon, alaotsikon, tärkeän/oleellisen/toistuvan informaation sekä pääasialauseen käsitteet. Tiivistämistä voi alkaa harjoitella yhden kappaleen tiivistämisellä ryhmässä yhteen lauseeseen. Parilukemista voi käyttää eli lukemisen jälkeen parit kyselevät toisiltaan, mitä opit, mikä oli tärkeintä. (Takala 2006, 156 – 157.)

4 POPS 2004 – PERUSOPETUKSEN OPETUSSUUNNITELMAN PERUSTEET 2004

4.1 Yleistä Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteista

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet on kansallinen kehys, jonka pohjalta laaditaan paikallinen opetussuunnitelma. Opetuksen järjestäjällä on vastuu opetussuunnitelman laadinnasta ja sen kehittamisestä. Opetussuunnitelmassa päätetään perusopetuksen kasvatustyöstä ja täsmennetään perusteissa määriteltyjä tavoitteita ja sisältöjä sekä muita opetuksen järjestämiseen liittyviä seikkoja. (POPS 2004.)

Perusopetus on koulutuksen perusturvaa. Sillä on sekä kasvatus- että opetustehtävä. Perusopetuksen on annettava mahdollisuus monipuoliseen kasvuun, oppimiseen ja terveen itsetunnon kehittämiseen, jotta oppilas voi oppia elämässä tarvitsemiaan tietoja ja taitoja, saada mahdollisuudet jatko-opintoihin ja kehittää yhteiskuntaa osallistuvana kansalaisena. Perusopetuksen on tuettava jokaisen oppilaan kielellistä ja kulttuurista identiteettiä sekä äidinkielen kehitystä. Sen tehtävänä on myös kehittää kykyä arvioida asioita kriittisesti, luoda uutta kulttuuria ja uudistaa ajattelu- ja toimintatapoja. Tavoitteena on herättää halu elinikäiseen oppimiseen. (POPS 2004.)

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet on laadittu perustuen oppimiskäsitykseen, jossa oppiminen ymmärretään yksilölliseksi ja yhteisölliseksi tietojen ja taitojen rakennusprosessiksi, jonka kautta syntyy kulttuurillinen osallisuus. Oppiminen tapahtuu tavoitteellisena opiskeluna erilaisissa tilanteissa itsenäisesti, opettajan ohjauksessa sekä vuorovaikutuksessa opettajan ja vertaisryhmän kanssa. Opittavana on uuden tiedon ja uusien taitojen lisäksi oppimis- ja työskentelytavat, jotka ovat elinikäisen oppimisen välineitä. (POPS 2004.)

Oppiminen on seurausta oppilaan aktiivisesta ja tavoitteellisesta toiminnasta, jossa hän aiempien tietojensa pohjalta käsittelee ja tulkitsee opittavaa ainesta. Vaikka oppimisen yleiset periaatteet ovat kaikilla samat, oppiminen riippuu oppijan aiemmasta tiedosta, motivaatiosta sekä oppimis- ja työskentelytavoista. Yksilöllistä oppimista tukee vastavuoroisessa yhteistyössä tapahtuva oppiminen. Oppiminen on kaikissa muodoissa aktiivinen ja päämääräsuuntautunut, itsenäistä tai yhteistä ongelmanratkaisua sisältävä prosessi. Opittaessa avautuu uusia mahdollisuuksia ymmärtää kulttuuria ja kulttuurin sisältämiä merkityksiä sekä osallistua yhteiskunnan toimintaan. (POPS 2004.)

Oppimisympäristön tulee tukea oppilaan kasvua ja oppimista. Tavoitteena on tukea oppilaan oppimismotivaatiota ja uteliaisuutta sekä edistää hänen aktiivisuuttaan, itseohjautuvuuttaan ja luovuuttaan tarjoamalla kiinnostavia haasteita ja ongelmia. Oppimisympäristön tulee ohjata oppilasta asettamaan omia tavoitteitaan ja arvioimaan toimintaansa. (POPS 2004.)

Opetuksessa tulee käyttää oppiaineelle ominaisia menetelmiä ja monipuolisia työtapoja, joiden avulla tuetaan ja ohjataan oppilaan oppimista. Työtapojen tehtävänä on kehittää oppimisen, ajattelun ja ongelmanratkaisun taitoja, työskentelytaitoja ja sosiaalisia taitoja sekä aktiivista osallistumista. Opettaja valitsee työtavat. Hänen tehtävänä on opettaa ja ohjata sekä yksittäisen oppilaan että koko ryhmän oppimista ja työskentelyä. Työtapojen valinnan perusteita ovat muun muassa seuraavat, että ne

- *virittävät halun oppia*
- *ottavat huomioon oppimisen prosessuaalisen ja tavoitteellisen luonteen*
- *aktivoivat työskentelemään tavoitteellisesti*
- *edistävät jäsenyteen tietorakenteen muodostumista sekä taitojen oppimista ja niissä harjaantumista*
- *kehittävät tiedon hankkimisen, soveltamisen ja arvioimisen taitoja*
- *tukevat oppilaiden keskinäisessä vuorovaikutuksessa tapahtuvaa oppimista*
- *kehittävät valmiuksia ottaa vastuuta omasta oppimisesta, arvioida sitä sekä hankkia palautetta oman toiminnan reflektointia varten*
- *auttavat oppilasta tiedostamaan omaa oppimistaan sekä mahdollisuuksiaan vaikuttaa siihen*
- *kehittävät oppilaan oppimisstrategioita ja taitoja soveltaa niitä uusissa tilanteissa.*

Oppilaiden erilaiset oppimistyyli, tyttöjen ja poikien väliset erot sekä yksilölliset kehityserot ja taustat tulee ottaa huomioon. (POPS 2004.)

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden yleisessä osassa on jo paljon sellaisia asioita, jotka tuovat esiin lukustrategioihin liittyviä seikkoja. Oppilaan tulisi peruskoulutuksen aikana saada sellaiset tiedot ja taidot, että hänen on mahdollista jatkaa jatko-opintoihin. Silloin hänellä tulisi olla riittävän hyvä lukutaito ja siihen päästäkseen hän tarvitsee lukustrategioita, joista hänellä on riittävästi tietoa ja joita hän osaa käyttää tehokkaasti hyväkseen. Tietojen ja taitojen oppimisen lisäksi Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden mukaan oppilaan tulee oppia sellaiset oppimis- ja työskentelytavat, että ne mahdollistavat elinikäisen oppimisen. Samoin useassa kohdassa mainitaan, että oppimisen tulee olla tavoitteellista, joten oppilaan tulee osata ennakoida, mitä hänen pitää oppia, mitä hän jo tietää ennestään. Oppimisen prosessimaista luonnetta painotetaan. Lukustrategiaa käyttäessään oppilas opiskelee uutta

asiaa prosessinomaisesti. Samoin painotetaan myös oman oppimisen arviointia. Yleiset Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden kaikkia oppiaineita koskevat määrittelyt ovat hyvin pitkälle palasia lukustrategioista.

4.2 Oppiaineena äidinkieli ja kirjallisuus – suomi äidinkielenä

Äidinkielen ja kirjallisuuden opetuksen perustehtävänä on saada oppilas kiinnostumaan kielestä, kirjallisuudesta ja vuorovaikutuksesta. Opetuksen tulee perustua yhteisölliseen näemykseen kielestä, mikä tarkoittaa sitä, että yhteisön jäsenyys ja osallisuus tietoon syntyvät, kun oppija oppii käyttämään kieltä yhteisönsä tavoin. Opetuksen tulee perustua oppilaiden kielellisiin ja kulttuurisiin taitoihin sekä tarjota mahdollisuuksia monipuoliseen viestintään, lukemiseen ja kirjoittamiseen. Näiden kautta oppilas voi rakentaa identiteettiään. Tavoitteena on, että oppilaasta tulee aktiivinen ja vastuullinen viestijä sekä lukija, joka näin pääsee osaksi kulttuuria ja osallistuu vaikuttamiseen yhteiskunnassa. (POPS 2004.) Funktionaalisen lukemisen ohella siis painottuu sosiokognitiivinen lähestymistapa lukemiseen, kuten Merja Kauppinenkin väitöskirjassaan toteaa (Kauppinen 2010, 249).

Oppiaineen pohjana on laaja tekstikäsitys – tekstit ovat puhuttuja ja kirjoitettuja, kuvitteellisia ja asiatekstejä, sanallisia, kuvallisia, äänellisiä ja graafisia sekä näiden tekstityyppien yhdistelmiä. Opetuksessa on otettava huomioon, että kieli on oppilaalle sekä oppimisen kohde että väline. Äidinkielen ja kirjallisuuden opetuksen tehtävä on kehittää kieleen pohjautuvia opiskelu- ja vuorovaikutustaitoja, kuten esimerkiksi lukustrategioita. (POPS 2004.)

Vuosiluokilla 6 – 9 äidinkielen ja kirjallisuuden opetuksen ydintehtävä on laajentaa oppilaan tekstitaitoja lähipiirissä tarvittavista taidoista kohti yleiskielen ja oppilaalle uusien tekstilajien vaatimuksia. Pyrkimys on, että oppilas tulee entistä tietoisemmaksi tavoitteistaan ja itsestään kielenkäyttäjänä. Hän kehittyy tekstien erittelijänä ja kriittisenä tulkitsijana ja pystyy tuottamaan erityyppisissä viestintätilanteissa tarvitsemiaan tekstejä. Opetuksen tehtävänä on kannustaa oppilasta lukemaan ja arvioimaan kirjallisuutta, myös erilaisia mediatekstejä. (POPS 2004.)

4.3 Lukustrategiat Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa lukemiskäsitys on funktionaalinen – oppilas siis toimii erilaisissa tekstiympäristöissä ja lukee erilaisia eri tarkoituksiin sopivia tekstejä.

Lisäksi, kuten aiemmin totesin, Kauppisenkin (2010, 249) mukaan painottuu sosiokognitiivinen lähestymistapa lukemiseen. Eli oppilas on aktiivinen tekstien vastaanottaja, tulksitsija ja käyttäjä. Oppilas siis erittelee kulloistakin lukutehtävää ja avaa tekstiä lukemisen tarkoituksen ja tilanteen mukaan.

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa lukutaidon kuvataan kehittyvän vähitellen. Kauppisen mukaan lukemisen perustan muodostaa hyvä mekaaninen lukutaito, jonka avulla oppilaan on määrä selvitä ikäkaudelleen tarkoitettujen tekstien lukemisesta. Vuosiluokilla 3 – 5 kehittyvät erityisesti luetun ymmärtämisen taidot. Tarkoituksena on vakiinnuttaa oppilaan käyttöön joukko strategisia toimenpiteitä, joita hän voi eri teksteihin hyödyntää. Vuosiluokilla 6 – 9 oppilas harjaantuu toimimaan tietoisemmin erilaisissa lukutilanteissa ja tekstiympäristöissä. Tavoitteena on lukustrategioiden vähittäinen kehittäminen harjaannuksen ja reflektiivisen tarkkailun kautta siten, että ne vakiintuisivat automaattisiksi lukutavoiksi. (Kauppinen 2010, 249.)

Funktionaalisen lukemisen ohjelman mukaisesti lukutaito kehittyy siis kehämäisesti sekä karttumalla ja laajenemalla. Eli kun ymmärtävää lukemista harjaannutetaan lukustrategioiden avulla, niin niitä pyritään automaattistamaan lukutavoiksi. Vuosiluokilla 6 – 9 lukutaidon kehittyminen painottuu laajenemiseen. Eli oppilaan tulisi soveltaa ja uudistaa lukutapojaan yhä uusiin teksteihin ja ympäristöihin sopiviksi. Lisäksi hänen tulisi tiedostua yhä enemmän lukutaidostaan ja siitä, miten hän voi sitä kehittää. (Kauppinen 2010, 250.)

Funktionaalisisessa lukemisessa harjoittelu kohdistuu koko lukuprosessin kehittämiseen ja samalla arviointiin eikä vain tietyn taitotason saavuttamiseen (Linnakylä 1991, 18). Lukutaito siis kehittyy lukijan toiminnan kautta hänen kohdatessaan uusia lukuhaasteita. Taitava lukija pystyy ottamaan jo opitun strategian uudelleen tietoiseen tarkasteluun ja soveltamaan ja muokkaamaan sitä yhä uusiin teksteihin sen mukaan, miten lukutilanne, lukemisen tavoitteet ja välineet vaativat. Strategioiden ja tapojen siis tulisi olla lukijalle joustava ja dynaaminen resurssi. (Kauppinen 2010, 250.)

Sosiokognitiivisen näkemyksen sulautuessa funktionaaliseen lukemisen opetuksen tavoitteet jakautuvat kahtia. Ne koskevat sekä oppilasta oman lukemisensa kehittäjänä että niitä tilanteita ja ympäristöjä, joissa hän tekstien kanssa toimii. Lukemisen opetuksen tavoitteena siis on, että oppilas pystyy valitsemaan lukutapansa, eli valitsemaan tilanteeseen sopivan lukustrategian, ja käyttämään niitä tietoisesti ja harkitusti eri tilanteissa. (Kauppinen 2010, 251.)

Lukemisessa hyödynnettävä tieto käsittää siis sekä lukutaidon että kielitiedon. Lukemista ja tekstejä koskeva tieto auttaa oppilasta laajentamaan lukemisen taitojaan yhä uusiin teks-

tiympäristöihin kasvattamalla eri kielimuotojen ja tekstilajien hallintaa ja kehittämällä tulkinnan työkalujen käyttöä. Kun lukija oppii hyödyntämään metakognitiivista tietoa hyväkseen, myös lukustrategioiden soveltamisen taidot kehittyvät. Hän ymmärtää, miten lukuprosessi etenee, ja pystyy näin tunnistamaan ja korjaamaan lukemisen ongelmakohtia. (Kauppinen 2010, 251.)

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet tähtäävät Kauppinen (2010, 254) mukaan siihen, että perusopetuksen päättävällä on hallussaan analyttisen ja tulkitsevan lukijan työkalupakki. Sen avulla oppilas pystyy tekemään havaintoja ja päätelmiä tekstien visuaalisista ja auditiivisista keinoista sekä kielen keinojen yhteyksistä tekstin tarkoitukseen ja sävyyn (POPS 2004). Koska lukutilanteet ovat erilaisia, lukijan on kyettävä soveltamaan ja sopeuttamaan kielitietoaan eri tilanteisiin ja tarkoituksiin.

5 OPPIKIRJAT

5.1 Yleistä

Tutkimukseeni otin mukaan kaikkien suomalaisten oppikirjakustantamoiden tällä hetkellä yläkouluissa käytössä olevien kirjasarjojen kirjat seitsemänneltä (7.) luokalta yhdeksänteen (9.) (Liite 1). Kirjoista tarkastelin niin sanottua teoriaosuutta eli oppikirjojen opetustekstejä, joista pyrin löytämään lukustrategioiden opetustekstejä. Lisäksi analysoin kirjoista kaikki tehtävät, joista kuitenkin jätin tutkimukseni ulkopuolelle sellaiset tehtävät, jotka liittyvät selkeästi kielenhuoltoon tai kielioppiin. Jätin kyseiset tehtävät pois analysoinnista, koska silloin teksteistä etsitään vain sellaisia asioita, jotka ovat opiskeltavana asiana eli poimitaan tekstistä esimerkiksi substantiiveja tekstin sisältöä suuremmin miettimättä. Jos tehtävä ei kattanut yhtä lukustrategiaa kokonaisuudessaan, niin luokittelin tehtävät peruslukustrategian osien mukaan neljään erilaiseen tehtävätyyppiin tekstiä ennakoivat, tarkan lukemisen, kysymysten laatiminen tekstistä sekä tekstin tiivistämisen ja oman oppimisen arviointiin liittyvät tehtävät nähdäkseni, kuinka paljon oppikirjoissa on osia lukustrategioista.

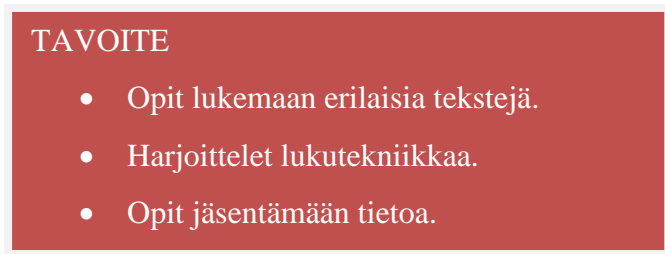
5.2 Aktiivi – äidinkieli ja kirjallisuus

5.2.2 Aktiivi 7

Aktiivi 7 -oppikirjan alussa olevassa kirjeessä seitsemäsluokkalaiselle kerrotaan hyvin yleisesti, mitä aiheita oppikirja sisältää. Kirja on jaettu kolmeen laajempaan jaksoon: *Vahvuus*, *Herkkyys* ja *Rohkeus*. Kunkin jakson alussa on teksti, jossa kerrotaan tarkemmin, mitä kyseinen jakso sisältää eli ennakoidaan tulevaa.

Vahvuus-jakso koostuu yhdeksästä kappaleesta, joista jätin tutkimukseni ulkopuolelle 5. *Virke ja Lause* -kappaleen, koska se käsittelee lausetyyppejä ja pilkkusääntöjä. *Herkkyys*-jaksosta jää suurin osa tutkimukseni tarkemman analyysin ulkopuolelle. Otin sieltä mukaan kolme kappaletta: 10. *Kaunokirjallisuutta lukemaan*, 17. *Satu* sekä 18. *Runojen maailma*. Muut jaksossa käsiteltävät kappaleet keskittyvät kielioppiin tai kirjoittamiseen ja kielenhuoltoon, joten ne siis jäivät tutkimuksessani tarkemman analyysin ulkopuolelle. *Rohkeus*-jaksosta jäi tutkimukseni ulkopuolelle yksi kappale 20. *Peruslauseenjäsenet*, joka käsittelee kielioppia.

Aktiivi 7 -oppikirjan jokaisen kappaleen aloitussivulla tai aukeamalla on punainen laatikko, jossa kerrotaan, mitä kyseisessä kappaleessa opiskellaan. Alla on esimerkki tavoitelaatikosta.

Tällainen tavoitelaatikko ohjaa oppilasta käyttämään lukustrategioita. Eli tavallaan ohjaa oppilasta ennakoimaan tulevan jakson aihetta ja miettimään, mitä hän ehkä jo asiasta tietää.

Kokonaisuudessaan *Aktiivi 7* -kirja on rakennettu siten, että se kannustaa oppilasta aina jaksojen alussa sekä kappaleiden tavoitelaatikoiden kautta ennustamaan ja ennakoimaan tulevaa opiskeltavaa aihetta sekä miettimään, mitä hän jo ehkä osaa. Punaiset laatikot erottuvat selkeästi muusta tekstistä ja tulevat varmaankin aika suurella todennäköisyydellä luetuiksi.

Kirjasta löytyy yksi kappale *3. Tekstejä lukemaan*, joka käsittelee lukustrategioita. Kirjassa esitellään yksi perusstrategia:

1. Tarkastele tekstiä,
2. Lue teksti huolella,
3. Tee muistiinpanot ja
4. Kertaa.

Lisäksi annetaan kysymyksiä tekstien avaamiseen sekä malli ajatuskartan tekemiseen. Kappaleeseen liittyy yksi tehtävä, jossa oppilaan tulee harjoitella lukustrategian käyttämistä.

Muuten kirjan tehtävät jäävät aika pitkälti tekstin tai kielen joidenkin piirteiden etsimiseen ja poimimiseen. Esimerkiksi tiivistelmän tekeminen opetetaan omana jaksonaan, mutta mielestäni senkin yhteyteen olisi ihan hyvin voinut ottaa mukaan lukustrategian hyödyntämisen. Hyvän tiivistelmän tekeminen kuitenkin vaatii lähtötekstin kunnollisen ymmärtämisen.

5.2.3 Aktiivi 8

Aktiivi 8 -kirjan alussa on myös kirje kahdeksaluokkalaiselle, jossa kerrotaan pääpiirteittäin tulevan vuoden opiskeltavista aiheista. Siinä kerrotaan ehkä hieman tarkemmin kuin seitse-

mäsluokkalaisille. Myös *Aktiivi 8* -kirja on jaettu kolmeen pääjaksoon: *Vahvuus*, *Herkkyyys* ja *Rohkeus*. Samoin jokaisen jakson alussa on teksti, jossa ennakoitaan tulevan jakson sisältöä.

Vahvuus-jaksosta otin tarkempaan käsittelyyni mukaan kaikki muut kappaleet, paitsi kappaleen 2. *Modukset*. Kappaleiden ensimmäisellä sivulla tai aukeamalla ovat samanlaiset tavoitelaatikot kuin *Aktiivi 7*-kirjassakin. Joten taas jälleen ennakointia oppituntien tulevaan aiheeseen on. Tekstejä, joita jakson aikana käsitellään, hyödynnetään kuitenkin kovin vähän. Muutamissa kappaleissa on valmiita kysymyksiä, joihin oppilaiden tulee vastata. Lisäksi yhdessä tehtävänosassa pyydetään tekemään tiivistelmä. Dekkarikirjallisuus-kappaleeseen liittyvästä novellista on monipuolisesti erilaisia tehtäviä. Eli periaatteessa tehtävänantojen kautta hyödynnetään lukustrategiaa, tosin ennakointi tai virittäytyminen aiheeseen puuttuvat tehtävänannoista kokonaan. Varsinaista lukustrategian opettamista tai hyödyntämistä jaksossa ei ole.

Herkkyyys-jaksosta jätin pois kaksi kappaletta: 10. *Lauseenjäsenet ja lauseen rakenne* sekä 13. *Kielenhuollon perusasioita*. *Herkkyyys*-jakson kappaleissa ei lukustrategioita hyödynnetä ollenkaan. Niissä on jotain osia, kuten asian tiivistämistä, mutta todella paljon tehtävät teksteistä keskittyvät jonkin kielen piirteen poimintaan ja itse tekstin sisältö on toissijainen.

Rohkeus-jaksosta jätin pois analyysistani yhden kappaleen 21. *Omaa tekstiä huoltamaan*, joka on siis kielenhuoltoa. *Rohkeus*-jaksossa ei varsinaisesti opeteta yhtään lukustrategiaa, mutta siellä on useita tehtäviä, joissa on tyypillisesti kaksi lukustrategian osaa eli lukeminen tarkasti sekä ydinasian löytäminen tai tekstin tiivistäminen jollain tavoin. Lisäksi kappaleessa 22. *Oma tietoteksti* on tehtävät:

1. *Silmäile artikkelia Mikä on vakooja? ja tutki sen otsikot, kuvat ja kuvatestit.*
2. *Lue nyt artikkeli huolella ja vastaa kysymyksiin.*

Tehtävä kokonaisuudessaan kattaa jopa kolme lukustrategian osaa: silmäilemisen/ennakoinnin, tarkan lukemisen sekä tärkeimpien asioiden tiivistämisen. Lisäksi *Rohkeus*-jaksossa annetaan jonkinlaiset ohjeet *Medialukutaitoa harjoittelemaan*, *Mainoksia lukemaan* sekä *Verkkotekstien lukutapoja* -tiivistelmissä/laatikoissa mediatekstien lukemiseen, tosin varsinaisista lukustrategioista ei voida puhua.

Kokonaisuudessaan *Aktiivi 8* -kirjassa on huomattavasti enemmän tehtäviä, jotka käsittelevät tekstin sisältöä verrattuna *Aktiivi 7* -kirjaan, jossa tehtävät teksteistä ovat enemmän jonkin kielen/tekstin piirteen etsimistä. Varsinaista lukustrategiaa kokonaisuudessaan ei *Aktiivi 8* -kirjassa ole ollenkaan, mutta edelleen koko kirjan läpi sekä jaksojen alussa olevat tekstit

että tavoitelaatikot kappaleiden ensimmäisillä sivuilla ohjaavat oppilasta lukustrategian käyttöön – Ennakoi, lue tarkasti. Mitä tarkan lukemisen jälkeen tapahtuu, miten teksti on ymmärretty, niin siihen on tehtäviä *Rohkeus*-jaksossa selkeästi enemmän kuin aiemmin. Tosin se on opettajan vastuulla, miten hän niitä tehtäviä hyödyntää.

5.2.4 Aktiivi 9

Aktiivi 9 -kirjassa toistuvat samoin aloituskirje yhdeksäsluokkalaisille kuin edellisienkin vuosien kirjoissa ja samoin siinä kerrotaan, mitä vuoden mittaan opiskellaan. Kirja jakautuu samoin myös kolmeen laajempaan jaksoon: *Vahvuus*, *Herkkyyks* ja *Rohkeus*. Nyt kuitenkin jaksosten alkutekstien tilalla on vihreät laatikot, jotka vastaavat edellisten kirjojen kappaleiden alkutekstejä, lisäksi koko aukeaman täyttää eräänlainen visuaalinen ajatuskartta, jossa on pikuisiin laatikoihin kerättyä keskeinen tieto opiskeltavista asioista. Tavallaan koko jakson asiat tulee silmäiltyä yhdellä aukeamalla.

Aktiivi 9 -kirja käsittelee hyvin paljon kirjallisuutta, joten kirjassa on paljon tekstejä ja niihin liittyviä tehtäviä. *Vahvuus*-jaksosta oli tarkemmassa analyysissäni mukana kaikki muut paitsi jakson kaksi viimeistä kappaletta *10. Nominaalimuotoiset verbit tekstissä* sekä *11. Asia-tyyli*. Tekstejä siis on paljon, mutta tehtävät niistä ovat lähinnä Lue teksti ja vastaa seuraaviin kysymyksiin -tyyppisiä. Tehtävät ovat paljolti sellaisia, että etsi kysymyksiin tekstistä vastaukset tai pohdi omalta kannaltasi asiaa. Lukustrategioita ei missään vaiheessa tule kokonaisuudessaan, vaikka tekstejä niiden hyödyntämiseen on vaikka kuinka paljon.

Herkkyyks-jaksosta oli tarkemmassa analyysissäni mukana kaikki kappaleet. Jaksossa on kaksi kappaletta, joissa lukustrategia tulee tehtävien muodossa käytyä läpi suurin piirtein kokonaisuudessaan. Kappaleessa *12. Artikkelin pääotsikko? Mitä saat tietää aiheesta sen perusteella?* eli tulee ennakkointia. Artikkelin pyydetään lukemaan ja sen jälkeen pyydetään vastaamaan kysymyksiin, kuten *1) d. Luettele artikkelin kolme pääasiaa*. Lisäksi on vielä tehtävä, jossa pyydetään keskustelemaan aiheesta *1) g. Keskustelkaa, millaisia ajatuksia artikkeli herätti*. Samoin kappaleessa *13. Symbolismi* tulee lukustrategian vaiheet käytyä läpi tehtävässä *1. Lue opetustekstit ja tietolaatikot symbolismista. Tee itsellesi viisi kysymystä opetustekstien ja tietolaatikoiden sisällöstä ja vastaa niihin vihkoosi. Aloita kysymykset sanoilla: milloin, mistä, miten, miksi ja kuka*. Tässä tehtävästä puutui vain ennakkointi. Muuten pääasiassa tehtävät valitettavasti ovat pitkälti samoin kuin edellisessäkin jaksossa Lue ja vastaa kysymyksiin -tyyppisiä.

Viimeisestä *Rohkeus*-jaksosta analyysini ulkopuolelle jäi kaksi kappaletta 22. *Suomen kielen ominaispiirteet* sekä 25. *Vierassanat ja numeraalit*. *Rohkeus*-jakson tekstien käsittely on tehtävien osalta hyvin samanlaista kuin ensimmäisessä *Vahvuus*-jaksossakin. Lukustrategioitakaan ei tässä jaksossa sen enempää esitellä.

Kokonaisuudessaan *Aktiivi*-kirjasarjassa jokaisena kouluvuotena tulee jotain lukustrategioista ainakin tehtävien osissa. Ensimmäisenä vuonna selkeästi opetetaan yksi. Muuten lukustrategioiden opettaminen jää hyvin pitkälle opettajan vastuulle. Kirjasarjassa ennakkoinnilla sekä jaksojen että kappaleiden aluissa ohjataan lukustrategian käyttämiseen, mutta lukustrategioita ei tule selkeästi opetustekstissä tai tehtävissä kuin oikeastaan *Aktiivi 7* -kirjassa ja sieläkin on vain yksi tehtävä, joka kattaa kokonaisuudessaan yhden lukustrategian. Kirjaa käyttävän opettajan vastuulle siis jää paljon lukustrategioiden opettamisesta.

5.3 Aleksis – äidinkieli ja kirjallisuus

5.3.2 Aleksis 7

Aleksis 7 -oppikirjan alussa olevassa kirjeessä seitsemäsluokkalaiselle kerrotaan suurin piirtein, millaisia asioita käsitellään ensimmäisen yläkouluvuoden aikana. Ensimmäisen isomman kokonaisuuden otsikkona on *Kieli*. Sen alakokonaisuudet ovat *Mitä kieli on?*, *Kielen synty*, *Kieli luokittelee maailmaa*, *Sanaluokat*, *Verbien taipuminen* sekä *Sijamuodot*. Ne käsittelevät pääasiassa sanaluokkia ja verbejä, joten se jäi kokonaisuudessaan tutkimuksessani tarkemman analyysin ulkopuolelle.

Seuraava kokonaisuus on nimeltään *Kirjoittaminen*. Se koostuu seuraavanlaisista kokonaisuuksista *Kirjoita elämäkerta*, *Ajatuksesta tekstiksi*, *Ohjeita kirjoittamiseen*, *Miten rakennetaan kertomus?*, *Miten rakennetaan asiateksti?*, *Miten tekstejä arvioidaan?* sekä *Kokoavia kirjoitustehtäviä*. Tästä jaksosta otin mukaan tarkempaan analyysiini kaikki ne tehtävät, jotka käsittelevät esimerkiksi kirjoitustehtävään valmistavaa lukemista tai joissa jotain luetaan. *Kirjoittaminen*-jakson tehtävissä ei ole montakaan tehtävää, jotka liittyisivät millään tavoin lukustrategioihin. Lähinnä on tehtävä, jossa on tavoitteena laatia referaatti. Tosin siinäkin tehtävässä ei hyödynnetty referoitavan tekstin ennakkointia/silmäilyä kokonaiskäsityksen saamiseksi. Referaatin tekemisen harjoitteluun kannattaisi hyödyntää ehdottomasti lukustrategiaa tunnin aikana. Kunnollisen referaatin tekeminen vaatii pohjatekstin kunnollista ymmärtämistä ja

mikä olisi parempi lähtökohta alkaa purkaa tekstin viestiä kuin käyttää jotain tietotekstiin soveltuvaa lukustrategiaan.

Kaksi seuraavaa jaksoa ovat nimeltään *Kirjallisuus* ja *Medialukutaito*, jotka analysoin tarkemmin kokonaisuudessaan. *Kirjallisuus*-jaksossa käsitellään seuraavanlaisia kokonaisuuksia *Lukijanmuotokuva*, *Mitä kirjallisuus on?*, *Miten kirjallisuutta luetaan?*, *Nuortenkirja*, *Satu* sekä *Sarjakuva*. *Medialukutaito*-jaksossa taas käsitellään *Minun mediamaailmani*, *Kuvan lukeminen*, *Mitä tieto on?*, *Mistä tietoja etsitään?* sekä *Miten tietoja esitellään?*. *Kirjallisuus*- ja *Medialukutaito*-jaksoissa on paljon tehtäviä, joita ei varmasti kaikkia ehditä tekemään tuntien aikana, vaan opettajan on tehtävä valintaa. Vaikka tehtävävaihtoehtoja on paljon, niin yksikään tehtävä ei sisällä lukustrategian hyödyntämistä. Monet tehtävistä ovat sen tyyppisiä esimerkiksi *Lue satua käsittelevä teksti sivuilta 129 – 134 ja vastaa kysymyksiin*. Tässä kyseisessä tehtävässä on lisäksi *Tee lukiessasi muistiinpanoja*, joten siinä jo hieman enemmän, mutta tyyppillisimmillään tehtävät olivat Lue ja vastaa kysymyksiin -muotoa. Lukustrategioita ei opetusteksteissä esitellä missään vaiheessa, eikä niitä kokonaisuudessaan tule yhdessäkään tehtävässä.

Viimeisenä jaksona on *Kielenhuolto*, jossa käsitellään *Sanojen oikeinkirjoitus*, *Virke ja välimerkit*, *Puhekieltä vai kirjakieltä?*, *Käsiala* sekä *Lauseenjäsenedet*. Tämän osion jätin kokonaan tarkemman analyysini ulkopuolelle, koska se käsittelee pelkästään kielenhuoltoa.

5.3.3 Aleksis 8

Aleksis 8 -kirja jakautuu samoin kuin *Aleksis 7* -kirja viiteen isompaan kokonaisuuteen *Kieli*, *Kirjoittaminen*, *Kirjallisuus*, *Medialukutaito* ja *Kielenhuolto*. Ensimmäinen *Kieli*-jakso on jaettu kolmeen osaan: *Puhetaitoa*, *Verbioppi* sekä *Lauseoppi*. *Kieli*-jakso jäi kokonaisuudessaan tarkemman analyysini ulkopuolelle, koska se keskittyy lähinnä kielioppiin.

Toinen jakso on samoin nimeltään *Kirjoittaminen* kuin seitsemännenten luokan kirjassa. Se koostuu seuraavanlaisista kappaleista: *Mitä mieltä olet?*, *Tekstin tarkoitus*, *Tekstin sävy*, *Tekstin rakenne*, *Toisen tekstin lainaaminen*, *Ota kantaa ja vaikuta* sekä *Kokoavia kirjoitus-tehtäviä*. Kolmas jakso on *Kirjallisuus* samoin kuin seitsemännenten luokan kirjassa. Tässä jaksossa opiskellaan seuraavanlaisia kappaleita: *Erilaisia lukijoita*, *Salapoliisiromaani*, *Kauhukirjallisuus*, *Fantasiakirjallisuus*, *Tieteiskirjallisuus*, *Lukupiiri* sekä *Runous*. Toiseksi viimeinen jakso on *Medialukutaito* ja siihen sisältyvät kappaleet *Mediailmiöitä*, *Uutinen*, *Mainonta*, *Televisio* ja *Elokuva*. Nämä kaikki kolme kokonaisuutta olivat mukana tarkemmassa ana-

lyysissäni. Viimeinen *Kielenhuolto*-jakso, jossa on mukana seuraavanlaiset kappaleet *Sanojen oikeinkirjoitus*, *Virke ja välimerkit* sekä *Puhekieltä vai kirjakieltä?*, jäi tarkemman analyysini ulkopuolelle. Jakso käsittelee nimensä mukaan kielenhuoltoa, joten se ei tehtäviensä puolesta juurikaan sisällä lukemiseen liittyviä harjoituksia.

Tehtäviä on jokaisessa jaksossa taas paljon, joten opettajan on valittava käytettävät tehtävät, mutta kuten *Aleksis 7* -kirjassa, niin myös tässäkin tehtävät ovat lähinnä Lue ja vastaa kysymyksiin -tyyppisiä. Lukustrategioita ei opetettu tässäkin kirjassa mitenkään, eikä niitä tullut tehtävissäkään.

5.3.4 Aleksis 9

Aleksis 9 -kirja jakautuu samoin viiteen pääjaksoon, kuten kirjasarjan aiemmat kirjatkin. Nyt sisällytin tarkempaan analyysiini myös ensimmäisen Kieli-jakson. Jakso koostuu kolmesta laajemmasta kappaleesta: *Maailman kielet*, *Äidinkielenä suomi* sekä *Sanasto*. Tosin suurin osa tehtävistä on erilaisten suomen kielen piirteiden etsimistä, mutta siellä on muutamia lukemiseen liittyviä tehtäviä, joten kävin koko jakson tarkemmin läpi.

Toinen jakso *Kirjoittaminen* koostuu seitsemästä laajemmasta kappaleesta: *Kirjoittajan profiili*, *Kirjoittajan keinoja*, *Pohtiva kirjoittaja*, *Luova kirjoittaja*, *Asioi kirjoittamalla*, *Kirjoita ja pidä puhe* sekä *Kokoavia kirjoitustehtäviä*. Tässä jaksossa on yksi tehtävänanto, joka jossain määrin noudattaa ihan peruslukustrategiaa. *Pohtiva kirjoittaja* -kappaleessa on esseevastauksen kirjoittamiseen liittyvä tehtävä. Tehtävässä pyydetään valitsemaan jonkin aineen oppikirjasta mielekäs kokonaisuus. Teksti pitää lukea ja siitä pitää laatia kysymys, jonka jälkeen tulee kirjoittaa esseevastaus laatimaansa kysymykseen. Tämän jälkeen muiden kirjoittamia esseevastauksia on tarkoitus arvioida. Mitään tekstiin liittyvää ennakoitua tai muuta vastaavaa, tehtävässä ei ole, eikä kappaleeseen liity lukustrategioiden opettamista opetustekstissä.

Kolmas jakso on myös nimeltään *Kirjallisuus* kuten kirjasarjan aiemmin kirjoissakin. Kolmannessa jaksossa tutustutaan kirjallisuuteen useammassa kappaleessa: *Lukisitko tämän kirjan?*, *Suullinen kansanperinne*, *Mikael Agricola ja kirjakielen synty*, *Kirjallisuus rakentaa suomalaisuutta*, *Kirjallisuus kuvaa kansaa*, *Kirjallisuus rakentaa uutta aikakautta*, *Moderismi tulee Suomeen*, *Sota jättää jälkensä kirjallisuuteen*, *Moderneja kirjallisia vuosikymmeniä*, *Kirjallisuus 2000-luvulla*, *Lukupiiri* sekä *Teatteri*. Neljäs jakso on samoin kuin edellisissäkin *Medialukutaito*. Se jakautuu kolmeen kappaleeseen: *Verkkotekstejä*, *Lehdet* sekä *Lehtitekstilajeja*. Samoin kuin edellisissäkin kirjasarjan kirjoissa myös tästä kirjasta sisällytin nämä

kolme kokonaisuutta mukaan tarkempaan analyysiini. Viimeisen *Kielenhuolto*-kokonaisuuden jätin tarkemman tarkasteluni ulkopuolelle aivan kuten aiemmissakin kirjasarjojen kirjoissa. Viimeisessä jaksossa käsiteltiin seuraavat kappaleet *Sanojen oikeinkirjoitus, Virke ja välimerkit, Puhekieltä vai kirjakieltä* sekä *Lyhenteet*.

Kirjassa ei edelleenkään tullut esille oikeastaan mitään lukustrategioista opetusteksteissä eikä tehtävissäkään muuta kuin tuossa esseevastauksen laatimiseen liittyvässä tehtävässä. Tässäkin kirjassa tehtävät ovat lähinnä Lue ja vastaa kysymyksiin -tyyppisiä.

Kokonaisuudessaan *Aleksis*-kirjasarjassa ei lukustrategioita tule opetustekstissä, eikä kunnolla tehtävissäkään. Toki esseevastaustehtävässä on osia lukustrategioista, mutta yhtään kokonaista lukustrategiaa ei tule, eikä siihen liittyvää tehtävää. Hyvin paljon siis jää kirjasarjaa käyttävän opettajan vastuulle lukustrategioiden opettamisesta.

5.4 Lentävä lause – äidinkieli ja kirjallisuus

5.4.2 Lentävä lause 7

Lentävän lause 7 -oppikirjan alussa olevassa kirjeessä seitsemäsluokkalaiselle todetaan, että jokainen uuden asian käsittely alkaa tehtävällä, jonka tavoitteena on muistuttaa oppilaalle, mitä hän jo tietää aiheesta ennalta. Samoin koko kirje on tietyllä tavalla ensimmäisiä vaiheita lukustrategiasta eli siinä kerrotaan, mitä koko kirja sisältää, mitä vuosi tuo oppilaalle tullessaan.

Ensimmäinen jakson nimenä on *Opiskelun avaimia*. Sen alta löytyvät kappaleet: 1. *Miten keskustelen ja kuuntelen?*, 2. *Mitä on lukeminen?*, 3. *Mitä on tieto?*, 4. *Mitä on kirjoittaminen?* ja 5. *Oma teksti kuntoon*. Näistä kappaleista jätin tutkimukseni ulkopuolelle kappaleen 5. *Oma teksti kuntoon*, koska kyseinen kappale keskittyy kielenhuoltoon ja tehtävät ovat sellaisia, joissa pyritään esim. sijoittamaan välimerkkejä oikeisiin paikkoihin. Vaikka ensimmäisen jakson nimi onkin *Opiskelun avaimia*, niin koko jakson aikana ei tule yhtään lukustrategiaa ja itse sijoittaisin yhden lukustrategian opetteluun juuri tämän tyyppisen jakson alle.

Toisen pääjakson nimenä on *Kertominen*. Sen alla ovat kappaleet: 6. *Minä kirjoita ja kerron*, 7. *Kertomuksen rakentaminen ja rakentuminen* sekä 8. *Kertomuksen erittely johdattaa tulkintaa*. Nämä kaikki kappaleet otin mukaan tutkimukseeni tarkempaan analyysiini.

Kolmannen jakson nimenä on *Mistä on kertomukset tehty?*. Siihen sisältyy viisi jaksoa: 9. *Sanoista kertomukseksi*, 10. *Sanoja voi luokitella*, 11. *Verbeillä rakennetaan juonta*, 12.

Nominat kertovat henkilöistä ja miljööstä sekä 13. Taipumattomat sanat viimeistelevät kertomuksen. Tämän koko jakson jätin tutkimukseni tarkemman analyysin ulkopuolelle, koska se keskittyy kieliopin opetukseen sanaluokista.

Lentävä lause 7 -kirja on rakennettu siten, että se ohjaa käyttämään lukustrategioita. Eli jokaisen jakson ensimmäisellä aukeamalla on koottuna, mitä kyseisessä jaksossa opiskellaan. Alla on esimerkki yhden jakson aloitussivulla olevasta tekstistä:

Kertominen

Tutustutaan kertomiseen ja kertomukseen: miten omaa ja muiden elämää voi hahmottaa kertomuksen avulla. Eritellään kertomuksen rakentumista ja kertojan merkitystä.

Tavoitteena on:

- *oppia valitsemaan omaa kertomusta palvelevia keinoja*
- *oppia erittelemään ja tulkitsemaan kertomuksia.*

Lisäksi jokainen uuden asian käsittely alkaa tehtävällä, jossa ennakoidaan uutta asiaa, mietitään, mitä siitä tiedetään. Esimerkiksi kappale 2. *Mitä on lukeminen?* alkaa tehtävällä

Kerro parillesi:

- a) Mitä sinulle luettiin, kun olit pieni?*
- b) Miten ja milloin opit lukemaan?*
- c) Mitä ja missä luet mieluiten?*

Lukustrategian ensimmäistä perusosaa sovelletaan koko kirjan tasolla. Mutta sen jälkeen tehtävät ovat lähinnä Lue ja vastaa kysymyksiin -tyyppisiä esimerkiksi

2. Lue Saima Harmajan päiväkirjamerkinnät.

- a) Millaisista ongelmista hän kertoo?*
- b) Mitä ne kertovat hänestä itsestään?*

Oppilaiden ei tarvitse itse muodostaa kysymyksiä, vaan ne ovat valmiiksi pureskeltuina vastausta odottamassa. Lisäksi ainuttakaan kokonaista lukustrategiaa ei tule missään vaiheessa kirjaa.

5.4.3 Lentävä lause 8

Lentävä lause 8 -kirja on rakenteeltaan samanlainen kuin seitsemännenkin luokan kirja. Sen alussa on myös kahdeksaluokkalaiselle osoitettu kirje, jossa käydään läpi, mitä lukuvuoden aikana on tarkoitus opiskella. Kirja jakautuu kolmeen suurempaan kokonaisuuteen: *Vaikutuksen avaimia*, *Media vaikuttaa* sekä *Kirjallisuus vaikuttaa*.

Ensimmäinen kokonaisuus jakautuu yhdeksään laajempaan kappaleeseen *1. Vuorovaihtus ja kielen tehtävät*, *2. Perustellen päämäärään*, *3. Revittele retorilla keinoilla*, *4. Väittele viisaasti*, *5. Puhtia puheeseen*, *6. Miten laadin referaatin?*, *7. Modaalisuudella kerrotaan mahdollisesta ja välttämättömästä*, *8. Jäsennys kirkastaa lauseen ytimen* sekä *9. Oma teksti kuntoon*. Näistä kolme viimeistä jätin tarkemman analyysini ulkopuolelle, kuten jo niiden otsikoistakin voi päätellä, ne liittyvät kielioppiin ja kielenhuoltoon.

Toinen kokonaisuus oli mukana tarkemmassa analyysissäni kokonaan ja sen kappaleet ovat *10. Monenlaista mediaa – mediaa monelle*, *11. Lehdistö tiedon välittäjänä*, *12. Lehtitekstien monet lajit*, *13. Kuva vangitsee katseen*, *14. Vaikuttava viihde* sekä *15. Medialukutaito – taitoa lukea mediaa*. Kolmas kokonaisuus oli myös mukana tarkemmassa analyysissäni ja se koostuu kirjallisuussisältöisistä kappaleista *16. Vaikuttava ja vaarallinen kirjallisuus*, *17. Kirjallisuus ja myytit muokkaavat käsitystämme maailmasta*, *18. Kirjallisuus muuttaa maailmaa* sekä *19. Kirjallisuus viihdyttää*.

Kirja on rakennettu samoin kuin seitsemännenkin luokan kirja eli se ohjaa käyttämään lukustrategioita. Jokainen jakso siis alkaa esittelytekstillä, jossa kerrotaan, mitä asioita kyseisen jakson aikana on tarkoitus käsitellä. Lisäksi vähintään jokainen kappale tai jopa niiden sisällä olevat pienemmät kokonaisuudet alkavat ennakoinnilla, esimerkiksi *Kirjallisuus muuttaa maailmaa* -kappaleen (joka on jaettu vielä pienempiin kokonaisuuksiin) Valistuksen ajasta kertova osuus alkaa tehtävällä *1. Pohdi parisi kanssa, missä olette törmänneet käsitteeseen valistus*. Kirja siis pyrkii ohjaamaan oppilaita käyttämään lukustrategioita, mutta ei anna siihen sen enempää välineitä eli yhtään lukustrategiaa ei opeteta koko kirjassa, eikä yhdessäkään tehtävässä tule yhtään lukustrategiaa kokonaisuudessaan. Tehtävät ovat taas lähinnä Lue ja vastaa kysymyksiin -tyyppisiä.

5.4.4 Lentävä lause 9

Lentävä lause 9 -kirja jakautuu kolmeen isompaan kokonaisuuteen kuten edellisetkin kirjasarjan kirjat. Ensimmäinen on *Avaimia pohtivaan tekstiin*, toinen on *Kieli ja kulttuuri* ja kolmas *Kirjallisuus ja kulttuuri*. Kirja alkaa myös kirjeellä yhdeksäsluokkalaiselle, jossa on pääpiirteittäin koko lukuvuonna opiskeltavat asiat, samoin jokaisen jakson alussa on lyhyesti kyseisessä jaksossa käsiteltävät asiat.

Avaimia pohtivaan tekstiin jakautuu kuuteen laajempaan kappaleeseen: 1. *Vuorovaikutuksessa on sääntöjä*, 2. *Pohtimalla ajattelun aateliin*, 3. *Kirjoittajan kuntokoulu*, 4. *Essee eli pohtielma*, 5. *Työelämän tekstejä* sekä 6. *Oma teksti kuntoon*. Näistä tarkemman analyysini ulkopuolelle jäi *Kirjoittajan kuntokoulu*, koska se keskittyy kielenhuoltoon.

Kieli ja kulttuuri -jakso jakautuu kahdeksaan kappaleeseen: 7. *Kieli kertoo kulttuurista*, 8. *Kielessä on muotoja ja merkityksiä*, 9. *Maailman kielet ja niiden puhujat*, 10. *Suomen sukulaiset*, 11. *Suomen kieli muualla ja muut kielet Suomessa*, 12. *Kieli vaihtelee*, 13. *Sanastossa on vanhaa, uutta ja lainattua* sekä 14. *Nimellä on väliä*. Näistä tarkemman analyysini ulkopuolelle jäi *Kielessä on muotoja ja merkityksiä*, joka käsittelee mm. suomen kielen äänneitä ja erityispiirteitä.

Kolmas jakso *Kirjallisuus ja kulttuuri* käsittelee seitsemässä kappaleessa kirjallisuutta: 15. *Suomalainen kirjallisuus: kansanrunoista kaupunkien kaduille*, 16. *Suullista perinnettä tallennetaan kansanrunoudeksi*, 17. *Kansallisromantiikka syntyy, kirjallisuus alkaa elää*, 18. *Realismi murtaa romantiikan vallan*, 19. *Vuosisadan vaihde: romantiikka elpyy ja symbolismi kukoistaa*, 20. *1900-luku:modernismin ja pirstaloitumisen aika* sekä 20. *Aikamme kirjallisuus: 2000-luku perinteen jatkajana*. Tämän jakson kaikki kappaleet olivat mukana tarkemmassa analyysissäni.

Samoin kirjasarjan yhdeksännen luokan kirjassa kappaleiden alussa on tehtävä, jossa ennakoidaan tulevaa opiskeltavaa aihetta. Eli myös tässäkin kirjassa pyritään oppilasta ohjaamaan käyttämään lukustrategioita, mutta tässäkin kirjassa ei esitellä ainuttakaan lukustrategiaa, eikä ole ainuttakaan tehtävää, jossa lukustrategiaa hyödynnettäisiin kokonaisuudessaan. Tehtävät ovat myös Lue teksti ja vastaa kysymyksiin -tyyppisiä.

Kokonaisuudessaan *Lentävä lause* -kirjasarja ohjaa oppilasta käyttämään lukustrategiaa ja kirja on rakennettu siten, että siinä ennakoidaan tulevaa aihetta sekä isompia kokonaisuuksia että pienempiä. Kirjassa on myös runsaasti tehtäviä, joissa oppilaat lukevat ensin tekstin, mutta monesti sitä varten on laadittu valmiit kysymykset, joihin vastataan. Kirjan rakenteessa

on hyvä idea lukustrategian hyödyntämisestä, mutta sen pidemmälle se ei mene. Yhtään lukustrategiaa ei opeteta missään kirjasarjan osassa, eikä myöskään ole yhtään tehtävää, jossa pitäisi käyttää jotain lukustrategiaa kokonaisuudessaan. Lukustrategioiden opettaminen jää tätä kirjasarjaa käyttävissä kouluissa täysin ainetta opettavan opettajan vastuulle.

5.5 Uusi Loitsu – Äidinkieli ja kirjallisuus

5.5.2 Uusi Loitsu 7

Uusi Loitsu 7 -kirja alkaa kirjeellä, jossa kerrotaan lukuvuoden aikana opiskeltavista asioista sekä neuvotaan kirjan käyttöä. Kirja on jaettu neljään pääjaksoon: *I Oppimisen avuksi*, *II Kertomus*, *III Myytit ja maailmankirjallisuuden klassikot* sekä *IV Sanojen luokittelu*, lisäksi kirjassa on tavallaan viides jakso *Projektit*, jossa on erilaisia projektitehtäviä. Jokaisen jakson alussa on aukeama, jossa virittäydytään kyseessä olevaan jaksoon. Aukeamalla on kuvitteellinen oppilaan kirjoittama kirje aiheeseen liittyen sekä toinen kirje, jossa kirja vastaa oppilaan kirjeeseen, lisäksi on aiheeseen liittyviä tehtäviä.

Kirjan ensimmäisestä jaksosta *I Oppimisen avuksi* otin tarkempaan analyysiini mukaan viisi kappaletta: *Terävyyttä lukemiseen*, *Tietotekstejä tarkasti*, *Etsivä löytää – netistäkin!*, *Seikkailu tiedon tiheikössä* sekä *Pääasiat perille*. Kuusi kielenhuoltoa käsittelevää kappaletta *Selkeän kirjoittamisen ABC*, *Onni ja toivo – Toivo ja onni*, *Puutarhassa vai puu tarhassa?*, *Perille pilkuista*, *Mie, mä, miä, mää ja minä* sekä *Kappaleista kokonaisuudeksi* jätin kokonaan tarkemman tarkastelun ulkopuolelle.

Kirjan ensimmäinen varsinainen opiskelukappale *Terävyyttä lukemiseen* käsittelee heti lukustrategiaa. Jokaisen uuden kappaleen alussa on ajatuskupla, jossa kerrotaan, mikä on kyseisen kappaleen aihe, mitä taitoja ja tietoja on tarkoitus oppia. Alla on esimerkki *Terävyyttä lukemiseen* -kappaleen ajatuskuplasta

Aihe: Tietotekstin lukeminen

Taidot: Opit ennakoimaan, millaisia lukutekniikoita kannattaa käyttää. Lisäksi opit tekemään lukemastasi tekstistä käsittekartan.

Tiedot: Opit, että tekstejä voi lukea eri tarkoituksiin eri tavalla.

Terävyyttä lukemiseen -kappaleessa esitellään peruslukustrategia *Syventyvän lukemisen vaiheet*, näytetään malliesimerkin kautta, miten lukustrategiaa käytetään.

Syventyvän lukemisen vaiheet:

1. *Mieti, miksi luet*
2. *Silmäile otsikot, kuvat, taulukot ja kappaleiden alut.*
3. *Mieti silmäysten perusteella, mitä teksti käsittelee.*
4. *Pohdi, tiedätkö tekstin aiheesta jotain entuudestaan.*
5. *Lue vaikeat kohdat ääneen tai yritä selittää ne omin sanoin.*
6. *Mieti lukiessasi, mitä mieltä olet tekstin yksityiskohdista, ja oletko itse kokenut jotain vastaavaa.*
7. *Kirjoita lukiessasi muistiin tekstin keskeiset sanat ja ajatukset.*
8. *Silmäile vielä kerran läpi.*
9. *Tee tekstin pohjalta muistiinpanot esimerkiksi käsittekartaksi.* (Neuvotaan käsittekartan tekeminen.)

Lisäksi on tehtäviä, joista yhdessä oppilaan tulee käydä kaikki lukustrategian vaiheet läpi. Muissa jakson kappaleissa ei lukustrategioita enempää hyödynnetä, paitsi sitten viimeisessä analyysissäni mukana olevassa kappaleessa *Pääasiat paperille*, jossa käsitellään tiivistelmän tekoa. Tiivistelmän laatimisesta kertovassa opetustekstissä käydään lukustrategian vaiheet läpi, mutta siinä ei selkeästi nosteta esiin niitä, tai että tässä olisi taas jälleen tilaisuus käyttää lukustrategiaa ja että se on tarpeenkin onnistuneen tiivistelmän kirjoittamiseen. Ehkä myös tehtävänannoissa voisi painottaa aiemmin opitun lukustrategian hyödyntämistä.

Toisesta *Kertomus*-jaksosta otin tarkempaan analyysiin mukaan kaikki jakson viisi kappaletta: *Tarinan siivillä, Roolit jakoon, Avaimet kertomuksen lukkoihin, Hyvin suunniteltu on puoliksi tehty* sekä *Sanoista mielikuviin*. Jakso ei suuremmin hyödynnä mitään lukustrategioita. Paloja sielläkin on käytössä eli luetaan ja sitten tehdään tekstiin liittyen jonkinlainen tehtävä, mutta kokonaisuudessaan lukustrategiaa ei tule.

Kolmannesta *Myytit ja maailmankirjallisuuden klassikot* -jaksosta otin tarkempaan tarkasteluun myös kaikki yhdeksän kappaletta: *Myyttien ja maailmankirjallisuuden hahmot elävät, Suurissa saappaissa, Kaunista kaipuuta ja kipinöivää kiukkua, Häijystä halliparrasta kieroön kojoottiin, Riimejä, romaaneja ja repliikkejä, Iättömät ja tutut, Hiawathasta Huckleberryn, Tuttavuuksia kaukaa* sekä *Pegasoksen kyydissä*. Tämäkään jakso ei hyödynnä lukustrategiaa kokonaisuudessaan. Tekstejä toki luetaan tehtävissä, mutta monesti niistä etsitään joitain tekstityypin tyypillisiä piirteitä.

Neljännän *Sanojen luokittelu* -jakson sekä *Projektit*-jakson jätin tarkemman analyysini ulkopuolelle. *Sanojen luokittelu* -jaksossa käsitellään kielioppia mm. sanaluokkia ja *Projektit*-jaksossa on erilaisia mielenkiintoisia tehtäviä, joita tehdään varmasti sekä oppilaiden että opettajan valinnan mukaan ja niitä kaikkia ei ehkä ehditä tehdä lukuvuoden mittaan, joten jätin nämä kaksi jaksoa analyysini ulkopuolelle.

Uusi Loitsu 7 -kirjassa on kokonaisuudessaan yksi opetettu lukustrategia sekä siihen liittyviä tehtäviä. Lisäksi tiivistelmää käsittelevässä kappaleessa palataan lukustrategiaan, ei ihan selvästi, mutta lukustrategia tuodaan vaiheiden tasolla opetustekstissä esille. Lisäksi koko kirja ohjaa käyttämään lukustrategiaa eli jokaisen isomman jakson alussa on tulevaa sisältöä ennakoivat kirjeet ja tehtävät sekä jokaisen kappaleen alussa on ajatuskupla, jossa kerrotaan, mitä aihetta kappale käsittelee sekä mitä tietoja ja taitoja on tarkoitus opetella. Erityisen hyvää mielestäni kirjassa on se, että lukustrategia kokonaisuudessaan tulee heti kirjan ensimmäisinä opiskeltavina asioina, mutta sen hyödyntäminen sen jälkeen jää kovin vähälle.

5.5.3 Uusi Loitsu 8

Uusi Loitsu 8 -kirja on rakenteeltaan samanlainen kuin *Uusi Loitsu 7* -kirja. Se alkaa kirjeellä kirjan käyttäjälle ja jakautuu viiteen pääjaksoon: *I Oppimisen avuksi, II Kaunokirjallisuuden päälajeista alalajeihin, III Teksti vaikuttaa, IV Media kertoo vaikuttavia tarinoita* sekä *V Kieli järjestelmänä*. Lisäksi on samoin kuin edellisessäkin kirjassa viimeisenä *Projektit*-osio, jonka jätin myös tästä kirjasta tarkemman analyysini ulkopuolelle. Jokainen jakso alkaa aloitusaukeamalla. Nyt aloitusaukeamalla on noin puolen sivun mittainen aiheeseen liittyvät teksti sekä tehtäviä. Samoin jokaisen kappaleen alussa on ajatuskupla, jossa kerrotaan käsiteltävä aihe sekä opeteltavat tiedot ja taidot.

Oppimisen avuksi -jakso koostuu seitsemästä kappaleesta: *Käsitteen kuvaaja, Taitavaksi tiedon työstäjäksi, Selkeän kirjoittamisen ABC, Isot ja pienet ojennukseen, Yhdessä ja erikseen, Pilkkuja piirtämään* sekä *Saksittuja sanoja*. Näistä kappaleista kaksi ensimmäistä otin mukaan tarkempaan analyysiini ja viisi viimeistä jää ulkopuolelle, koska niiden sisällöt koskevat kielenhuoltoa. Jakson yhdessä tehtävänannossa on koevastauksen laatiminen. Siinä on ainut tehtävä, jossa jollainlailla käytetään lukustrategiaa. Tehtävänannossa tai opetustekstissä ei suoranaisesti ohjeisteta käyttämään lukustrategiaa, mutta tehtävä sitä vaatisi onnistuakseen, joten opettajan tulisi muistuttaa oppilaita edellisenä lukuvuonna käsittelemäänsä lukustrategiaa.

Toinen jakso *Kaunokirjallisuuden päälajeista alalajeihin* koostuu kahdeksasta kappaleesta: *Tiiviyyden taidetta, Vaikuttavat vuorosanat, Runosuonen sykettä, Ikivanhoja, hobitteja ja velhoja, Toisiin ulottuvuuksiin, Hohdokkaat hoksottimet, Kauhusta kankeana* sekä *Roihuvaa rakkautta*. Varsinaisesti tässäkin jaksossa ei tule lukustrategioita opetustekstissä tai tehtävissä. *Runosuonen sykettä* -kappaleessa on yksi tehtävä runoista, jossa runo ensin luetaan,

runon sisällöstä laaditaan yksi kysymys ja kaikkiin oppilaiden laatimiin kysymyksiin vastataan yhdessä. Tässä tehtävässä tulee ennakointia vaille muuten peruslukustrategian vaiheet. Lukutehtäviä oli jaksossa runsaasti, mutta tehtävät olivat monesti valmiisiin kysymyksiin vastaamista tai joidenkin tekstin piirteiden etsimistä eli lukustrategiaa ei juurikaan hyödynnetä tekstien käsittelyssä.

Kolmas jakso *Teksti vaikuttaa* koostuu seitsemästä kappaleesta: *Väitteitä, kohteliaisuuksia, käskyjä ja arveluja, Tekstien taitajaksi, Järjen valoa ja tunteen paloa, Mieliopide merkitsee, Ruusuja ja risuja, Puheen pitäjäksi* sekä *Kaunistelemattomia tekstejä*. Näistä ensimmäisen jätin tutkimukseni ulkopuolelle, koska se keskittyy moduksiin eli kielioppiin. *Kaunistelemattomia tekstejä* -kappaleessa on oikeastaan ainut tämän jakson tehtävistä, jossa jollaintavoin otettiin lukustrategia huomioon. Tässäkään jaksossa ei opetustekstissä tai tehtävissä varsinaisesti ohjattu lukustrategian käyttöön tai niitä sen enempää esitelty tai opetettu. *Kaunistelemattomia tekstejä* -kappaleessa harjoitellaan tiivistelmän tekemistä ja siinä tehtävänannossa pyydetään ensin lukemaan teksti. Sitten pyydetään lukemaan teksti uudelleen ja laatimaan samalla muistiinpanot tekstin pääkohdista ja sen jälkeen laatimaan tiivistelmä. Ennakointia ei myöskään tässä tehtävässä ohjeistettu ja ehkä myös oman tiivistelmän arviointi olisi paikallaan, välittykö sisältö oikein myös tiivistelmän lukijalle.

Media kertoo vaikuttavia tarinoita -jaksossa on neljä kappaletta: *Tiedostamattomat tarinat, Lehtien palstoilta, Sähköinen maailmankylä* sekä *Myyviä mielikuvia*. Tässä jaksossa ei ole mitään lukustrategioihin liittyvää.

Viimeinen *Kieli järjestelmänä* -jakso koostuu kuudesta kappaleesta: *Kieli ei ole samanlainen kaikkialla, Äänneistä tekstiksi, Tekemistä ja tekijöitä, Katseet kohteissa, Kuvailua ja määrittelyä* sekä *Aikoja ja paikkoja*. Tästä jaksosta otin tutkimukseeni tarkempaan analyysiin mukaan kaksi ensimmäistä, neljä jälkimmäistä käsittelee lauseenjäsennystä, joten ne eivät ole mukana tutkimuksessani. Tässäkään jaksossa ei ole oikeastaan mitään lukustrategioita käsittelevää opetustekstiä tai tehtävää.

Kokonaisuudessaan *Uusi Loitsu 8* -kirjassa on muutama tehtävä, joissa on aineksia lukustrategian käsittelyyn ja hyödyntämiseen. Uusia lukustrategioita ei kirjassa kuitenkaan opetettu ja edellisessä *Uusi Loitsu 7* -kirjassa käytyä lukustrategiaa ei millään tavalla kerrattu tässä kirjassa. Soveltaminenkin on lähinnä noissa kahdessa tehtävässä, eikä niissäkään kovin selkeästi. Opettajan vastuulle jää siis huolehtia lukustrategioiden opettaminen tätä kirjasarjaa käyttäville kahdeksannen luokan oppilaille.

5.5.4 Uusi Loitsu 9

Uusi Loitsu 9 -kirja rakentuu hyvin samalla tavoin kuin edellinen *Uusi Loitsu 8* -kirja. *Uusi Loitsu 9* -kirja koostuu neljästä laajemmasta jaksosta: *Elämän avuksi, Myytit ja Kalevala, Suomen kieli – oma kieli* sekä *Suomalaisen kirjallisuuden vaiheita*. Lisäksi on samoin myös *Projekti*-jakso, jonka jätin myös tässä kirjassa tutkimukseni tarkemman analyysini ulkopuolelle. *Uusi Loitsu 9* -kirja on rakenteeltaan samanlainen kuin edeltäjänsäkin eli jokaisen jakson alussa on vähintään yhden aukeaman mittainen aiheeseen perehdyttämissivut, joissa ennakoidaan kyseisessä jaksossa käsiteltäviä asioita. Perehdyttämissivuilla on noin vajaan sivun mittainen teksti ja aiheeseen liittyviä tehtäviä. Samoin jokaisen kappaleen alussa on ajatuskupla, jossa kerrotaan kappaleen aihe sekä kappaleen aikana opeteltavat tiedot ja taidot.

Ensimmäinen *Elämän avuksi* -jakso koostuu viidestä kappaleesta: *Jäsennä jämäkäksi, Selkeää luettavaa, Isolla vai pienellä, yhteen vai erikseen?, Välimerkeillä on väliä* sekä *Taiturimaista taivuttamista*. Näistä kappaleista on tutkimukseni tarkemmassa analyysissä mukana vain *Jäsennä jämäkäksi*, koska muut kappaleet käsittelevät kielenhuoltoa. *Jäsennä jämäkäksi* -kappaleessa on vain yksi tehtävä, joka liittyi lukustrategioihin 2. a) *Tee seuraavasta tekstistä muistiinpanot*. Tehtävänannossa ei neuvottu oppilasta mitenkään käyttämään lukustrategiaa, eivätkä lukustrategiat tulleet mitenkään ilmi opetustekstissä. Tässä olisi tosin ollut oiva tilaisuus hyödyntää lukustrategioita.

Toinen *Myytit ja Kalevala* -jakso koostuu neljästä kappaleesta: *Taivaan ja veden näkyvät eläimet, Sana sanasta, kaksi parhaasta, Kalevalan kannoilla* sekä *Mieleni minun tekevi*. Koko jakson otin mukaan tutkimukseni tarkempaan analyysiin. Jaksossa ei kuitenkaan ole kuin muutama lukutehtävä. Ne eivät liity mitenkään lukustrategioihin eli eivät hyödynnä mitään lukustrategiaa, myöskään opetustekstissä ei missään vaiheessa viitata lukustrategioihin.

Kolmas *Suomen kieli – oma kieli* -jakso koostuu kuudesta kappaleesta: *Rakenteiden mestariksi, Tarkastelun kohteena suomi, Läheistä ja kaukaista sukua, Murteella murtaen, ABCkiriasta almanakkaan* sekä *Nomen est omen – Nimi on enne*. Tutkimukseen mukaan otin neljä viimeistä, koska *Rakenteiden mestariksi* ja *Tarkastelun kohteena suomi* -kappaleet keskittyvät suomen kielen kieliopin kertaamiseen ja ominaispiirteisiin. Jaksossa on runsaasti tehtäviä, mutta vain yksi tehtävä liittyy jollaintavoin lukustrategioihin. Tosin lukustrategiaa ei siinäkään opeteta käyttämään tai muistuteta sellaisesta. Tehtävänä on lukea tekstit, joiden

pohjalta tulee keskustella suomen sukukielistä. Tässäkin tehtävässä voisi hyödyntää lukustrategiaa.

Viimeinen *Suomalaisen kirjallisuuden vaiheita* -jakso sisältyi kokonaisuudessaan tutkimukseni tarkempaan analyysiin. Se koostuu kahdeksasta kappaleesta: *Sotilaita ja veljeksiä, Tarinoita todellisuudesta, Jälleen romantiikkaa – ja realismia, Kokeiluja, eksotiikkaa ja perinteen jatkuvuutta, Juoksuhautojen jälkeen, Arjen sankareita, Faktan ja fiktion rajalla* sekä *Kiljusista Räppääjiin*. Tehtäviä on todella paljon, toki jaksokin on laaja. Lukustrategioihin rinnastettavia tehtäviä on vain muutama ja nekin ovat lähinnä Lue ja vastaa kysymyksiin - tyyppisiä. Lukustrategioita ei siis tule kunnolla tässäkään jaksossa tehtävissä eikä opetustekstissä.

Kokonaisuudessaan *Uusi Loitsu 9* -kirjassa on paljon tehtäviä, joissa voisi hyödyntää monipuolisesti erilaisia lukustrategioita, mutta niitä ei tule yhdessäkään. Lukustrategioita ei esitellä tai käsitellä millään tavoin opetusteksteissäkään. Yhdeksännellä luokalla opettajan vastuulle jää paljon lukustrategioiden opettamisesta ja kertaamisesta.

Uusi Loitsu -kirjasarja alkaa todella lupaavasti lukustrategian esittelyllä ja käsittelyllä, mutta sen jälkeen lukustrategiat valitettavasti aika lailla unohdetaan. Lukustrategioihin ei enää myöhemmin palata kunnolla ollenkaan, tilaisuuksia jo nykyisilläänkin tehtävänannoilla on monia, mutta niitä ei hyödynnetä, jollei kirjasarjaa käyttävä opettaja niitä itse jollain tavoin laajenna. Toki koko kirja ohjaa lukustrategian käyttämiseen - kirja alkaa ennakoinnilla, jokainen jakso alkaa ennakoinnilla sekä jokaisen kappaleen alussa on ajatuskupla, joka tiivistää opeteltavat asiat, mutta paljon jää opettajan varaan. Kirjasarja lupaa enemmän seitsemännen luokan kirjan aloituksen perusteella, mutta hyvän alun jälkeen lukustrategiat kirjasarjassa unohdetaan. Opettajan vastuulla on laajentaa tehtäviä, niin että ne kattavat koko lukustrategian sekä kerrata lukustrategioita kahdeksannella ja yhdeksännellä luokalla, koska kirjoissa niitä ei tule.

5.6 Sisu – Peruskoulun äidinkieli ja kirjallisuus

5.6.2 Sisu 7

Sisu 7 -kirja on jaettu seitsemään jaksoon: *Äidinkieltä oppimaan, Tekstien äärellä, Kieli hahmottaa maailmaa, Viestejä ihmiseltä ihmiselle, Tiedon maailma, Kirjoittaja luo maailmoja* sekä *Tekstien kieliasua muokkaamaan. Kieli hahmottaa maailmaa* sekä *Tekstien kieliasua muokkaamaan* -jaksot jäivät kokonaisuudessaan tutkimukseni tarkemman tarkastelun ulko-

puolelle, koska ensimmäinen käsittelee sanaluokkia ja tehtävät ovat lähinnä sanojen luokittelua sekä toinen käsittelee kielenhuoltoa.

Ensimmäinen *Äidinkieltä oppimaan* -jakso on lähinnä vain tutustumista toisiin sekä tietyllä tapaa yhteisten pelisääntöjen sopimista. Tämän jakson tehtävät tai opetustekstit eivät liittyneet millään tavoin lukustrategioihin

Toinen *Tekstien äärellä* -jakso koostuu kahdeksasta kappaleesta: *Erilaisia tekstejä lukemaan, Teos tarvitsee lukijan, Mitä kirjallisuus on?, Kertomuksen opissa, Nuortenkirja, Runoa lukemaan, Luetusta kirjoittamaan ja kertomaan* sekä *Lukijan vinkkilista. Erilaisia tekstejä lukemaan* -kappaleessa käsitellään tavallaan lukustrategioita. Niistä ei varsinaisesti puhuta, eikä niitä varsinaisesti esitellä. Kappaleen aloitusaukeamalla on laatikko, jossa on *Hyvän lukijan viisi kultaista sääntöä*, jotka joltain osin liittyvät lukustrategiaan. Alla on lueteltuna nuo viisi kultaista sääntöä

1. Lue teksti läpi rennosti ja pysähtelemättä.
2. Muodosta yleiskuva tekstin sisällöstä.
3. Lue uudestaan keskittyneesti ja tarkasti.
4. Koettele tekstiä kysymyksin.
5. Lue teksti vielä kerran läpi rennosti ja pysähtelemättä.

Lukustrategioihin liittyviä kohtia tässä ovat toinen, kolmas ja neljäs eli muodosta yleiskuva, lue sitten tarkasti ja tee tekstille kysymyksiä. Ne eivät kuitenkaan tule selkeästi esille, eikä niitä hyödynnetä kunnolla. Kirja keskittyy enemmän nopean lukemistavan opettamiseen kuin lukustrategioihin. Lukustrategioihin liittyviä lukemistehtäviä ei juurikaan ole, yhdessä tehtävässä pyydettiin laatimaan kysymyksiä tekstistä, mutta muuten tehtävät ovat Lue ja vastaa kysymyksiin -tyyppisiä.

Kolmas *Kieli hahmottaa maailmaa* -jakson siis jätin tarkemman tarkastelun ulkopuolelle. Neljäs *Viestejä ihmiseltä ihmiselle* -jakso koostuu viidestä kappaleesta: *Viestintä perustuu merkkeihin, Puhuen ja kuunnellen, Arkipäivän puhetilanteita, Selostetaan selkeästi* sekä *Iloa ilmaisusta*. Jakso keskittyy suulliseen ilmaisuun, joten siellä ei ole tehtäviä lukustrategioihin liittyen. Tosin esimerkiksi *Selostetaan selkeästi* -kappaleessa olisi ihan hyvin voinut tehtävissä hyödyntää lukustrategioita.

Viides *Tiedon maailma* -jakso koostuu neljästä kappaleesta: *Monenlaista tietoa, Kirjat ja viestimet antavat tietoa, Kirjasto on kulttuurin ja tiedon pysäkki* sekä *Internet*. Jakso keskittyy tiedonhaun harjoitteluun. Sellaisia tehtäviä tai opetustekstejä, jotka liittyisivät lukustrate-

gioihin, ei ole, vaikka tässäkin olisi hyvä tilaisuus hyödyntää lukustrategian käyttämistä tehtävien tekemisessä.

Kuudes *Kirjoittaja luo maailmoja* -jakso keskittyy nimensä mukaan kirjoittamiseen ja rakentuu viidestä pääkappaleesta: *Erilaisia tekstejä kirjoittamaan, Teksti syntyy vaiheittain, Kuvitteellisia tekstejä, Asiatekstejä* sekä *Irrotellen kirjoituskuntoon*. Jaksossa on muutamia lukutehtäviä, mutta niiden hyödyntäminen tehtävien muodossa on lähinnä tietyytyppisten tekstityyppien piirteiden etsimistä, joten lukustrategioita ei tule tässäkään jaksossa.

Viimeinen jakso *Tekstien kieliasua muokkaamaan* jäi myös kokonaisuudessaan tarkemman tarkasteluni ulkopuolelle, koska se keskittyy kielenhuoltoon, eikä näin luonnollisesti liity lukustrategioihin.

Kokonaisuudessaan *Sisu 7* -kirja jättää hyvin paljon opettajalle lukustrategioiden opetuksesta. Kirjassa ei esitellä kunnolla yhtään lukustrategiaa, eikä kirjassa ole yhtään tehtävää, jossa kunnolla hyödynnettäisiin lukustrategian vaiheita. Monia tilaisuuksia tosin olisi muokata tehtävää monipuolisemmaksi. Lukemisen opetuksessa kirjassa annetaan paljon huomiota nopealle lukemiselle, mikä painottuu mielestäni hieman liikaa ymmärtämisen kustannuksella. Opettajan vastuulle siis jää paljon lukustrategioiden opettamisesta.

5.6.3 Sisu 8

Sisu 8 -kirja koostuu seitsemästä laajemmasta jaksosta: *Aloitetaan verrytellen, Kirjallisuuden polkuja, Mitä kieli kertoo?, Puhun ja vaikutan, Media muuttaa maailmaa, Teksti syntyy tarpeeseen* sekä *Kirjoitettu kieli kohdalleen*. Näistä tarkemman tarkasteluni ulkopuolelle jäi kaksi jaksoa: *Mitä kieli kertoo?* sekä *Kirjoitettu kieli kohdalleen*. Ensimmäinen keskittyy modusten käsittelyyn ja toinen kielenhuoltoon.

Ensimmäinen *Aloitetaan verrytellen* -jakso koostuu kolmesta tehtävästä, jotka ovat koko vuoteen virittäytymistä. Toinen *Kirjallisuuden polkuja* -jakso koostuu neljästä laajemmasta kappaleesta: *Rakkaus on ikuinen, Romantiikan ja realismin aikakaudet vaikuttavat tyyliin, Epöikan, draaman ja lyriikan keinoja* sekä *Kertomakirjallisuuden alalajeja*. Jakson tehtävissä on useitakin lukemiseen liittyviä tehtäviä, mutta mikään niistä ei kata lukustrategiaa juuriakaan, eikä opetusteksteissä lukustrategioita oteta esille millään tavoin.

Neljännessä *Puhun ja vaikutan* -jaksossa keskitytään esiintymiseen. Viidessä kappaleessa: *Sanoittakin voi viestiä, Jännittää!, Erilaisia puhetilanteita, Annan palautetta* sekä *Ilmaisnurkka* ei ole kuin yksi lukemiseen liittyvä tehtävä, mikä johtuu todennäköisesti aihepiiris-

tä. Mutta valmistautumisessa esiintymisiin voisi hyvinkin hyödyntää lukustrategioita, mutta niitä ei jaksossa tule – ei opetustekstissä, eikä tehtävissä.

Viides *Media muuttaa maailmaa* -jakso koostuu viidestä laajemmasta kappaleesta: *Viestimet kehittyvät huimaa vauhtia, Uutinen ja mainos ovat tuttuja mediatekstejä, Suomalaiset suosivat sanoma- ja aikakauslehtiä, Mediakuvat vaikuttavat ja viihdyttävät* sekä *Radiosta kuuluu muutakin kuin taustamusiikkia*. Tässä jaksossa on runsaasti tehtäviä, mutta vain neljä tehtävää, jotka jollain tavoin liittyvät lukemiseen. Nämäkään tehtävät eivät sisällä lukustrategioita, eikä koko jaksossa ole mitään lukustrategioihin liittyvää opetustekstiä.

Teksti syntyy tarpeeseen -jaksossa on viisi kappaletta: *Tekstejä tilanteen mukaan, Vaikutuksen kirjoittamalla, Mieliä kuuluviin mediassa, Palaute ja julkistaminen* sekä *Rennosti kirjoitellen*. Tässä jaksossa moniin tehtäviin liittyy lukemista, tosin tekstit toimivat monessakin tehtävässä vain virikkeinä kirjoitustehtävää varten, joten tekstiä ei hyödynnetty kovinkaan tehokkaasti. Koko jakson aikana lukustrategiat eivät tule esille millään tavoin opetusteksteissä tai tehtävissä.

Kokonaisuudessaan *Sisu 8* -kirjassa on ennakoitiin liittyen jokaisen jakson alussa sivun kokoinen kuva, jossa on koottuna kyseisen jakson aihepiirejä. Kirjassa on myös muutamien kappaleiden alussa vihreän *Verryttelyä*-otsikon alla olevia tehtäviä, jotka ovat kyseisen kappaleen aiheen ennakoitua ja vanhan tiedon mieleenpalauttamista. Tässä on esimerkki *Uutinen ja mainos ovat tuttuja mediatekstejä* -kappaleen alusta

Verryttelyä

Muistatko keskeiset uutiskysymykset, joihin uutisessa yleensä vastataan? Lue seuraava pikku uutinen ja vastaa sitten kysymyksiin.

- *Mitä tapahtui?*
- *Missä tapahtui?*
- *Milloin tapahtui?*
- *Kuka teki?*
- *Miten teki?*
- *Miksi teki?*
- *Mitä tapahtuneesta seuraa?*

Kuitenkaan kirjassa ei ole lukustrategioita käsitelty ollenkaan, niistä ei kerrota opetustekstissä, eikä niistä ole yhtään kokonaista tehtävää. Opettajan vastuulle jää kokonaan lukustrategioiden opettaminen.

5.6.4 Sisu 9

Sisu 9 -oppikirja on jaettu kuuteen laajempaan jaksoon: *Aloitetaan verrytellen*, *Kielitietoa*, *Kirjallisuutta*, *Vuorovaikutuksen voimaa*, *Kirjoittamaan* sekä *Tekstin huoltoa*. Näistä *Tekstin huoltoa* -jakso jäi kokonaisuudessaan tutkimukseni tarkemman analyysin ulkopuolelle, koska siinä käsitellään kielenhuoltoon liittyviä asioita sekä oikeinkirjoitusta. Rakenteeltaan *Sisu 9* -kirja on samanlainen kuin seitsemännen ja kahdeksannenkin luokan kirjat eli jokaisen jakson alussa on kuvasivu, yleensä sarjakuva, jossa esitellään kyseessä olevan jakson sisältöä. Samoin muutamia *Verrytelyä*-tehtäviä on kappaleiden alussa.

Ensimmäinen *Aloitetaan verrytellen* -jakso muodostuu kolmesta tehtävästä, joista yksi on lukutehtävä, jossa pyydetään kiteyttämään luettavana olevan novellin tarina 1 – 3 virkkeeseen. Tässä olisi ollut hyvä tilaisuus ottaa lukustrategiat esille, mutta tässä jaksossa lukustrategiat eivät tule esille millään muulla tavalla kuin tuossa yhdessä tehtävässä osittain.

Toinen *Kielitietoa*-jakso koostuu kahdeksasta laajemmasta kappaleesta: *Maailman kielet*, *Monikielistyvä Suomi*, *Murteet*, *Nimistö*, *Suomen kielen peruspiirteitä*, *Kielisukulaisuus*, *Suomen sukukielet* sekä *Kieli muuttuu*. Näistä kaksi *Suomen kielen peruspiirteitä* sekä *Kielisukulaisuus*-kappaleet jäivät tutkimukseni tarkemman analyysin ulkopuolelle, koska ensimmäinen käsittelee suomen kielen ominaispiirteitä ja toinen sukukieliä ja niiden piirteitä. Tässä jaksossa ei tule oikeastaan juuri mitään lukustrategioihin liittyvää. Jaksossa on vain kaksi lukemiseen liittyvää tehtävää ja niissäkään eivät lukustrategiat tule millään tavoin esille.

Kolmannessa *Kirjallisuutta*-jaksossa on neljä laajempaa kappaletta: *Kirjallisuussanasto*, *Suomen kirjakielen kaksi isää*, *Kansaperinteestä Kalevalaan* sekä *Omaleimainen kirjallisuutemme*. Tässä jaksossa on runsaasti lukemistehtäviä, tosin tehtävät ovat suurimmaksi osaksi Lue ja vastaa kysymyksiin -tyyppiä tai tekstiä käytetään lähinnä viriketekstinä jonkun toisen tehtävän tekemiseen. *Omaleimainen kirjallisuutemme* -kappaleen alta löytyy yksi tehtävä, jossa tulee hyvin peruslukustrategian vaiheita. Tehtävässä tulee lukea oppikirjan opetustekstiä, laatia siitä viisi kysymystä, joihin löytyy vastaus tuosta kyseessä olevasta tekstistä. Sen jälkeen tehtävänä on sulkea kirjat ja esittää kysymykset vierustoverille. Ennakointi tästä tehtävästä puuttuu, mutta teksti tulee luettua, siitä laaditaan kysymykset, joihin vastataan ja näin voidaan arvioida omaa luetunymmärtämistä. Kappaleen opetustekstissä ei puhuta lukustrategioista tai opeteta niitä, samoin myöskään tehtävässä ei muistuteta lukustrategiasta.

Neljännessä *Vuorovaikutuksen voimaa* -jaksossa on kaksi laajempaa kappaletta: *Tunnelmaa tilannepuheella* sekä *Ryhmässä puhuminen vaatii yhdessä sovittuja sääntöjä*. Jakso

keskittyy suulliseen ilmaisuun ja vuorovaikutukseen nimensä mukaisesti, eikä siellä ole yhtään lukemiseen liittyvää tehtävää.

Viidennessä *Kirjoittamaan*-jaksossa tehdään monenlaisia kirjoittamiseen liittyviä harjoituksia neljässä laajemmassa kappaleessa: *Aineiston pohjalta kirjoittamaan*, *Tutkielma*, *Kirjoittajan työkaluja* sekä *Kevyesti tosissaan*. Jaksossa on kaikkiaan kolme lukemiseen liittyvää tehtävää, joista yhdessäkään ei lukustrategioita käsitellä. *Kirjoittajan työkaluja* -kappaleessa on tehtävänä kirjoittaa tiivistelmä ja sen yhteydessä on tietolaatikko, jossa on periaatteessa lukustrategian vaiheet. Alla on *Tiivistyksen taito* -tietolaatikko

1. Lue keskittyneesti. Alleviivaa pääkohdat, jos se on mahdollista.
2. Muodosta kokonaiskuva aiheesta esimerkiksi luettelon tai miellekartan avulla.
3. Harkitse, mitä tekstistä pitää kertoa, jotta sen voisi ymmärtää. Karsi turhat yksityiskohdat.
4. Kirjoita asiatyylinen tiivistelmä. Käytä kokonaisia virkkeitä. (Joskus muistiinpanotkin riittävät, esimerkiksi kun tiivistetään suullisesti.)
5. Otsikoi.

Opetustekstissä tai itse tehtävässä ei kuitenkaan mainita tai muistuteta oppilaita lukustrategioiden käyttämisestä.

Sisu 9 -oppikirja on hyvin samanlainen kuin *Sisu 7* ja *Sisu 8* -oppikirjatkin, paljon jää opettajan varaan lukustrategioiden oppimisen suhteen. Varsinaisesti lukustrategioista ei puhuta ollenkaan koko kirjassa, mutta yhdessä tehtävänannossa sekä yhdessä tietolaatikossa on lukustrategian vaiheet, mutta opettajan tulisi näiden yhteydessä huolehtia, että oppilaat tulevat tietoisiksi tekemisistään.

Kokonaisuudessaan *Sisu*-oppikirjasarja jättää paljon opettajan varaan. Kahdeksannen luokan oppikirjassa ei ole oikeastaan mitään lukustrategioihin liittyvää. Seitsemännen ja yhdeksännen luokan kirjoissa on jotain, mutta varsinaisesti lukustrategioista ei ole opetustekstiä, eikä tehtäviä, joissa tulisi käyttää lukustrategioita. Muutenkin koko kirjasarjan läpi tehtävät ovat kyllä hyvin mielenkiintoisia ja monipuolisia, mutta niihin liittyvät tekstit ovat lähinnä virikemateriaalin tasolla eli itse tekstejä ei mielestäni hyödynnetty sisällön osalta riittävästi ja sitä kautta olisi ehkä tullut tilaisuuksia enemmän lukustrategioiden käyttämiseen.

5.7 Taito, Voima ja Taju

5.7.2 Taito – Äidinkieli ja kirjallisuus 7

Taito-oppikirja koostuu kuudesta laajemmasta jaksosta: *Opiskelun avuksi*, *Tiedonhankinta*, *Opiskelumaailman tekstit*, *Kirjoittaminen ja puhuminen*, *Fiktiivisten tekstien valloitus* sekä *Kaksi fiktion suosikkilajia*. Kirjan alussa on *Saatteeksi*-teksti, joka on kirje seitsemäsluokkalaiselle. Kirjeessä kerrotaan hieman kirjan tulevista opiskeltavista aiheista sekä hieman kirjan käytöstä. Jokaisen jakson alussa on aloitusaukeama, jossa on laatikossa kyseisen jakson oppimisalue sekä kysymyksiä kyseisen jakson käsiteltäviin aiheisiin liittyen. Alla on esimerkki yhden jakson laatikosta ja kysymyksistä:

Oppimisalue
Kirjallisuustiedot

- *Mitä löydän kirjoista?*
- *Tietääkö kertoja kaiken?*
- *Mitä teen, kun teen tulkinnan?*
- *Miten juoni kulkee?*
- *Mitä muut löytävät kirjoista?*

Jakson alussa siis ennakoidaan tulevia käsiteltäviä asioita. Lisäksi oppikirja on rakennettu siten, että opiskeltavan asian aukeamalla on erilaisia rakenneosia, jotka mahdollistavat tehokkaan silmäilyn jokaisen kappaleen alussa.

Ensimmäisessä *Opiskelun avuksi* -jaksossa onkin kaksi kappaletta: *Oppikirja ja ryhmä tutuiksi* sekä *Elämää tekstiviidakossa*. Tämän jakson ensimmäisessä kappaleessa neuvotaan oppikirjan käyttöä ja siinäkin ohjataan käyttämään silmäilemistä ja ennakointia aina uuteen kappaleeseen tutustuttaessa. Eli näin ohjataan käyttämään lukustrategiaa selkeästi koko kirjan läpi. Myös tehtävät on tehty siten, että ensimmäiset tehtävät ovat kyseisen kappaleen aihetta ennakoivia ja sen jälkeen tehtävät menevät syvemmälle käsiteltävään aiheeseen.

Toinen *Tiedonhankinta*-jakso käsittää neljä kappaletta: *Lukija tekstin kimpussa*, *Ajattelun apulaisia*, *Tiedonhaku – salakuoppia ja täysosumia*, *Ryhmä rakentaa tieto* sekä *Visuaalinen kieli auttaa lukijaa*. Lisäksi jokaiseen jaksoon paitsi ensimmäiseen kuuluu osio *Omat jutut*. *Omat jutut* ovat projektitehtävyyppisiä tehtäviä, jotka olen yhtä lukuun ottamatta jät-

tänyt tutkimukseni tarkemman analyysin ulkopuolelle. Jakson ensimmäisessä *Lukija tekstin kimpussa* -kappaleessa esitellään opetustekstissä tietotekstiin sopiva lukustrategia.

Näin avataan opiskeluteksti

1. *Ennen lukemista mieti.*
2. *Tutustu tekstiin.*
3. *Lue kynä kädessä.*
4. *Ota selvää.*
5. *Lukemisen jälkeen mieti.*

(Jokaiseen kohtaa liittyy myös tarkentavia kysymyksiä tai ohjeita.)

Lisäksi on kaksi tehtävää, joissa oppilaan tulee hyödyntää kokonaista lukustrategiaa tehtävän tekemiseen, sekä tehtäviä, joissa on osia lukustrategioista. Seuraavassakin *Ajattelun apulaisia* -kappaleessa, jossa esiteltiin erilaisia visuaalisia keinoja asioiden jäsentämiseen esimerkiksi käsitekartta, on myös tehtävä, jossa hyödynnetään lukustrategiaa, tosin ennakkoinnin vaihe siitä jää puuttumaan.

Kolmannessa *Opiskelumailman teksteissä* -jaksossa on seitsemän kappaletta: *Määritelmä – opiskelijan perusteksti*, *Tiivistelmä – tehoa tiedon esittämiseen*, *Kuvaus on sanallinen kuva*, *Selostus esittelee tapahtumia*, *Koevastaus näyttää tiedot ja taidot*, *Sanaluokilla on erilaisia tehtäviä* sekä *Sanaluokat kuvauksen keinoina*. Tästä jaksosta tutkimukseni tarkemman analyysin ulkopuolelle jäivät kaksi viimeistä kappaletta sekä *Omat jutut* -osio. Tässä jaksossa ei varsinaisesti tullut lukustrategioita opetustekstissä tai tehtävissä esille.

Neljäs *Kirjoittaminen ja puhuminen* -jakso koostuu kahdeksasta kappaleesta: *Näin kirjoitetaan kuvaus ja selostus*, *Puhutun kuvauksen ja selostuksen tekovaiheet*, *Tekstit koostuvat kappaleista*, *Kirjoitetut kappaleet koostuvat virkkeistä*, *Virkkeet koostuvat lauseista*, *Pilkut paikoilleen*, *Iso ja pieni alkukirjain* sekä *Yhdyssanat kuntoon*. Tästä jaksosta jäi jälkimmäiset neljä kappaletta tarkemman analyysini ulkopuolelle sekä *Omat jutut* -osio. Jaksossa ei ollut kuin yksi lukemiseen liittyvät tehtävä, koska jakso keskittyi kirjalliseen ja suulliseen esiintymiseen. Tässä tehtävässä kuitenkin pyrittiin löytämään jokaisen kappaleen pääasia eli harjoitettiin tiivistämistä. Varsinaisesti lukustrategioita ei siis esitelty jakson opetusteksteissä, eikä niitä tullut tehtävissäkään tuota yhtä lukuun ottamatta.

Viides *Fiktiivisten tekstien valloitus* -jakso koostuu seitsemästä kappaleesta: *Kaunokirjallisuus avaa ovensa*, *Runopukuisia kertomuksia ja kuvauksia*, *Kurkistuksia näytelmään*, *Proosan avaimia*, *Kertojan kyydissä*, *Kerronnan aineksia* sekä *Suora ja epäsuora esitys kerronnassa*. Näistä kappaleista tutkimukseni tarkemman analyysin ulkopuolelle jäi viimeinen kappale. *Omat jutut* -osio koostuu kolmesta projektitehtävästä, joista yhden *Kirjan kanssa*

kahden kesken olen sisällyttänyt mukaan tutkimukseeni. Tässä jaksossa on runsaasti lukutehtäviä. *Runopukuisia kertomuksia ja kuvauksia* -kappaleessa ei suoraan opetustekstissä sanota, että tässä on lukustrategia runon lukemiseen, mutta annetaan eräänlainen vaiheittain etenevä järjestys, miten edetä runon lukemisessa. Lisäksi kappaleeseen liittyi kaksi tehtävää, jotka hyödynsivät tavallaan lukustrategian ideaa lukemistehtävässä. *Omat jutut* -osiossa *Kirjan kanssa kahden kesken* on eräänlaisen lukupäiväkirjan malli, jossa hyödynnetään lukustrategiaa. Tosin tehtävässä ei varsinaisesti kerrota, että tämä olisi yksi lukustrategia.

Viimeisessä *Kaksi fiktion suosikkilajia* -jaksossa on kaksi kappaletta *Kuplia ruudussa – saippuasarjat kertomuksina* sekä *Miekkvoja ja magiaa – fantasiassa astutaan taikamaailmaan*. Tästä jaksosta vain ensimmäinen kappale on mukana tutkimukseni tarkemmassa analyysissä, koska toisessa kappaleessa ei ollut tehtäviä ollenkaan. Myöskään *Omat jutut* -osio ei ole mukana tutkimuksessani. Kappaleeseen liittyy kaksi lukutehtävää, mutta niissä ei juurikaan hyödynnetty lukustrategioita, joita ei myöskään tullut esille jakson opetusteksteissä.

Kokonaisuudessaan *Taito*-kirjassa on yksi selkeästi opetustekstissä esitelty tietotekstiin liittyvä lukustrategia sekä siihen liittyviä tehtäviä. Lisäksi on kaksi eräänlaista lukustrategiaa, jotka tulevat esille lähinnä tehtävien muodossa ja liittyvät kaunokirjallisiin teksteihin. Lisäksi koko kirja on rakennettu jokaista kappaletta myöten siten, että se ohjaa oppilasta käyttämään lukustrategioita. Kirjassa itsessään on useita kertoja hyödynnetty lukustrategioita ja kirjaa käyttävä opettaja voi myös helposti muutamia tehtäviä laajentamalla käyttää enemmänkin lukustrategioita esimerkiksi tiivistämisharjoitusten yhteydessä.

5.7.3 Voima – Äidinkieli ja kirjallisuus 8

Voima-kirja on samanlainen rakenteeltaan kuin seitsemännenten (7.) luokan oppikirja *Taju*. *Voima*-oppikirjan alussa on myös *Saatteeksi*-teksti kirjeenä kahdeksaluokkalaisille. *Voima*-kirja jakautuu viiteen laajempaan jaksoon: *Vaikutusten viidakossa*, *Median voima*, *Fiktiivisten tekstien valloitus*, *Kirjoittaminen ja puhuminen* sekä *Opiskelumaailman* tekstit.

Ensimmäinen *Vaikutusten viidakossa* -jakso koostuu seitsemästä kappaleesta: *Vaiuttamisen keinoja*, *Faktoja vai mielipiteitä?*, *Mielipidetekstin perusosat*, *Perustelut painavat*, *Verbit paljastavat*, *Suhtautumistapa näkyy moduksesta* sekä *Vahvistaisinko vai lieventäisinkö?*. Näistä kappaleista kolme viimeistä sekä jakson *Omat jutut* -osio jäivät tutkimukseni tarkemman analyysin ulkopuolelle. Tässä jaksossa ei ole lukemiseen liittyviä tehtäviä kuin yksi, joka on tyyppiä Lue ja vastaa kysymyksiin.

Toinen *Median voima* -jakso jakautuu kahdeksaan kappaleeseen: *Median toimintatapa- ja, Uutisten äärellä, Uutiskuva vaikuttaa, Mainoksessa on voimaa, Mainoksella on keinonsa, Arvostelu punnitsee teoksen, Tirkistelyä ja suuria tunteita – tosi-tv tekee arjesta viihdettä* sekä *Sanoilla on väliä*. Tästä jaksosta oli mukana tutkimukseni tarkemmassa analyysissä kaikki kappaleet, mutta *Omat jutut* -osio jäi tutkimukseni ulkopuolelle. Tässä jaksossa on useita lukemiseen liittyviä tehtäviä. Kappaleessa *Tirkistelyä ja suuria tunteita – tosi-tv tekee arjesta viihdettä* on tehtävä, jossa käytetään lukustrategiaa kokonaisuudessaan. Tehtävä oheistaa miettimään, mitä oppilas tietää ennestään, silmäilemään tekstin kokonaisuudessaan läpi, lukemaan tarkasti, tekemään muistiinpanot sekä vertailemaan muistiinpanoja toisen oppilaan kanssa sekä täydentämään tarvittaessa. Kappaleessa ei opeteta lukustrategiaa, mutta se tulee kokonaisuudessaan käytännön kautta. *Mainoksella on keinonsa* –kappaleessa käydään opetus-tekstissä läpi mainoksen lukeminen kriittisesti, mikä on tavallaan lukustrategia mainoksille. Kappaleessa on myös tehtävä, jossa oppilaan tulee käyttää tuota kriittisen mainoksen lukemisen mallia.

Fiktiivisten tekstien valloitus -jakso koostuu seitsemästä kappaleesta: *Runo herättää tunteet, Vaarallisia satuja?, Kauhukirjallisuus hyytää yhä, Tieteiskirjallisuus kiikaroi tulevaisuuteen, Murhia ja lukittuja huoneita, Elokuvan sankarit ja naurun aseet* sekä *Kieli puree ja kauhistuttaa*. Tästä jaksosta otin mukaan tutkimukseni tarkempaan analyysiin kaikki kappaleet sekä *Omat jutut* -osiosta kappaleen *Kirjan kanssa kahden kesken*. Tässäkin jaksossa on useita lukemiseen liittyviä tehtäviä, joista kokonaisen lukustrategian kattoivat jopa neljä tehtävää. Kappaleessa *Tieteiskirjallisuus kiikaroi tulevaisuuteen* on kaksi tehtävää, joissa lukustrategia tulee käytyä läpi kokonaisuudessaan. Toinen luettava teksti on artikkeli ja toinen on novelli. *Murhia ja lukittuja huoneita* -kappaleessa on yksi koko lukustrategian käsittävä tehtävä, siinä luettava teksti on artikkeli. *Elokuvan sankarit ja naurun aseet* -kappaleessa on myös koko lukustrategian käsittävä tehtävä, joka tehdään myös artikkelista. Lisäksi jakson *Omat jutut* -osin *Kirjan kanssa kahden kesken* on yhtenä vaihtoehtona tehtävä nimeltään *Lukijan kirjaukset*, jossa periaatteessa oppilas tulee käymään eri lukustrategian vaiheet läpi lukemisensa aikana. Tehtävävaihtoehtoja on yhdeksän, joista oppilaan tulee valita neljä tai viisi, joten voi olla, että valitessaan tehtäviä jokin vaihe jää väliin tai vähemmälle huomiolle. Tosin opettaja voi toki tässä kohtaa ohjeistaa, että tehtävävaihtoehtoja jotkin ovat vapaavalintaisia keskenään tai että jokin tietty niistä tehtävävaihtoehtoja olisi hyvä tehdä. Tässä jaksossa, kuten ei edellisessäkään, lukustrategiat eivät tule esille opetustekstissä eli niitä ei varsinaisesti opeteta, vaan ne tulevat harjoitusten kautta.

Kirjoittaminen ja puhuminen -jakso sisältää kahdeksan kappaletta: *Kirjoittaja esittää mielipiteen, Mielipiteestä keskusteluun, Puhuja astuu yleisön eteen, Väriä kieleen, Lauseella on rakenne, Predikaatti ja subjekti, Objekti, predikatiivi ja adverbiaali* sekä *Hiontavaiheen pienet ja tärkeät*. Tästä jaksosta otin tarkempaan analyysiin neljä ensimmäistä kappaletta, jälkimmäiset neljä keskittyvät lauseenjäsennykseen ja jäivät näin tutkimukseni ulkopuolelle, samoin kuin jakson *Omat jutut* -osio. Tässä jaksossa keskitytään jo nimensäkin perusteella enemmän kirjoittamiseen ja puhumiseen, joten jaksossa on vain yksi lukemiseen liittyvä tehtävä, jossa ei varsinaisesti tule mitään lukustrategiaa.

Opiskelumaailman tekstit -jakso jakautuu kolmeen kappaleeseen: *Vertailu näyttää erot ja yhtäläisyydet, Kysymällä tietoa* sekä *Tietoa verkosta*. Tässä jaksossa otin kaikki kappaleet mukaan tarkempaan tarkasteluun sekä yhden *Omat jutut* -osiosta kappaleen *Lukija kokee verkon*. *Kysymällä tietoa* -kappaleessa ei tule kokonaisia strategioita, mutta siinä harjoitellaan mielestäni lukustrategioihin liittyvää tärkeää kysymisen taitoa. Eli kappaleeseen liittyy tehtäviä, joissa pitää laatia kysymyksiä luetusta tekstistä. Kysymysten pitää olla sellaisia, että niihin vastaamalla saisi kerrottua luetun tekstin keskeisimmän sisällön. *Tietoa verkosta* -kappaleessa tulee opetustekstissä uusi lukustrategia, jota voi käyttää verkkotekstien lukemiseen.

Näin luet verkkotekstiä

1. Tutustu sivuston rakenteeseen.
2. Silmäile aloitussivuja.
3. Ennusta ja kysy.
4. Tartu sivustoon.
5. Lue kynä kädessä.

(Jokaiseen kohtaan liittyy myös tarkentavia ohjeita.)

Lisäksi kappaleen liittyy myös tehtävä, jossa harjoitellaan opetustekstissä läpi käydyn lukustrategian käyttämistä kokonaisuudessaan. *Omat jutut* -osion *Lukija kokee verkon* -kappaleen projektitehtävän yhdessä osiossa tulee käyttää tuota *Tietoa verkossa* -kappaleessa opetettua verkkotekstin lukustrategiaa.

Kokonaisuudessaan *Voima*-oppikirjassa on useita tehtäviä, jotka hyödyntävät lukustrategiaa kokonaisuudessaan. Lisäksi siinä opetetaan uusi lukustrategia verkkotekstien lukemisiin. Lisäksi kirjasta löytyy loppuosan liitteistä *Työvälinitä*-osio, jossa on kertauksena seitsemänneltä luokalta *Ajattelun apulaisia* eli erilaisia muistiinpanotapoja, kuten käsittekartta. *Työvälinitä*-osiosta löytyy myös *Opiskelutekstin avaaminen* eli yksi lukustrategia kokonai-

suudessaan. *Voima*-oppikirjassa tulee niin monessa yhteydessä lukustrategiat läpi, että oppilas tulee varmasti törmäämään niihin kahdeksannen lukuvuotensa aikana tavalla tai toisella.

5.7.4 Tajua – Äidinkieli ja kirjallisuus 9

Yhdeksännen luokan oppikirja *Taju* on jaettu kuuteen laajempaan jaksoon: *Kulttuurien kentillä*, *Kielten kentillä*, *Kirjoittaminen ja puhuminen*, *Kirjallisuuden vaihteita*, *Kansanperinne ja Kalevala* sekä *Opiskelumaailman tekstit*. Jätin näistä tarkemman analyysini ulkopuolelle kokonaan jakson *Kirjoittaminen ja puhuminen*, koska se keskittyy nimensä mukaisesti kirjoittamiseen ja puhumiseen ja jaksossa ei ole yhtään selkeästi lukemiseen liittyvää tehtävää. Kirja alkaa samoin kuin edeltäjänsäkin *Saatteeksi*-tekstillä eli kirjeellä yhdeksäsluokkalaiselle. Siinä on pääpiirteissään esitelty lukuvuoden opiskeltavat aiheet. Samoin kuin edellisten kirjojen tämänkin opetustekstit ovat pääasiassa aukeaman mittaisia. Näillä aukeamilla opiskeltavat asiat on esitetty niin, että ne ohjaavat silmäilemään ja ennakoimaan uutta asiaa. Eli koko kirja ohjaa oppilasta käyttämään lukustrategioita.

Ensimmäinen *Kulttuurien kentillä* -jakso koostuu kolmesta kappaleesta: *Elämää kulttuurin keskellä*, *Myytit ja symbolit yhdistävät* sekä *Nimet kertovat kulttuurista*. Lisäksi on edellisten kirjojen tapaan jokaisessa jaksossa *Omat jutut* -osio. Tästä jaksosta analysoin tarkemmin kaikki muut paitsi *Omat jutut* -osion tehtävät. Jaksossa ei ole kuin yksi lukemiseen liittyvä tehtävä. Tehtävässä tulee laatia tiivistelmä luetusta tekstistä. Lukustrategioita ei opetusteksteissä tai tehtävissä sen kummemmin tule esille.

Toinen *Kielten kentillä* -jakso koostuu kahdeksasta kappaleesta: *Monikielinen maailma*, *Kielet ovat sukulaisia*, *Suomen kielten sukulaisia*, *Suomalaisten äidinkielet*, *Puhekieli vaihtelee*, *Suomen kielen piirteitä*, *Aikamatka suomen kieleen* sekä *Sanoja suomeen*. Tästä jaksosta jätin tarkemman tarkastelun ulkopuolelle kolme viimeistä kappaletta sekä *Omat jutut* -osion. Jaksossa on useita lukemiseen liittyviä tehtäviä. Kahdessa tehtävässä lukustrategia tulee käytyä kokonaisuudessaan läpi. Opetustekstissä ei lukustrategioita tule, eikä tehtävissäkään pyydetty hyödyntämään lukustrategiaa, mutta lukustrategian kaikki vaiheet tulee käytyä läpi, kun toimitaan tehtävänannon mukaan.

Neljäs jakso *Kirjallisuuden vaihteita* on laaja ja koostuu neljästätoista kappaleesta: *Silmäys eurooppalaiseen kirjallisuuteen*, *Suomen kirjallisuus on nuorta ja väkevää*, *J.L. Runeberg – romantiikan ajan runoilija*, *Aleksis Kivi – oman tiensä kulkija*, *Minna Canth – realismin rautarouva*, *Eino Leino ja symbolismi*, *Nuori Suomi tuulettaa*, *Realistisia arjen kuvauk-*

sia, Uutta sodan jälkeen, Väinö Linna – toisinnäkijä, Kirjallisuus kapinoi, Rosa Liksom ja pätöikset, Rocklyriikka sekä *Kirjallisuus elää kielessä*. Tästä jaksosta analysoin tarkemmin kaikki, paitsi *Omat jutut* -osion. Jaksossa on runsaasti erilaisia lukemistehtäviä. Useissa tehtävissä käydään jokin yksittäinen vaihe lukustrategiasta läpi, mutta jakson aikana käydään myös yhden tehtävän osalta kokonaisuudessaan vaihe vaiheelta lukustrategia läpi. Oppilaan tulee seurata jälleen tehtävänantoa ja hän tulee näin käyttäneeksi lukustrategiaa. Opetustekstissä ei opeteta yhtään uutta lukustrategiaa.

Viides *Kansanperinne ja Kalevala* -jakso koostuu kolmesta kappaleesta: *Kansanperinettä kaikkialla, Kalevala pähkinänkuoressa* sekä *Avaimia Kalevalan kieleen*. Tästä jaksosta jätin tarkemman analyysini ulkopuolelle vain *Omat jutut* -osion. Tässä jaksossa on runsaasti lukemiseen liittyviä tehtäviä. Varsinaista lukustrategiaa ei tule opetustekstissä eikä tehtävissäkään. Tehtävänannoissa on sellaisia tehtäviä, joita tekemällä tulee käytyä läpi erilaisia lukustrategiaan liittyviä vaihteita, kuten tiivistelmä tekstistä, mutta yhdessäkään tehtävässä ei tule kokonaisuudessaan selkeästi yhtään lukustrategiaa.

Viimeinen *Opiskelumaailman tekstit* -jakso on jaettu viiteen kappaleeseen: *Lukija kesyttää tietotekstin, Puhuja pitää esitelmän, Kirjoittaja tekee raportin ja tutkielman, Toisen tekstistä omaan tekstiin* sekä *Vierassanojen ongelmia*. Näistä tarkemman analyysini ulkopuolelle jäivät kaksi viimeistä kappaletta. Mukaan tutkimukseeni otin kuitenkin tästä jaksosta *Omat jutut* -osion, jossa on tarkoitus tehdä nimensä mukaan *Raportteja tietokirjoista*. Tämän jakson ensimmäisessä kappaleessa *Lukija kesyttää tietotekstin* opetustekstissä käytiin läpi kokonaisuudessaan lukustrategia.

Näin avaat tietotekstin

1. *Silmäile tekstiä. Tee kysymyksiä.*
2. *Lue tarkasti.*
3. *Tee muistiinpanot.*
4. *Varmista, että ymmärrät.*
5. *Hahmota kokonaisuus.*
6. *Arvioi.*

Lisäksi kappaleeseen liittyy tehtäviä, joissa käydään läpi joitain vaihteita lukustrategiasta sekä yksi tehtävä, jossa lukustrategia käydään läpi kokonaisuudessaan. Muissa kappaleissa ei sitten varsinaisesti lukemiseen liittyviä tehtäviä olekaan.

Kokonaisuudessaan *Taju*-oppikirjassa on useita tehtäviä lukustrategioihin liittyen. Lisäksi kirjassa opetetaan yksi uusi lukustrategia kokonaisuudessaan, samoin kuin lukustrategiaa kokonaisuudessaan vaihe vaiheelta hyödyntäviä tehtäviä on yhteensä kolme. Lisäksi kirjan

lopussa on *Työvälineitä*-liite, jossa kerrataan seitsemännellä ja kahdeksannella luokalla tulleet asiat; *Ajattelun apulaisia*, joka on kooste käsitekartoista, *Verkkotekstin lukeminen*, joka on lukustrategia, sekä *Opiskelutekstin avaaminen*, joka on myös lukustrategia.

Kokonaisuudessaan oppikirjasarja opettaa opetusteksteissä joka lukuvuosi yhden lukustrategian. Lisäksi kirjat kuljettavat mukanaan liitteissä aiemmin opittuja lukustrategioita ja niihin liittyviä apuvälineitä, joten ne ovat helppoja kerrata oppikirjan lopusta. Lisäksi jokaisena lukuvuotena tulee useampi tehtävä, jossa lukustrategia tulee kokonaisuudessaan käytyä läpi. Kirjasarja itsessään myös ohjaa oppilaita lukustrategian käyttämiseen, koska itse kirja muodostuu siten, että jokainen opetusteksti on rakennettu siten, että tekstin aihetta on helppo silmäillä. Tekstissä on erilaisia rakenneratkaisuja, jotka korostavat tärkeitä asioita. Lisäksi tehtäväsarjat alkavat aina sen tyyppisellä tehtävällä, että oppilaan on silmäiltävä tai ennakoitava tai muisteltava aiemman oppimaansa. Tätä kirjasarjaa käyttävässä koulussa jokainen oppilas törmää väistämättä lukustrategiaan jossain vaiheessa yläkoulua.

5.8 Tekstitaituri

5.8.2 Tekstitaituri 7 – Äidinkieli ja kirjallisuus

Tekstitaituri 7 -oppikirja koostuu kolmesta laajemmasta jaksosta: *Kieli*, *Kirjallisuus* sekä *Media ja tiedonhaku*. Lisäksi kirjan alussa on kappaleita, joissa oppilaat tutustuvat opetustekstien ja tehtävien kautta niin lukuvuonna opeteltaviin kokonaisuuksiin kuin kirjaan että omaan luokkaansa. Kirjan lopussa on myös *Tekstipakki*-jakso, jossa on koottuna esimerkiksi kirjallisten ja suullisten tekstien tekemisen vaiheet. Jokainen jakso alkaa *Virittely*-kappaleella, joka johdattelee käsiteltävään aiheeseen.

Ensimmäinen *Kieli*-jakso jäi melkein kokonaisuudessaan tarkemman analyysin ulkopuolelle. Jakso keskittyy sanaluokkiin, joten lukemiseen liittyviä tehtäviä ei jaksossa juurikaan ollut. Jokaisen jakson viimeisenä sivuna on taiturisivu. Tämän jakson *Kielitaituri*-sivulla on yksi lukemiseen liittyvä tehtävä, mutta tehtävä ei liity lukustrategioihin. Tehtävässä pyydetään lukemaan tiettyjä artikkeleita ja poimimaan niistä tietynlaisia sanoja ja keräämään ne sitten posteriin.

Toinen *Kirjallisuus*-jakso koostuu kolmesta laajemmasta kappalekokonaisuudesta: *Kirjallisuutta lukemaan*, *Kirjallisuuden lajeja* sekä *Kertomisen keinoja*. Jaksossa on monia lukemiseen liittyviä tehtäviä ennen kaikkea kahdessa viimeisessä kappalekokonaisuudessa. Luku-

strategioita ei jaksossa kuitenkaan tullut – ei opetustekstissä, eikä tehtävissäkään. Tehtävät ovat lähinnä Lue ja vastaa kysymyksiin -tyyppisiä. Tosin jaksossa on useita muistiinpanoihin liittyviä tehtäviä eli pitää tehdä miellekarttaa tai mandalaa.

Kolmas jakso *Media ja tiedonhaku* koostuu myös kolmesta laajemmasta kappalekokonaisuudesta: *Tietoa hakemaan, Lehtitekstit* sekä *Median kertomukset*. *Tietoa hakemaan* -kappalekokonaisuudessa tulee opetustekstissä yksi kokonainen lukustrategia *Tietotekstin lukeminen*. Siinä käydään läpi tietotekstin lukemisen vaiheet, lisäksi opetetaan miellekartan kokoaminen.

Tietotekstin lukemisen vaiheet

1. *Tutustuminen*
2. *Tekstin avaaminen*
3. *Arvioiminen*
4. *Tiedon käyttäminen*
(Jokaiseen kohtaa liittyy apukysymyksiä.)

Tähän liittyy myös neljä tehtävää, jotka kaikki tehtyään oppilas tulee käyneeksi läpi kaikki lukustrategian vaiheet. Opetustekstissä olisi ehkä voinut painottaa lukustrategiaa ja sen käyttämistä muutenkin enemmän. Samoin kun tehtävät on jaettu erillisiksi, niin kokonaisuus ei ehkä tule oppilaalle selväksi ja varsinkin, jos jonkin tehtävän jättää väliin. Muuten jaksossa on kolme muuta lukemiseen liittyvää tehtävää, jotka ovat muotoa Lue ja vastaa kysymyksiin. *Tekstipakki*-kokonaisuudessa ei ollut lukustrategioihin liittyvää muuta kuin *Ideointi*-kappale, jossa opetetaan kootusti muistiinpanojen tekemistä: *miellekartta, sanalistat* sekä *mandala*.

Kokonaisuudessaan *Tekstitaituri 7* -oppikirjassa on aika vähän lukemiseen liittyviä tehtäviä ja tehtävät ovat suurimmaksi osaksi Lue ja vastaa kysymyksiin -tyyppisiä. Kirjassa esitellään kuitenkin yksi lukustrategia ja siihen liittyy yksi tehtäväkokonaisuus. Lisäksi kirjassa on useita tehtäviä, jotka liittyvät tiedon jäsentelemiseen ja muistiinpanojen tekemiseen. Kirja myös ohjaa käyttämään lukustrategioita, koska jokaisen jakson alussa on tulevaa käsiteltävää asiaa ennakoiva kappale. Ainakin oppilaat saavat yhden lukustrategian lukuvuotensa aikana, tosin monin paikoin kirjaa voisi lukustrategiaa hyödyntää, mutta se jää opettajan vastuulle.

5.8.3 Tekstitaituri 8 – Äidinkieli ja kirjallisuus

Tekstitaituri 8 -oppikirja on rakenteeltaan samanlainen kuin seitsemännän luokan kirja. Se jakautuu kolmeen laajempaan jaksoon: *Kieli, Kirjallisuus* sekä *Media ja vaikuttaminen*. Sa-

moin tässäkin kirjassa kuin edellisessä alussa on muutama kappale, jotka keskittyvät lukuvoiton teemoihin ja ryhmässä työskentelyyn, lisäksi on myös *Tekstipakki*-jakso.

Ensimmäinen *Kieli*-jakso on jaettu neljään laajempaan kappalekokonaisuuteen: *Kielen voima*, *Verbien modukset*, *Lauseen jäsentäminen* sekä *Kielenhuolto*. Tässä jaksossa jätin kolme viimeistä kappalekokonaisuutta tarkemman tarkasteluni ulkopuolelle, koska ne käsittelevät suomen kielen kielioppia ja kielenhuoltoja. *Kielen voima* -kappalekokonaisuudessa on yhteensä neljä lukemiseen liittyvää tehtävää, mutta ne ovat lähinnä Lue ja vastaa kysymyksiin -tyyppisiä. Yhdestä luetusta tekstistä tulee tehdä lyhyt referaatti.

Toinen *Kirjallisuus*-jakso on jaettu kolmeen laajempaan kappalekokonaisuuteen: *Aktiivinen lukija*, *Kirjallisuus vaikuttaa* sekä *Suosittuja kirjallisuudenlajeja*. Jaksossa on useita lukemiseen liittyviä tehtäviä, mutta suurin osa on Lue ja vastaa kysymyksiin -tyyppisiä. Lukustrategioita ei opeteta opetusteksteissä, eikä niitä tule varsinaisesti tehtävissäkään kokonaisuudessaan. Romantiikasta ja realismista käsittelevistä opetusteksteistä tulee tehdä toisesta miellekartta ja toisesta tiivistelmä, joten osittain lukustrategiaa tulee hyödynnettyä. Ennakointia ei tosin yhdessäkään tehtävässä ollut.

Kolmas jakso *Media ja vaikuttaminen* keskittyy ennen kaikkea erilaisiin vaikuttamisen keinoihin. Jakso jakautuu kolmeen laajempaan kappalekokonaisuuteen: *Mielipide esille*, *Mainonnan keinoja* sekä *Elokuva*. Tässä jaksossa on kokonaisuudessaan vain kolme lukemiseen liittyvää tehtävää, joista kahdessa ei keskitytä sisältöön sinänsä vaan etsitään kielen piirteitä ja kolmas on Lue ja vastaa kysymyksiin -tyyppiä.

Tekstipakki-jaksossa on kerrattu seitsemännellä luokalla opeteltu lukustrategia *Tietotekstin lukeminen*. Samoin kuin sieltä löytyvät seitsemännekin luokan kirjassa olleet *Miellekartta* ja *Sanalistat*. Tässä jaksossa ohjataan myös novellianalyysin, referaatin, tiivistelmän sekä verkkokommentin tekemistä. Näiden yhteydessä periaatteessa käydään lukustrategian vaiheita läpi, tosin ennakointi puuttuu jokaisesta.

Tekstitaituri 8 -oppikirjassa ei kahdeksannen vuoden aikana tule ainuttakaan lukustrategiaa opetustekstissä, eikä tehtävissä. Mahdollisuuksia on useita, mutta tehtävät ovat suurimaksi osaksi Lue ja vastaa kysymyksiin -tyyppisiä. Seitsemännellä luokalla opiskeltu lukustrategia on kirjassa mukana, mutta sen kertaaminen ja hyödyntäminen jää opettajan vastuulle. Esimerkiksi romantiikan ja realismin oppikirjan opetustekstiin liittyviin tehtäviin voisi hyvin liittää viittauksen *Tekstipakissa* olevaan *Tietotekstin lukemiseen* liittyvään sivuun ja pyytää oppilaita sitä hyödyntämään. Lukustrategioita ei siis tule kahdeksannen luokan kirjassa

automaattisesti ollenkaan. Opettajan vastuulle jää soveltaa tehtäviä sen mukaan, että lukustrategiat tulisi kerrattu kahdeksannella luokalla.

Tekstitaituri-kirjasarjassa on tällä hetkellä vain seitsemännen ja kahdeksannen luokan kirjat, yhdeksännen luokan kirja on tulossa, joten se jäi nyt tutkimukseni ulkopuolelle. Kokonaisuudessaan *Tekstitaituri*-kirjasarjassa seitsemännellä luokalla tulee yksi lukustrategia kokonaisuudessaan opetustekstissä sekä yhdessä tehtäväkokonaisuudessa oppilaan tulee hyödyntää lukustrategiaa kokonaisuudessaan. Lisäksi käydään muistiinpanoihin liittyviä keinoja läpi. Muuten lukustrategioita ei kirjasarjassa tule enempää, eikä seitsemännellä luokalla opettua strategiaa enää hyödynnetä. Opettajan vastuulle jää kahdeksannella luokalla kokonaan lukustrategioiden opettaminen. Tosin tilaisuuksia lukustrategioiden hyödyntämiseen kirjasarjasta löytyy.

6 POHDINTAA JA YHTEENVETOA KAIKKIEN OPPIKIRJASARJOJEN OPPIKIRJOISTA

Kaikissa yläkoulussa tällä hetkellä käytettävien äidinkielen ja kirjallisuuden oppikirjasarjojen oppikirjoissa on lukustrategioita hyödynnetty edes jollain tavoin. Käytännössä kaikki oppikirjat on rakennettu siten, että ne ohjaavat lukustrategioiden käyttöön, mutta joissain kirjasarjoissa se on valitettavasti melkein jäänyt sille tasolle. Oppikirjojen erot ehkä yllättivät itsenikin – osassa ei ollut juuri ollenkaan mitään lukustrategioihin liittyvää ja yhdessä esiteltiin kolme tai voisiko jopa sanoa, että kuusi erilaista lukustrategiaa. Lukemiseen liittyviä tehtäviä on äidinkielen ja kirjallisuuden oppikirjoissa aika paljon, mutta kaiken kaikkiaan suurin osa lukemiseen liittyvistä tehtävistä on Lue ja vastaa kysymyksiin -tyyppisiä. Lukustrategia itsessään kokonaisuutena jää valitettavasti suurimmassa osassa oppikirjoja kovin hataraksi.

Jokaisessa oppikirjasarjassa (paitsi *Sisu* 8 ja 9) on kirjan alussa teksti kirjan käyttäjille – oppilaille. Tässä tekstissä yleisesti esitellään tulevan lukuvuoden asioita ja ehkä neuvotaan kirjan käyttöä. Eli tavallaan ennakoidaan uusia opittavia asioita sekä muistutetaan vanhoista tutuista. Lisäksi oppikirjasarjat hyödyntävät kirjan rakenteessa lukustrategiaa eli kirja tavallaan omalla rakenteellaan ohjaa lukustrategian käyttämiseen. Neljän kirjasarjan – *Aktiivi*, *Len tävä lause*, *Uusi Loitsu sekä Taito*, *Voima ja Tajua* – kirjoissa on laajempien jaksojen aluissa ennakoivat aukeamat ja ehkä tehtäviä, joilla palautetaan aiemmin opittua mieleen. Lisäksi kirjoissa on jokaisen kappaleen alussa ennakointiin liittyen laatikoita tai muita vastaavia, jotka nousevat tekstistä helposti esille ja helpottavat oppilaiden ennakointia uudesta käsiteltävästä asiasta. Kahdessa oppikirjasarjassa – *Aleksis* sekä *Sisu* – on jokaisen jakson alussa koottuna kyseisessä jaksossa opiskeltavat asiat. Lisäksi kolmen kirjasarjan – *Sisu*, *Taito*, *Voima ja Tajua* sekä *Tekstitaituri* – kirjoissa on selkeästi erotettuna tehtäviä, jotka ennakoivat uutta asiaa tai kartoittavat oppilaan osaamista. *Sisu*-kirjasarjassa on *Verryttelyä*-tehtäviä siellä täällä kappaleiden aluissa. *Taito*, *Voima ja Tajua*-kirjasarjassa on jokaisessa kappaleessa *Aukeaman tutkiminen* -nimellä olevia ennakoivia tehtäviä. *Tekstitaituri*-kirjasarjassa on *Virittely*-kappaleet jaksojen aluissa. Näissä on tehtäviä kyseisessä jaksossa opiskeltavista asioista. Näillä erilaisilla ennakoivilla elementeillä oppikirjoissa pyritään ohjaamaan oppilasta käyttämään lukustrategioita, mikä on mielestäni hienoa. Mutta jos kirjassa ei ole esitelty yhtään lukustrategiaa ja näin oppilaan näkökulmasta opiskeltu, niin miten hän voi osata hyödyntää tehokkaasti ja kunnolla oppikirjan rakennetta, jos hänellä ei ole tietoa lukustrategioista.

Tehtävien muodossa löytyy jotain lukustrategioista kaikista kirjoista, mutta opetustekstejä lukustrategioista ei sitten montaa olekaan. Yhdessä ainoassa oppikirjasarjassa – *Taito, Voima ja Taju* – esitellään jokaisen lukuvuoden aikana vähintään yksi lukustrategia. Kolmessa oppikirjasarjassa – *Aktiivi, Uusi Loitsu sekä Tekstitaituri* – esitellään yksi lukustrategia kolmen vuoden aikana (*Tekstitaiturista* on vasta kaksi oppikirjaa ilmestynyt.) ja kolmen muun oppikirjasarjan – *Aleksis, Lentävä lause sekä Sisu* – oppikirjoissa ei esitellä yhtäkään lukustrategiaa kolmen vuoden aikana. Seuraavaksi käyn tarkemmin koostetusti läpi jokaisen oppikirjasarjan lukustrategiat ja niihin liittyvät tehtävät.

Taito, Voima ja Taju -oppikirjasarjassa on siis opetusteksteissä esitelty jokaisena lukuvuonna yksi lukustrategia, lisäksi kirjasta löytyy kolme muuta lukustrategiaa, joita ei ehkä ole niin selvästi lukustrategioina esitelty – kaksi liittyy runojen ja yksi mainoksen lukemiseen. Oppikirjasarjasta löytyy kaikkiaan kolmetoista lukustrategiaa kokonaisuudessaan hyödyntävää tehtävää ja nämä tehtävät eivät ole kirjassa vain niissä kohdissa, joissa tuo lukustrategia käydään läpi opetustekstissä, vaan myös muissakin kohdissa kirjaa pyydetään tehtävänannoissa hyödyntämään lukustrategiaa. Kolmestatoista tehtävästä vain neljä on juuri siinä kappaleessa, jossa lukustrategia käsitellään eli lukustrategian käyttöä harjoitellaan siis muulloinkin kuin vain sen opettamisen yhteydessä. Lisäksi noihin mainoksiin ja runoihin liittyy yhteensä neljä tehtävää, joissa hyödynnetään noita kyseisten kappaleiden opetusteksteissä esiteltyjä runojen tulkintaan ja mainoksen kriittiseen lukemiseen liittyviä lukustrategioita. Kokonaisuudessaan kirjasarjassa käydään läpi kuusi erilaista lukustrategiaa ja niitä kokonaisuudessaan harjoitellaan seitsemässätoista eri tehtävässä. Lisäksi oppikirjassa on tehtäviä, joissa tulee joitain vaiheita lukustrategioista, mutta niissä ei hyödynnetä lukustrategiaa kokonaisuudessaan tehtävän tekemiseen.

Aktiivi-, *Uusi Loitsu* sekä *Tekstitaituri*-oppikirjasarjoissa esitellään yksi lukustrategia. *Aktiivi*-oppikirjasarjassa esitellään yksi lukustrategia seitsemännellä luokalla ja siihen liittyy yksi tehtävä. Toinen lukustrategioihin liittyvä tehtävä löytyy *Aktiivi 9* -kirjasta, tosin siinä ei pyydetä käyttämään lukustrategiaa, mutta tehtävän tekemällä oppilas tulee käyneeksi kaikki lukustrategian vaiheet läpi. Kokonaisuudessaan kirjasarjassa esitellään yksi lukustrategia ja siihen liittyy yksi tehtävä sekä yhdeksännen luokan kirjassa on yksi tehtävä, jossa ei tosin selkeästi pyydetä hyödyntämään lukustrategiaa. Kahdeksännen luokan ja yhdeksännen luokan oppikirjoista löytyy lisäksi muutamia tehtäviä, joissa on osia lukustrategioista.

Uusi Loitsu -oppikirjasarjassa tulee seitsemännellä luokalla yksi lukustrategia opetustekstissä ja kyseiseen kappaleeseen liittyy yksi tehtävä, jossa tulee hyödyntää lukustrategiaa

käytännössä. Eli kokonaisuudessaan oppikirjasarjassa esitellään yksi strategia ja siihen liittyy yksi tehtävä. Lisäksi seitsemännellä luokalla tiivistelmän tekemisen yhteydessä on tehtävä, jonka tehdessään oppilas tulee käyneeksi lukustrategian vaiheet läpi, tosin tehtävässä ei pyydetä käyttämään lukustrategiaa. Kahdeksannen luokan oppikirjassa on kolme tehtävää, joissa olisi mahdollista hyödyntää lukustrategiaa, mutta lukustrategioiden käyttämisestä ei ole mitään mainintaa tehtävänannoissa ja ennakointi niistä puuttuu kokonaan. Yhdeksannen luokan oppikirjassa on samoin kaksi tehtävää, joissa olisi helposti voinut hyödyntää lukustrategiaa.

Tekstitaituri-oppikirjasarjan (vain seitsemännen ja kahdeksannen luokan kirjat) seitsemännen luokan oppikirjassa tulee yksi lukustrategia opetustekstissä ja siihen liittyy yksi tehtävä, jossa kokonaisuudessaan tulee hyödynnettyä lukustrategiaa. Kokonaisuudessaan siis kirjasarjassa on yksi lukustrategia ja yksi sen kokonaisuudessaan hyödyntävä tehtävä. Kahdeksannen luokan oppikirjassa on lisäksi kaksi tehtävää, joissa voisi helposti hyödyntää lukustrategiaa – niistä puuttuu lähinnä ennakointi.

Kolmessa oppikirjasarjassa – *Aleksis*, *Lentävä lause* sekä *Sisu* – ei siis ollut lukustrategioita ollenkaan. *Aleksis*-oppikirjasarjassa oli kokonaisuudessaan kaksi tehtävää, jotka jollain tavoin liittyvät lukustrategioihin. Seitsemännen luokan oppikirjassa harjoitellaan referaatin tekemistä ja yhdeksännellä luokalla esseevastauksen kirjoittamista. Näissä tehtävissä voisi helposti hyödyntää lukustrategiaa, mutta tehtävänannoissa ei lukustrategioista puhuta, eikä tehtävien muodossa kaikkia lukustrategian vaihteita tule. Muuten lukemiseen liittyvät tehtävät ovat hyvin pitkälle muotoa Lue ja vastaa kysymyksiin.

Lentävä lause -oppikirjasarjassa ei tule yhtään lukustrategiaa opetusteksteissä, eikä sen tehtävissäkään ole yhtään sellaista, joka edes osittain hyödyntäisi tehtävänannon kautta lukustrategiaa. Lukemiseen liittyvät tehtävät ovat suurimmaksi osaksi Lue ja vastaa kysymyksiin - tyyppisiä, joten tehtäviä tulisi esimerkiksi laajentaa siten, että ne edes tehtävänantojen muodossa kattaisivat lukustrategian vaiheet.

Sisu-oppikirjasarjassa ei ole yhtään lukustrategiaa selkeästi opetusteksteissä. Seitsemännen luokan kirjassa on *Hyvän lukijan viisi kultaista sääntöä*, jossa lukustrategian vaiheet suurin piirtein tulevat kohdissa 2 – 4, mutta sekä säännöt että koko kappale painottaa enemmän lukemisen nopeutta kuin tekstin ymmärtämistä. Kahdeksannen luokan kirjassa ei ole mitään lukustrategioihin liittyvää. Yhdeksannen luokan kirjassa on kolme tehtävää, jotka liittyvät lukustrategioihin. Ensimmäisessä pyydetään tiivistämään novellin tarina muutamaan virkkeeseen, joten tätä tehtävää olisi voinut laajentaa kokonaisen lukustrategian kattavaksi, samoin tiivistelmän tekemiseen liittyvään tehtävään. Kyseisessä kappaleessa on myös *Tiivis-*

tyksen taito -laatikko, jossa on periaatteessa lukustrategian vaiheita. Lisäksi oppikirjassa on tehtävä, jossa tulee käytyä kaikki lukustrategian vaiheet tehtävänantoa noudattamalla ennakkointia lukuun ottamatta.

Oppikirjasarjojen oppikirjoissa on siis suurta vaihtelua lukustrategioiden opettamisessa. *Taito, Voima ja Tajua* -kirjasarjassa tulee useita lukustrategioita ja niihin liittyviä tehtäviä on myös paljon. Seuraavan kolmen oppikirjasarjan oppikirjoissa on yksi lukustrategia, sekä lukustrategioihin liittyviä tehtäviä, jotka kokonaisuudessaan hyödyntävät lukustrategiaa, on kahdessa kirjasarjassa kaksi ja yhdessä yksi. Lisäksi on vielä kolme oppikirjasarjaa, joissa ei ole ainuttakaan lukustrategiaa. Jos opettajat edelleen käyttävät oppikirjoja niin paljon kuin tutkimushankkeen Muuttuvat teksti- ja mediamaisemat tulokset ilmaisevat eli että oppikirja on yhtä kuin toteutuva opetus eli piilo-opetussuunnitelma. Se tarkoittaisi käytännössä aikalailla erilaisia lukemisen taitoja yläkoulunsa päättävälle nuorille riippuen siitä, mikä oppikirjasarja heidän koulussaan on käytössä.

7 PÄÄTÄNTÖ

Tutkimukseni tavoitteena oli selvittää, miten lukustrategioita opetetaan yläkoulun äidinkielen ja kirjallisuuden oppikirjoissa. Lukustrategioiden opettamisella on sekä PISAn tutkimusten mukaan merkitystä lukutaitoon että ne ovat kirjattuina myös Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa. Kaikkien tällä hetkellä yläkoulussa käytössä olevien äidinkielen ja kirjallisuuden oppikirjojen tehtävissä on paljon lukemiseen liittyviä tehtäviä, mutta kuten olen jo aiemmin todennut, suurin osa tehtävistä on Lue ja vastaa kysymyksiin -tyyppisiä. Lukustrategioiden tutkimuksen näkökulmasta sekä opetustekstien että tehtävien analysointi oli haasteellista, koska vain harvoissa oppikirjoissa lukustrategiat ovat selkeästi esillä, eli käytännössä kävin ensin oppikirjan kokonaisuudessaan läpi, jonka jälkeen hylkäsin tarkemman analyysini ulkopuolelle jaksot, jotka kuuluvat selkeästi kielioppiin ja kielenhuoltoon. Vieläkin oli tarkemmassa analyysissäni mukana ehkä sellaisia jaksoja, jotka olivat tutkimukseni kannalta turhia esimerkiksi suulliseen ilmaisuun ja joissain tapauksissa kirjalliseen ilmaisuun liittyvät jaksot, mutta kävin nekin läpi tarkasti siitä syystä, että kirjoista löytyi lukemiseen liittyviä tehtäviä sellaisistakin kohdista, joissa ei selkeästi opetettava aihe liittynyt lukemisen opettamiseen. Tietenkin äidinkieleen ja kirjallisuuteen kuuluu oppiaineena paljon muutakin kuin lukustrategioiden opettaminen, mikä tutkimukseni näkökulman kautta nyt ehkä painottuu hieman liikaakin – tai niiden puute oppikirjoissa.

Lukustrategioiden puuttuminen oppikirjoista ei ollut itselleni suuri yllätys. Tosin oppikirjasarjojen ero ehkä yllätti siltä osin, että yksi kirjasarja erottui niin selkeästi edukseen lukustrategioiden näkökulmasta tarkasteltuna. *Taito, Voima ja Taju* -oppikirjasarjan oppikirjat olivat ainoat, jotka periaatteessa täyttävät sekä Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa esille tulevat lukustrategioihin liittyvät tavoitteet että noudattelevat lukustrategioiden vaiheittaista opettamista.

Lukustrategioiden opettamisessahan Aro suosittelee vaiheittaista mallia. Eli että ensin opetellaan yksi, sitten sen käyttöä harjoitellaan ja sen jälkeen opetellaan uusi ja harjoitellaan sitä. Hän totesi, että jos oppilaille vain annetaan malli, niin he ehkä osaavat hyödyntää sen samantyyppisissä tehtävissä, mutta eivät osaa soveltaa sitä erilaisiin tehtävänantoihin. Näin oppilas ei tule tietoiseksi käyttämästään lukustrategiasta, eikä osaa soveltaa sitä myöhemmin erilaisissa lukutehtävissä ja näin käyttää sitä tehokkaasti, eikä se myöskään vakiinnu hänen lukutavakseen. Aron mukaanhan lukustrategioita tulee harjoitella ja vähitellen tavoitteena olisi opettajan ohjauksen häivyttäminen kokonaan, jolloin lukustrategia automaattistuisi osaksi

oppilaan lukutapaa. Muiden oppikirjasarjojen kirjoissa ei lukustrategioiden vaiheittaista oppimisen vaihetta tule ollenkaan, koska niissä opetetaan vain korkeintaan yksi lukustrategia ja sen käyttöä harjoitellaan pääasiassa vain yhdessä tehtävässä kyseisessä kappaleessa, eikä siihen palata enää jälkeensä. *Taito, Voima ja Taju* -oppikirjasarjassa taas lukustrategioiden opettamisen yhteydessä tulee vähintään yksi kokonaisen lukustrategian hyödyntävä tehtävä ja kirjassa on muualla useita tehtäviä, joissa pyydetään tehtävänannossa hyödyntämään aiemmin opeteltua lukustrategiaa, joten lukustrategiaa kerrattiin ja harjoiteltiin ja näin pyritään sen taidon automaattistamiseen.

Näin *Taito, Voima ja Taju* -oppikirjasarja ainoana noudattaa myös Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteita siltä osin, että oppilaan lukustrategiat tulisi vähitellen vakiintua automaattisiksi tehokkaiksi lukutavoiksi. Jos oppilas ei opi ja harjoittele lukustrategioita, niin ei hän voi myöskään tulla tietoiseksi omasta toiminnastaan, käyttää lukustrategioita tehokkaasti, eikä lukustrategioista tule automaattisia lukutapoja, jos lukustrategioita ei oppilaalla ole tai hän ei ole omista lukustrategioistaan tietoinen. Tässä ainoassa oppikirjasarjassa lukustrategioita käytettiin koko yläkoulun ajan, myös sellaisissa yhteyksissä, joissa ei opetettu uutta lukustrategiaa. Kuudennen luokan äidinkielen ja kirjallisuuden oppikirjoja tutkimukseeni ei sisällynyt, vaikka ne kyllä sisältyvät Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa jaotteluun, joten lukustrategioiden jatkumosta kuudennelta luokalta en voi sanoa mitään. Mutta vaikka kuudennen luokan äidinkielen ja kirjallisuuden oppikirjoissa olisikin lukustrategioita ollut, niin muita oppikirjasarjoja käyttämällä oppilaan uusien lukustrategioiden tai vanhojen jo olemassa olevien harjaannuttaminen päättyy viimeistään seitsemännen luokan jälkeen, jos kyseisiä oppikirjasarjoja käyttävä opettaja ei opeta lukustrategioita ja laajenna oppikirjojen tehtäviä tai käytä joitain muita tehtäviä lukustrategioiden opettamiseen.

Huolestuttavinta on ehkä se, että jos edelleen opettajat käyttävät oppikirjaa tärkeimpänä opetusmateriaalinaan, niin kuin Muuttuvat teksti- ja mediamaisemat -tutkimushanke osoittaa, niin oppilaat saavat aika erilaiset eväät lukustrategioihin ja sitä kautta lukutaitoon riippuen siitä, mikä oppikirjasarja heidän koulussaan on käytössä. Muuttuvat teksti- ja mediamaisemat -tutkimushankkeen mukaan myös yli puolet vastanneista opettajista ilmoitti käyttävänsä *Aleksis*-oppikirjasarjaa, jossa ei oppikirjan opetusteksteissä opeteta yhtään lukustrategiaa. *Aleksis*-oppikirjasarjassa on kaksi tehtävää – toinen seitsemännellä ja toinen yhdeksännellä luokalla - joissa lukustrategiaa voisi hyvin helposti hyödyntää, mutta niissä ei oppilasta selkeästi ohjeisteta käyttämään lukustrategiaa, koska lukustrategiaa ei ole opetettu. Mielenkiintoista olisi selvittää: Onko *Aleksis*-oppikirjasarja edelleen suosituin tällä hetkellä käytössä olevista oppi-

kirjasarjoista? Entä miten *Aleksis*-oppikirjasarjaa käyttävät opettajat opettavat oppilaille lukustrategioita?

Toki olisi kaiken kaikkiaan mielenkiintoista selvittää; Mitä oppikirjoja tällä hetkellä äidinkielen ja kirjallisuuden opetuksessa opettajat käyttävät? Kuinka paljon opettajat käyttävät oppikirjaa opetusmateriaalinaan? Miten paljon ja millaista lisämateriaalia opettajat käyttävät? Entä mitä oppikirjasarjojen opettajien oppaissa on lukustrategioista vai onko mitään – ja erityisesti noissa oppikirjasarjoissa, joissa ei oppikirjoissa opeteta ollenkaan lukustrategioita? Miten opettajat opettavat lukustrategioita sekä kuinka paljon? Palataanko niihin useasti vai jääkö niiden opettaminen vain yhteen kertaan? Koska yläkoulun kuuden äidinkielen ja kirjallisuuden oppikirjasarjan oppikirjoissa ei joko tullut yhtään lukustrategiaa tai tuli vain yksi, johon pääasiassa liittyi yksi tehtävä. Näin oppikirjojen tarkastelun pohjalta näyttäisi, ettei lukustrategioiden automaattistuminen oppilaan lukutavoiksi ole kovin monen oppilaan kohdalta mahdollista, jos äidinkielen ja kirjallisuuden opetus on yhtä kuin käytössä oleva oppikirja. Mielenkiintoista olisi myös selvittää eri oppikirjasarjoja käyttäviltä oppilailta; Mikä on heidän mielestään lukustrategia? Millaisia lukustrategioita he osaavat/käyttävät? Ovatko he näin tietoisia omista lukustrategioistaan? Osaavatko he valita tilanteeseen ja tekstiin sopivan lukustrategian? Oppilaiden tulisi ehkä olla yhdeksäsluokkalaisia, näin heillä pitäisi olla hallussaan jo useampia lukustrategioita ja heidän pitäisi olla tietoisia niiden käytöstä sekä osata käyttää niitä tehokkaasti ja aktiivisesti. Jos edelleen on niin, että opettajat käyttävät oppikirjoja pääasiallisena opetusmateriaalina, niin ehkä olisi myös syytä uudistaa äidinkielen ja kirjallisuuden oppikirjoja ainakin lukustrategioiden opettamisen osalta.

LÄHTEET

- ARO TUIJA 2002: *Luetun ymmärtämisen teoriaa ja harjoituksia*. Jyväskylä, Jyväskylän yliopistopaino.
- BLOM, LEENA – LINNAKYLÄ, PIRJO – TAKALA, SAULI 1988: *Tekstien avaaminen luokassa*. Jyväskylä, Kasvatustieteiden tutkimuslaitos.
- IKONEN, SIRKKU – JALAVA, LEENA 1996: *Taikurin hattu ja Kymppi-strategia*. Espoo, Äidinkielen opetus-tieteen seura.
- KAUPPINEN, MERJA 2010: *Lukemisen linjaukset. Lukutaito ja sen opetus peruskoulun äidinkielen ja kirjalli-suuden opetussuunnitelmissa*. Jyväskylä, Jyväskylän yliopisto.
- KOPONEN, AULI 1997: *VILKKA-strategia aktivointimenetelmänä kirjallisuuden opetuksessa*. Turku, Turun yliopisto.
- LINNAKYLÄ, PIRJO – TAKALA, SAULI (TOIM.) 1990: *Lukutaidon uudet ulottuvuudet*. Jyväskylä, Jyväsky-län yliopisto.
- LUUKKA, MINNA-RIITTA – PÖYHÖNEN, SARI – HUHTA, ARI – TAALAS, PEPPI – TARNANEN, MIR-JA – KERÄNEN, ANNA 2008: *Maailma muuttuu – Mitä tekee koulu? Äidinkielen ja vieraiden kielten tekstikäytännöt koulussa ja vapaa-ajalla*. Jyväskylä, Jyväskylän yliopistopaino.
- OECD: Directorate for Education – *Programme for International Student Assessment (PISA)* – http://www.oecd.org/about/0,3347,en_2649_35845621_1_1_1_1_00.html 17.8.2011
- Opetus- ja kulttuuriministeriö: *Mihin Suomen menestys perustuu?* – <http://www.minedu.fi/pisa/taustaa.html?lang=fi> 8.11.2011
- POPS 2004: *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004*. POPS – http://www02.oph.fi/ops/perusopetus/pops_web.pdf 22.8.2011
- SARMAVUORI, KATRI 1992: *Tekstistä oppiminen – oppiva lukeminen: aikuisopiskelijoiden ja lukiolaisten prosessilukemiskokeiluja tieteiskirjallisuudesta*. Turku, Turun opettajankoulutuslaitos.
- 1999: *Tie kiinnostukseen – Lukemisen ja kirjallisuuden opetuksen aktivointimenetelmät*. Helsinki, BTJ Kirjastopalvelu Oy.
- SULKUNEN, SARI – VÄLIJÄRVI, JOUNI – ARFFMAN, INGA – HARJU-LUUKKAINEN, HEIDI – KU-PARI, PEKKA – NISSINEN, KARI – PUHAKKA, EIJA – REINIKAINEN, PASI 2010: *PISA2009 Ensi-tuloksia*. <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2010/liitteet/okm21.pdf?lang=fi> 8.11.2011
- TAKALA, MARJATTA 2006: *Luetun ymmärtämisen kehittäminen strategiaopetuksella*. – Marjatta Takala & Elina Kontu (toim.): *Luki-vaikeudesta Luki-taitoon*. s. 149 – 166. Helsinki, Yliopistopaino.
- TIERNEY ROBERT J. – READENCE JOHN E. – DISHNER ERNEST K. 1990: *Reading strategies and prac-tices: a compendium*. Boston, Allyn & Bacon.
- WELLINGTON, JERRY 2000: *Teaching and learning secondary science*. – http://books.google.fi/books?id=3m29LZ-O9aMC&pg=RA1-PA181&lpg=RA1-PA181&dq=lunzer+darts&source=bl&ots=WDd6ggNR78&sig=BB-i9P1EiIlzzOIBRL9vG7cvv5M&hl=fi&ei=gHzFTojcF6H64QSFv7SGDQ&sa=X&oi=book_result&ct=res-ult&resnum=6&ved=0CFIQ6AEwBQ#v=onepage&q=lunzer%20darts&f=false

MUUT

- GARBE, CHRISTINE – HOLLE, KARL – WEINHOLD, SWANTJE (EDS.) 2010: *ADORE – Teaching Strug-gling Adolescent Readers in European Countries*. Frankfurt am Main, Peter Lang.
- LINNAKYLÄ, PIRJO 1995: *Lukutaidolla maailmankartalle*. Jyväskylä, Jyväskylän yliopisto.
- LINNAKYLÄ, PIRJO – ARFFMAN, INGA (EDS.) 2007: *Finnish Reading Literacy. When quality and equity meet*. Jyväskylä, Jyväskylän yliopisto.
- LINNAKYLÄ, PIRJO – SULKUNEN, SARI – ARFFMAN, INGA (TOIM.) 2004: *Tulevaisuuden lukijat. Suo-malaisnuorten lukijaprofileja. PISA 2000*. Jyväskylä, Jyväskylän yliopisto.
- VÄLIJÄRVI, JOUNI – KUPARI, PEKKA – LINNAKYLÄ, PIRJO – REINIKAINEN, PASI – SULKUNEN, SARI – TÖRNROOS, JUKKA – ARFFMAN, INGA (2007): *The Finnish Success in PISA – and Some Reasons Behind It 2. PISA 2003*. Jyväskylä, Jyväskylän yliopisto.
- VÄLIJÄRVI, JOUNI – LINNAKYLÄ, PIRJO (TOIM.) 2002: *Tulevaisuuden osaajat. PISA 2000 Suomessa*. Jyväskylä, Jyväskylän yliopisto.

- VÄLIJÄRVI, JOUNI – LINNAKYLÄ, PIRJO – KUPARI, PEKKA – REINIKAINEN, PASI – ARFFMAN, INGA 2002: *The Finnish Success in PISA – and Some Reasons Behind It*. Jyväskylä, Jyväskylän yliopisto.
- WILHELM, JEFFREY D. – BAKER, TANYA N. – DUBE, JULIE 2001: *Strategic Reading. Guiding Students to Lifelong Literacy 6 – 12*. Portsmouth, Boynton/Cook Publishers.

LIITE 1: ÄIDINKIELEN JA KIRJALLISUUDEN OPPIKIRJAT

Aktiivi – Äidinkieli ja kirjallisuus 7 – 9

Aktiivi 7

Minna Keinänen, Piila Paalanen ja Marja-Leena Tiainen

Tammi 2007 (1. – 4. painos, 2011)

Aktiivi 8

Henriikka Byckling, Minna Keinänen, Piila Paalanen ja Marja-Leena Tiainen

Tammi 2009 (3. painos, 2011)

Aktiivi 9

Henriikka Byckling, Minna Keinänen, Piila Paalanen ja Marja-Leena Tiainen

Tammi 2011 (3. painos, 2011)

Aleksis – Äidinkieli ja kirjallisuus 7 – 9

Aleksis 7

Inkeri Hellström, Jari Kuusento, Heleena Liuskari, Sari Lottonen ja Helena Ruuska

Otava 2006 (1. – 6. painos, 2011)

Aleksis 8

Inkeri Hellström, Jari Kuusento, Heleena Liuskari, Sari Lottonen ja Helena Ruuska

Otava 2007 (2. – 6. painos, 2011)

Aleksis 9

Inkeri Hellström, Jari Kuusento, Sari Lottonen, Heleena Puolitaival ja Helena Ruuska

Otava 2009 (1. – 4. painos, 2011)

Lentävä lause – Äidinkieli ja kirjallisuus 7 – 9

Lentävä lause 7

Tiina Joenpelto, Liisa Tainio ja Leena Vahala

Edita 2009 (1. – 2. painos, 2009)

Lentävä lause 8

Tiina Joenpelto, Liisa Tainio ja Leena Vahala

Edita 2009 (1. painos, 2009)

Lentävä lause 9

Tiina Joenpelto, Liisa Tainio ja Leena Vahala

Edita 2010 (1. painos, 2010)

Uusi Loitsu – Äidinkieli ja kirjallisuus 7 – 9

Uusi Loitsu 7

Sinikka Herajärvi, Päivi Laine, Leena Paasio, Päivi Valtonen ja Petra Vartia

Otava 2007 (1. – 3. painos, 2011)

Uusi Loitsu 8

Päivi Laine, Leena Paasio-Leimola, Päivi Valtonen ja Petra Vartia

Otava 2008 (1. – 3. painos, 2011)

Uusi Loitsu 9

Sinikka Herajärvi, Päivi Laine, Leena Paasio-Leimola ja Petra Vartia

Otava 2010 (1. – 2. painos, 2011)

Sisu – Peruskoulun äidinkieli ja kirjallisuus 7 – 9

Sisu 7

Väinö Kuukka, Kirsti Lehtinen ja Sisko Nampajärvi

Tammi 2004 (1. – 3. painos, 2009)

Sisu 8

Päivi Artikainen, Mari Hankala, Väinö Kuukka ja Kirsti Lehtinen

Tammi 2004 (1. – 3. painos, 2010)

Sisu 9

Päivi Artikainen, Väinö Kuukka, Kirsti Lehtinen, Irmeli Panhelainen, Janne Saarikivi ja Sari

Taipale

Tammi 2006 (2. painos, 2008)

Taito, Voima ja Taju – Äidinkieli ja kirjallisuus 7 – 9

Taito

Anne-Maria Mikkola, Minna-Riitta Luukka ja Kaarina Ahonen

WSOYpro 2009 (1. – 4. painos, 2010)

Voima

Anne-Maria Mikkola, Minna-Riitta Luukka ja Kaarina Ahonen

WSOYpro 2009 (1. – 4. painos, 2010)

Taju

Anne-Maria Mikkola ja Minna-Riitta Luukka

WSOYpro 2007 (1. – 3. painos, 2009)

Tekstitaituri – Äidinkieli ja kirjallisuus 7 – 8

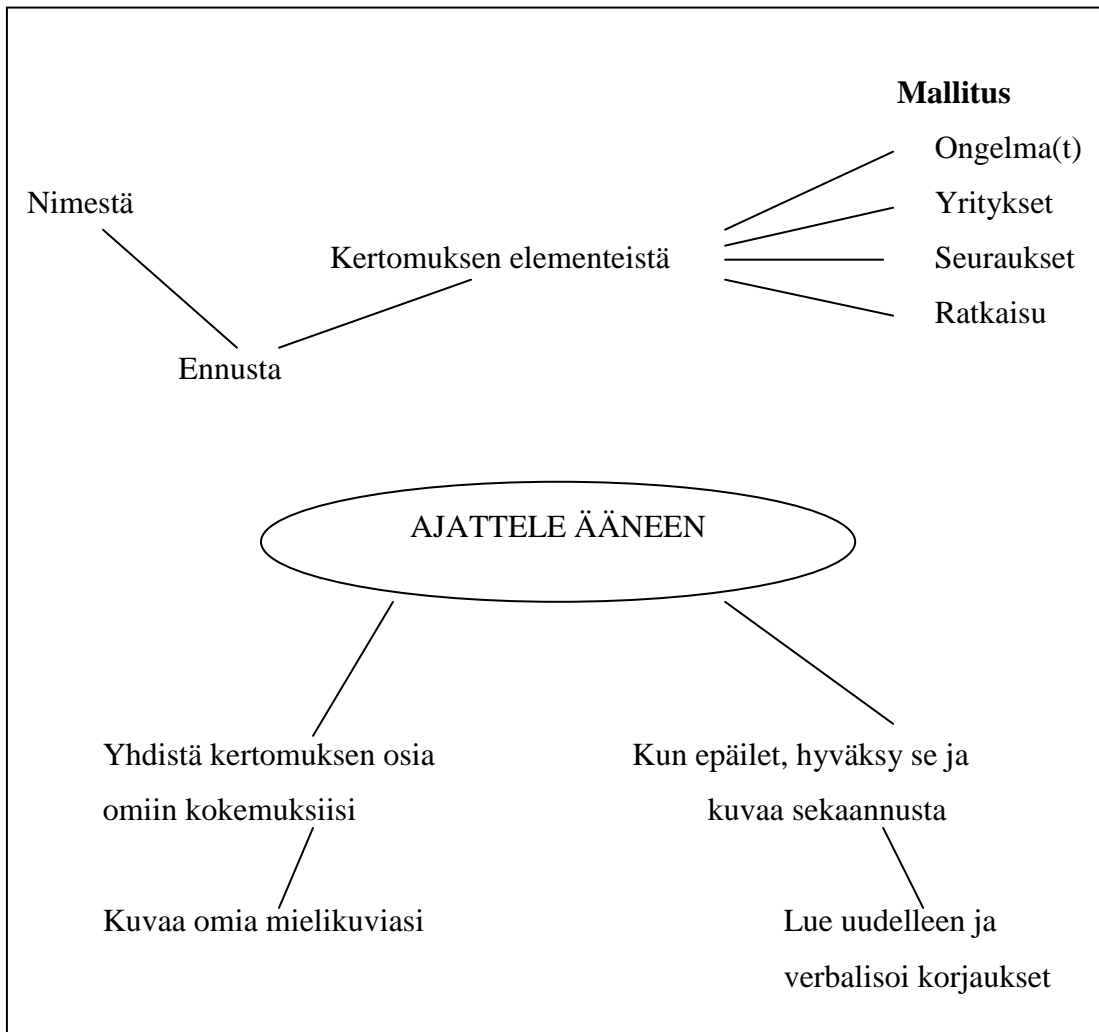
Tekstitaituri 7

Katriina Rapatti, Lari Kotilainen, Tiina Yli-Jaskari, Tuomas Pelto ja Minna Inovaara
WSOYpro 2009 (1. – 2. painos, 2011)

Tekstitaituri 8

Katriina Rapatti, Lari Kotilainen, Minna Harmanen ja Tuomas Pelto
WSOYpro 2010 (1. painos, 2011)

LIITE 2: ÄÄNEEN AJATTELUN KARTTA (KOLICH 1992)

LIITE 3: MENTAALISEN MALLINTAMISEN ITSEARVIOINTI

Ympyröi se vaihtoehto, joka kuvaa parhaiten toimintatapasi määrää.

1. Ennakoinko kertomusta nimen perusteella?	Kyllä	En	Joskus
2. Teinkö ennusteita?			
a. kertomuksen ongelmasta	Kyllä	En	Joskus
b. yrityksistä ratkaista ongelma	Kyllä	En	Joskus
c. näiden yritysten seurauksista	Kyllä	En	Joskus
3. Yhdistinkö kertomuksen elementtejä omiin henkilökohtaisiin kokemuksiini?			
	Kyllä	En	Joskus
4. Kuvasinko mielessäni muodostamiani visuaalisia kuvia lukiessani kertomuksen eri tapahtumista?	Kyllä	En	Joskus
5. Verbalisoinko mitään sekavalta tuntuvaan kertomuksen kohtaa?			
	Kyllä	En	Joskus
6. Kuvasinko sitä, kuinka suunnittelin korjata näitä epäjohtonmukaisuuksia?			
	Kyllä	En	Joskus